

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**İNSAN HAKLARI ODAKLI SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ BİLİNİRLİĞİNİN VE KAMUOYU
OLUŞTURMASININ ALTERNATİF MEDYA
KAPSAMINDA İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Neslihan YÜKSEL

1050Y21204

İstanbul, Mayıs 2015

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**İNSAN HAKLARI ODAKLI SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ BİLİNİRLİĞİNİN VE KAMUOYU
OLUŞTURMASININ ALTERNATİF MEDYA
KAPSAMINDA İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Neslihan YÜKSEL

Danışman: Prof. Dr. Celalettin AKTAŞ

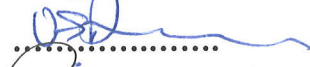

İstanbul, Mayıs 2015

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek **lisans** **öğrencisi**
Nelihan Zülal

.....” konulu tez çalışması
jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı
bulunmuştur.

	Adı – Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Celaleddin Mustafa	
Jüri Üyesi	: Doç. Dr. Ayşakı Aydın	
Jüri Üyesi	: Y.Dr. Zülent Kabay	

ÖZET

Günümüzde çok sık kullanılan sivil toplum kavramı Batı dünyasının toplumsal ve düşünsel gelişim süreci içinde pek çok farklı düşünür tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Tarihi Eski Yunan'a kadar dayanan sivil toplum kavramı 17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başından itibaren Batı dünyasında yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimler sivil toplum kavramsallaştırmasının temel referansını oluşturmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının öncelikli amacı devletin yönetim aygıtının dışında kalan, belirli toplumsal çıkarları gerçekleştirmektir. STK'lar, siyasi iktidarı etkilemeye çalışırlar, fakat siyasi partilerden farklı olarak siyasi iktidarı elde etme amacıyla değildirler. STK'ların öne çıkan ortak özelliklerinin başında gönüllü kuruluşlar olmaları gelmektedir. Sivil toplum kuruluşları farklı amaçlarla kurulmuş olsalar da bazı ortak değerlere sahip olmaları ve bunları yerine getirmeleri beklenmektedir. Kendi kişisel çıkarları için çalışmamak, herhangi bir siyasal-ekonomik güç odağının uzantısı olmamak, özgürce fikirlerini dile getirmek ve eylemde bulunmak bunların başında gelmektedir.

Sivil toplum kuruluşları son dönemde sağlıktan kültüre, politikadan eğitime kadar çok geniş bir yelpazeye yayılmışlardır. Artık her bireyin kendi meslek ve ilgi alanına dair gönüllü olarak çalışabileceği, etkinliklerine katılabileceği, bilgi paylaşımı yapabileceği ve haklarını öğrenip kazanması konusunda yardım/danışma alabileceği bir örgüt bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarını yasal statü açısından vakıflar, dernekler, sendikalar ve kooperatifler olarak sıralanabilir. Sivil toplum kuruluşları faaliyet alanlarına göre ise; dayanışma, ekonomi, çevre, eğitim ve insan hakları başlıkları altında toplanabilir.

İnsan hakları, devlet tarafından tanınsın veya tanınmasın, Anayasa ile güvence altına alınsın veya alınmasın, kişilerin, toplulukların, yurttaşların veya yurttaş olmayanların kısacası tüm insanların kullanacağı bütün hak ve özgürlükleri içermektedir. Ancak uzun yıllar verilen insan hakları mücadelesine rağmen günümüzde halen devletler insan hakları konusuna yeterli özen göstermemektedirler. Dünyanın her yerinde tüm uluslararası sözleşmelere rağmen her gün insan hakları ihlali yaşanmaktadır. Tam da bu noktada sivil toplumu savunmak,

bilinçlendirmek ve örgütlenmesini sağlamak konularında sivil toplum kuruluşları önem kazanmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte sınırların ortadan kalktığına şahit olunmaktadır. Bu sayede insanlar, kendilerine göre dünyanın öteki ucundaki gelişmeleri takip edebilmekte hatta medya aracılığıyla bu gelişmelere dâhil olmaktadır. Bu noktada devreye alternatif medya girmektedir. Alternatif medya tam olarak 20. Yüzyıla beraber gelişimini tamamlamış, şekillenmiş yeni basım teknolojileri ile birlikte, toplumda neler olup bittiğini merak eden nüfusun artmasıyla beraber insanlara gerçeğin ve bilginin götürülmesi kolaylaşmıştır.

ABSTRACT

The Concept of Civil Society has been defined in different ways by various Philosophers in the course of Civil and Intellectual Development of Western Civilizations. While the Concepts roots goes back to Ancient Greek era, economic and social changes in Western World the end of 17th Century and the beginning of the 18th Century formed Civil Society Conceptualizations basic reference. The Primary Objective of non-governmental organizations is to actualize certain social interests that are beyond the Government's Management. NGOs works to affect the Government Party, however, unlike other Political Parties they do not seek to obtain the Political Power. Ahead of all common features of NGOs, we can say that being Voluntary Associations is the prominent one. Even though they have established for different reasons, it is expected from them to have some common values. Not working towards self-interests, not being an extension of any socio-economic power, expressing their ideas freely and acting about them are some of those common values.

Recently, Non-governmental organizations are spread into a big spectrum from health to culture, politics to education. Every individual can now find an NGO where they can work as a volunteer in their interested areas, take part in activities, share information and get help and consultation about their rights. We can align NGOs in their legal statuses as foundations, associations, unions and cooperatives. As of their fields of activities, we can align NGOs in solidarity, economy, environmental, education and human rights titles.

Human Rights involves all rights and freedoms of every individual and community without considering whether they are citizen of that country or not. Or without thinking if they are assured by the Constitution or if they are recognized by the state or not. But despite the long struggle for human rights that goes on for years, states still don't take care of this matter heedfully. Human Rights are still being violated everywhere in the world, despite

International Agreements. In this respect Non Governmental Organisations become important to defend civil society, raise its awareness and help them to unionize.

With the globalisation, we are witnessing disappearance of borders. Thus, people can follow the news on the other end of the world, and even take part in those events through media. At this point, alternative media comes into play. Alternative Media completed its development in 20th Century and with the new press technologies that molded into shape and with the increasing population of people who are wondering what is going on, it became easier for newspapers to deliver the truth and information to the public.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. STEP* Sivil Toplum Aktörleri Listesi.....	27
Tablo 2. Faaliyette Olan Vakıfların Hedef Kitlesi	31
Tablo 3. Vakıfların Kuruluş Amaçları	31
Tablo 4. Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler.....	35
Tablo 5. Türkiye’de Hizmet Türlerine Göre Faal Kooperatifler.....	40
Tablo 6. Güvenilirlik Analizi Sonuçları.....	86
Tablo 7. Cinsiyet Dağılımlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları.....	87
Tablo 8. Yaş Dağılımlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	88
Tablo 9. Fakülte Dağılımlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	89
Tablo 10. Ailenin Aylık Geliri Dağılımlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	90
Tablo 11. Günlük Sosyal Medya Kullanım Sürelerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	91
Tablo 12. Günlük İnternet Kullanım Sürelerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları.....	92
Tablo 13. İnternete Girme Yoluna İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	93
Tablo 14. En Sık Ziyaret Edilen Sosyal Medya Aracına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları ...	94
Tablo 15. Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma Durumuna İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	95
Tablo 16. Sivil Toplum Kuruluşunu Takip Etme Durumuna İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	96
Tablo 17. Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	97
Tablo 18. Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	99
Tablo 19. Cinsiyete Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları	100
Tablo 20. Cinsiyete Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları.....	100
Tablo 21. Yaşa Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.	101

Tablo 22. Yaşa Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	101
Tablo 23. Fakülteye Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları	102
Tablo 24. Fakülteye Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	103
Tablo 25. Aile Aylık Gelirine Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	103
Tablo 26. Aile Aylık Gelirine Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları	104
Tablo 27. Günlük Sosyal Medya Kullanım Süresine Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları	105
Tablo 28. Günlük Sosyal Medya Kullanım Süresine Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	106
Tablo 29. Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma Durumuna Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları	106
Tablo 30. Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma Durumuna Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları.....	107
Tablo 31. Bir Sivil Toplum Kuruluşunu Takip Etme Durumuna Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları	107
Tablo 32. Bir Sivil Toplum Kuruluşunu Takip Etme Durumuna Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları.....	108

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Cinsiyet Dağılımları	88
Şekil 2. Yaş Dağılımları	89
Şekil 3. Fakülte Dağılımları	90
Şekil 4. Ailenin Aylık Geliri Dağılımları.....	91
Şekil 5. Günlük Sosyal Medya Kullanım Süreleri	92
Şekil 6. Günlük İnternet Kullanım Süreleri	93
Şekil 7. İnternete Girme Yolları	94
Şekil 8. En Sık Ziyaret Edilen Sosyal Medya Aracı	95
Şekil 9. Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma Durumu.....	96
Şekil 10. Sivil Toplum Kuruluşunu Takip Etme Durumu	97

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı geçen eser
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AOL	Amerikan Online
b.	Baskı
b.t.	Bilinmeyen tarih
BBS	Bulletin Board Systems
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DDB	Dernekler Dairesi Başkanlığı
Der.	Derleyen
e.t.	Erişim tarihi
IRC	Internet Relay Chat
İTİCÜ	İstanbul Ticaret Üniversitesi
NGO	Non – Governmental Organisation
PVO	Private Volunteer Organizations
S.	Sayı
STEP	Sivil Toplum Endeksi Projesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

BİLDİRİM

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Neslihan Yüksel

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Özet.....	iii
Abstract.....	v
Tablolar Listesi.....	viii
Kısaltmalar.....	viii
Bildirim.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KAVRAMSAL TEMELLERİ	
1.1. Sivil Toplum Kavramı.....	
1.2. Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Süreci.....	
1.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tanımı, Çeşitleri, Amaçları ve İşlevleri.....	
1.4. Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi.....	
1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkileri.....	
1.5.1. Yasama ve yürütme alanına etkileri.....	
1.5.2. Siyasi partilere etkileri.....	
1.5.3. Kamuoyuna etkileri.....	
1.5.3.1. Kamuoyu kavramının tarihsel gelişimi.....	
1.5.3.2. Kamuoyu oluşturma yöntemleri.....	
1.6. Sivil Toplum Kuruluşlarına Genel Bakış.....	
1.6.1 Örgütlenme biçimlerine göre sivil toplum kuruluşlarına dair tartışmalar.....	
1.6.1.1. Vakıflar.....	
1.6.1.2. Dernekler.....	

1.6.1.3. Sendikalar.....	
1.6.1.4. Kooperatifler.....	
1.7. Faaliyet Alanlarına Göre Başlıca Sivil Toplum Kuruluşları.....	
1.7.1. Dayanışma STK'ları.....	
1.7.2. Eğitim STK'ları.....	
1.7.3. Ekonomi STK'ları.....	
1.7.4. Çevre STK'ları.....	
1.7.5. İnsan Hakları STK'ları.....	
2. İNSAN HAKLARI KAVRAMI.....	
2.1. Hak ve İnsan Onuru Kavramları.....	
2.2. İnsan Hakları kavramı ve Çeşitleri.....	
2.2.1. Birinci kuşak haklar.....	
2.2.2. İkinci kuşak haklar.....	
2.2.3. Üçüncü kuşak haklar.....	
2.3. İnsan Hakları Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi.....	
2.3.1. İnsan hakları ile ilgili uluslararası belgeler.....	
2.4. İnsan Hakları Sorunları ve Medya.....	
3. ALTERNATİF MEDYA.....	
3.1. Alternatif Medya ve Aktivizm.....	
3.1.1. Alternatif medya kavramı.....	
3.1.2. Alternatif medya tarihi.....	
3.1.2.1 Alternatif medyaya yönelik yaklaşımlar.....	
3.1.3. Alternatif medya ve hegemonya.....	
3.2. Sosyal Medya.....	
3.2.1. Sosyal ağların tarihsel gelişim süreci.....	
3.2.2. Sosyal medyanın geleneksel medyadan farkı.....	
3.2.3. Sosyal medyanın avantajları.....	
4.YÖNTEM.....	
4.1. Araştırmanın Modeli.....	

4.2. Araştırmanın Hipotezleri	
4.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	
4.4. Araştırmanın Varsayımları	
4.5. Veri Toplama Aracı	
4.6. Verilerin Çözümlemesi.....	

5.BULGULAR VE YORUM

5.1 Kişisel Özelliklere İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	
---	--

SONUÇ.....

KAYNAKÇA.....

GİRİŞ

Sivil toplum, bireyin çıkarlarını korumak üzere meşruiyet kazanmış, gönüllü örgütlenmeler biçiminde ortaya çıkmış, batı kökenli bir kavramdır. Devlet ile toplum arasında iletişimi sağlayan, bireyin haklarını ön planda tutan sivil toplum anlayışı, aynı zamanda devlet dışındaki kuruluşların altyapısını oluşturan sivil toplum örgütlerinin de temelini oluşturmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının yurttaşları siyasa yapımına dâhil etme çabalarında yeni iletişim teknolojilerini kullanmaları kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu çalışmada insan hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının diğer STK'lara göre bilinirliklerin ne oranda olduğu, siber uzamda politika yapma çağrılarının kişiler tarafından gündelik yaşamda karşılık bulup bulmadığı araştırılmıştır. Böylece insan hakları odaklı STK'ların alternatif medya aracılığıyla kamuoyu oluşturmadaki rolünün anlaşılması hedeflenmiştir. Siyaset Bilimi, İnsan Hakları, İletişim Bilimleri alanlarından faydalanarak disiplinler arası bir çalışma yürütmek ve literatüre katkı sunmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda tezin konusunu, insan hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının bilinirliğinin alternatif medya üzerinden ölçülmesi oluşturmaktadır.

Son zamanlarda sivil toplum kavramının insan hakları hareketleri gibi toplumsal hareketlerle tekrar global siyaset alanında gündeme geldiği görülmektedir. Enformasyon teknolojisi devriminden sonra ortaya çıkan ağ toplumunda alternatif medya toplumsal bilinçlenmede etkili bir araç haline gelirken, sivil toplum kuruluşlarının bu araçları hangi şekillerde kullandıkları da önem kazanmaktadır. Bu sebeple interaktif iletişime imkan sağlayan alternatif medyanın, sivil toplum kuruluşları tarafından nasıl kullanıldığı konusu araştırılmaya değer bir nitelik taşımaktadır. Bu çalışmada insan hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının bilinirliklerini artırma, kamuoyu oluşturma, diğer kuruluşlarla iletişim kurma, destekçi kazanma yolunda alternatif medyanın rolünün ne olduğu anlaşılmaya çalışılmakta ve elde edilen sonuçların sivil toplum kuruluşlarına alternatif medya kullanım etkinlikleri konusunda yol gösterici olması beklenmektedir.

Araştırmanın konusu ile ilgili bilgi kaynaklarının belirlenmesi amacıyla bir literatür taraması yapılmış; bilgilerin tespiti, konunun incelenmesi ve açıklanması aşamasında betimleyici yöntemden yararlanılmıştır. Konuyla ilgili kaynakların bulunması, incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde veri toplama tekniklerinden belgesel tarama yöntemine başvurulmuştur. Daha sonra ise tez konusu itibari ile bir alan araştırması ile desteklenmiştir. Araştırma bölümünde birincil veri toplama yöntemlerinden yüz yüze anket uygulaması gerçekleştirilmiş, elde edilen veriler SPSS programında analiz edilerek parametrik ve parametrik olmayan tüm testler uygulanmıştır.

1. SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KAVRAMSAL TEMELLERİ

1.1. Sivil Toplum Kavramı

Günümüzde çok sık kullanılan sivil toplum kavramı Batı dünyasının toplumsal ve düşünsel gelişim süreci içinde pek çok farklı düşünür tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Bu farklı tanımları incelemek kavramın günümüzdeki içeriğini doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.¹

Tarihi Eski Yunan'a kadar dayanan sivil toplum kavramı, ilk olarak Aristo tarafından kullanılmıştır. Sivil olanla siyasal olan arasında henüz bir ayrımın yapılmadığı bu dönemde sivil toplum, devlet ve siyasal toplumla aynı anlamda kullanılmıştır. Batı'da 12. yüzyılda ticaretin gelişmesi ile esnaf, tüccar gibi kentsel unsurların feodal sistemde yönetsel özerklik kazanmaları sivil toplumun biçimlenmesinde temel rol oynamıştır. Sivil toplum; orta sınıfa kentsel yaşamda sağlanan bazı sivil özgürlükler temelinde ortaya çıkmıştır. 12. yüzyıl ve 19. yüzyıl arasında yaşanan pek çok değişimle, sivil toplum bugünkü anlamını kazanmıştır.²

17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başından itibaren Batı dünyasında yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimler sivil toplum kavramsallaştırmasının temel referansını oluşturmuştur. Yönetimin merkezileşmesi, Pazar ekonomisindeki genişleme, toprak, emek ve sermayenin ticarileşmesi gibi gelişmeler aile ve devlet dışında üçüncü bir alan olarak sivil toplum kavramını ortaya çıkarmıştır.³

¹ Fatih Duman, **Sivil Toplum**, Siyaset, Mümtaz'er Türköne (ed.), İstanbul: Opus Yayınları, 10. ve 11. b., Ekim – 2009, Ekim – 2010, s. 347.

² A.g.e., s. 348.

³ A.g.e., s. 348.

Kavramın tarihsel gelişimine bakıldığında 17 ve 18. yüzyıldan itibaren toplumsal sözleşme ile ilgili teoriler ortaya koyan Hobbes, Locke ve Rousseau ile çatışmacı teorinin temsilcileri olan Hegel, Marx ve Gramsci'nin görüşlerinin; sivil toplum kavramını geliştirdiği ve günümüze taşıdığı görülmektedir. Hobbes sivil toplum ile siyasal toplumu aynı anlamda kullanırken, Locke; devleti Hobbes gibi mutlak bir egemen güç olarak görmek yerine; toplumun amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak görür.⁴ Locke'a göre sivil toplum, düzenleyici bir işleve sahiptir.⁵

Doğal hukuk geleneğinde sivil toplum deyimi devlet-öncesi toplum anlamında kullanılmaktadır. Latin kullanımına göre, siyasal toplum ve dolayısıyla devlet anlamına gelmektedir. Locke bu kavramları farklı anlamlarda kullanırken Rousseau'da bu kavram sivil devlet (état civil) anlamına gelir. Kant ise doğanın insanı, devleti oluşturmaya yönelttiğini söyler ve insana ilişkin doğanın bu üstün amacını "bürgerliche Gesellschaft" (sivil toplum) olarak adlandırır.⁶

Doğal hukukçular sivil toplumu politik toplumdan ayırmazlar. Onlara göre insanlar, yaptıkları bir sözleşme ile doğa halinden, yani siyaset öncesi toplum biçiminden, sivil ve politik topluma, yani siyaset sonrası devletli topluma geçer.⁷

Locke'un siyaset felsefesinde sivil toplum, toplum sözleşmesi ile oluşur ve politik toplumla aynı anlamdadır. Rousseau sivil topluma geçişin bir sözleşme ile olduğunu söyler ve bu geçiş mülkiyetin doğa durumundaki eşitliği bozmasıyla gerçekleşmiştir. Rousseau'da sivil toplum, uygar toplum anlamına gelmekte ve karşısı da doğa durumuna tekabül etmektedir.⁸

⁴ Zehra Gönül Balkır, **Sosyal Fayda Zemininde Sivil Toplum Örgütlerinin Gelişimi**, Kocaeli: Kuban Matbaacılık, 2010, s. 7.

⁵ Esra Yüksel Acı, **Kalkınma Sürecinin Yeni Aktörleri Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul: Günizi, Ekim 2005, s. 20.

⁶ Bobbio Norberto ve Texier Jacques, **Gramsci ve Sivil Toplum**, Kenan Somer (çev.), Erhan Göksel (ed.), İstanbul: Savaş Yayınları, 1982, s. 11.

⁷ Duman, **a.g.e.**, s. 349.

⁸ A.g.e., s. 351.

Klasik Ekonomi düşünürlerinden Adam Ferguson, ticari toplum ile sivil toplumun aynı anlamda olduğunu savunur ve bu iki kavramı ilkel olmayan, yani medeni(civilized) toplum anlamında kullanmaktadır.⁹

Doğal hukukçuların siyasal toplum ile aynı anlamda kullandıkları sivil toplum kavramı Hegel, doğa durumu olarak nitelendirilen siyasal toplum öncesini belirtmek için kullanır.¹⁰

Hegelit-Marksist gelenekte olduğu gibi doğal hukuk geleneğinde birbirinin anti tezi sivil toplum-devlet olarak değil, doğa-uygarlık olarak kabul edilir.¹¹

Hegel'in sivil toplum-devlet ikiliği hem bir karşıtlık hem de karşılıklı bağımlılık içermektedir. Sivil toplumdaki çatışmaları çözmek ve denetim sağlamak için devletin varlığına ihtiyaç vardır ve devlet de temsil ettiği ahlaki değerlerin gerçekleşmesi için sivil topluma gerek duyar.¹²

Kant'ın “ Metaphysic of Morals” adlı yapıtında “doğa durumunun” aynı zamanda toplumsal devlet olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla doğa durumuna karşıt olarak “toplumsal devlet” değil “sivil devlet” gösterilmektedir. Çünkü doğa durumunda bir toplum olabilir; fakat sivil toplum olamaz. Bunun sebebini Kant, kamu yasaları yoluyla, neyin kime ait olduğunu güvence altına alanın siyasal toplum yani devlet olduğu şeklinde açıklar.¹³

Marx'ın sivil toplum tanımlamasında Hegel'deki diyalektik yöntemi alarak ters çevirdiği görülmektedir. Dolayısıyla, devlet-sivil toplum ilişkisinde esas olan sivil toplum ve orada gerçekleşenlerdir. Devlet, sivil toplumun türevi olarak düşünülmektedir.¹⁴

⁹ A.g.e., s. 352.

¹⁰ A.g.e., s. 353.

¹¹ Norberto ve Jacques, **a.g.e.**, s. 12.

¹² Duman, **a.g.e.**, s. 352.

¹³ Norberto ve Jacques, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁴ Duman, **a.g.e.**, s. 354.

Gramsci'de ise, sivil toplum-devlet arasında karşılıklı ilişkisi vardır. Sivil toplum politik toplum, devlet dışında yer alan, "özel (private)" denilen kurumlar bütünlüğü olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla politik toplumun dışında kalan, özel denilen kurumlar (aile, dernek, vakıf, sendika vb.) sivil toplum alanında yer almaktadır.¹⁵

Geleneksel sivil toplum-siyasal toplum karşılığının dışında bir model öneren Jürgen Habermas ise siyasal toplum-ekonomik toplum-sivil toplum temelinde, üç boyutlu bir toplum anlayışı geliştirmektedir. Bu şekilde tanımlanan sivil toplumu Habermas "kamusal alan" olarak nitelendirir.¹⁶

Habermas'ın sivil toplumu, gönüllü kuruluşların devletin kamusal sorunlar hakkında ürettiği çözümlerini denetleyen ve sorunların toplumda açıkça tartışılmasına katkı sağlayan çoğulcu bir yapıdır.¹⁷

Günümüzde ise sivil toplum, devletin direkt olarak denetimi altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da görece bağımsız, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum ve etkinlikler alanı anlamında kullanılmaktadır. Modern sivil toplum anlayışı devlet-sivil toplum ilişkisinde, devletin "hukuk devleti" olarak işleminin önemi üzerinde durur. Çünkü hukuk devleti kültürel, siyasal ve ekonomik alanda farklı sivil toplum kuruluşları arasındaki rekabette devletin tarafsızlığı anlamına da gelmektedir.¹⁸

Sivil toplumun oluşturan iki unsur vardır: Bunlardan ilki hukuk devleti, ikincisi de sınırlı devlettir. Devletin bir hukuk devleti olabilmesi için siyasal, iktisadi ve kültürel alanlarda sivil toplum örgütleri arasında var olan rekabette tarafsız olması gerekmektedir.¹⁹

¹⁵ A.g.e., s. 356.

¹⁶ A.g.e., s. 357.

¹⁷ Özer Kaya, **Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma**, Yeterlilik Tezi, Ankara, Şubat 2008, s. 17.

¹⁸ Duman, **a.g.e.**, s. 358.

¹⁹ Ömer Çaha, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, İstanbul: Gendaş Yayınları, 2003, s. 58.

Keane'e göre sivil toplum, farklı toplumsal gruplar arasında yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel, politik etkileşim alanıdır. Bu toplumsal gruplar, ekonomi kuruluşlarından aileye, sosyal hareketlerden gönüllü kuruluşlara, kamuoyu oluşturma çabasındaki baskı gruplarına, medya kuruluşlarından siyasi partilere kadar pek çok kurumu kapsamaktadır.²⁰

Hakkaniyete dayalı bir sivil toplum anlayışı için hukuk nitelikli bir devlete ihtiyaç vardır ve sivil toplumun gelişebilmesi de serbest piyasadaki rekabet ilkesinin gerçekleşmesine bağlıdır. İkinci unsur olan sınırlı devlet siyasal, sosyal, toplumsal alanlarda sivil toplumun varlık alanının geniş olması anlamına gelir. Devletin adalet, savunma ve güvenlik gibi alanlarda faaliyet göstermesi ve geri kalan hizmet alanlarını sivil toplum ve unsurlarına bırakması, sivil toplumun canlanmasını sağlamaktadır.²¹

Meşru bir zeminde gerçekleşen sosyal örgütlenmeler sivil toplumun ve demokrasinin temelini oluşturmaktadır. Örgütlü sosyal gruplar bireyleri sosyal ve politik alana çekerek siyasal bilinci yükseltmekte ve siyasal kültürü geliştirip yaygınlaştırmaktadır. Bu durum demokrasi için gerekli bir unsur olan, devlet üzerinde sivil bir kontrol mekanizması oluşturulmasını sağlamaktadır. Tüm bunların yanı sıra sosyal örgütlenmeler, bireylere aidiyet duygusu kazandırmakta ve toplumsal sorunları bertaraf etme konusunda dayanak oluşturmaktadır. Sivil toplumun gelişmesi için örgütlülüğün "gönüllü birliktelik" ilkesi etrafında gerçekleşmesi yani, bireyin meşru bir hak olarak kendi rızasıyla sosyal örgütlenmelere katılması önemli bir önkoşuldur.²²

Sivil örgütlenme ortak çıkar ve ortak güvenliği üretmektedir.²³

Bireyin iradi seçiminin söz konusu olmadığı oluşumlar, gönüllülük temeline dayanmadığı için sivil toplum unsuru olarak nitelendirilemezler. Gönüllülük ilkesi

²⁰ Acı, **a.g.e.**, s. 22 – 23.

²¹ Çaha, **a.g.e.**, s. 59.

²² A.g.e., s. 62.

²³ John Keane, **Sivil Toplum ve Devlet**, Yedi Kita Yayınları, 2004, s. 64.

çerçevesinde korunan bireysel varoluş, sivil toplumdaki örgütlenmeler için bir ön koşuldur.²⁴

Sivil toplumun gelişiminde önemli olan bir diğer unsur da sosyal grupların devletin yönlendirmesine maruz kalmadan kendi politikalarını belirleyebilmeleridir. Bunun gerçekleşmesi ancak demokratik toplumlarda mümkündür. Sosyal örgütlenmeler alternatif söylemler ürettikleri, otonom bir varlık geliştirdikleri ve “resmi” olmak değil “sivil” olmak amacıyla oldukları sürece sivil toplum niteliği taşıdıkları söylenebilir.²⁵

Demokratik toplum, sivil toplum örgütlerinin, gönüllü örgütlenmelerin rahatça geliştiği, devletle özel sermaye arasında bir üçüncü sektörün de yer alabildiği toplum olarak tanımlanabilir.²⁶ Sosyal oluşumların özgün kimlik ve varlık geliştirmeleri, devlet müdahalesinin olmamasına bağlıdır. Sivil toplumun gelişmesinin son şartı da sivil toplum örgütlerinin hukuk kuralları çerçevesinde baskı grubu niteliği göstermeleridir. Sivil toplum örgütleri baskı mekanizmaları olarak; lobicilik, sokak gösterileri, miting, grev, protesto gibi faaliyetleri kullanmaktadırlar.²⁷

Sivil toplum örgütlerinin birer baskı grubu olarak gelişmesi için siyasal sistemin örgütlü toplumun denetimine ve etkisine açık olması gerekir. Bu da siyasal sistemin demokratikliğine dair bir göstergedir.²⁸

1.2. Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Süreci

Sivil toplum örgütlerinin tarihsel gelişimine bakıldığında; ilk çağlarda kendi gereksinimlerini karşılamak amacıyla toplu halde yaşayan insanların zaman içinde artan gereksinimlerle birlikte çıkar çatışmaları ve kutuplaşmalar yaşandığı

²⁴ Duman, **a.g.e.**, s. 358.

²⁵ Çaha, **a.g.e.**, s. 63.

²⁶ VII. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Bildiriler Kitabı, **Sivil Toplum Kavramına Farklı Yaklaşımlar**, Adem Karabıyık, 3-5 Aralık 2010, Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, s.100

²⁷ A.g.e., s. 64.

²⁸ A.g.e., s. 65.

görülmektedir. Bu durum da insanların kendi ortak amaçları için örgütlenmeleri gereksinimini yaratmıştır.²⁹

Osmanlı Devleti'nde, çağdaş anlamda sivil toplum kurumlarının tarihi 1815 yılına kadar uzanmaktadır.³⁰

Avrupa'da sivil toplum örgütlenmelerinin ilk örnekleri feodalizmin etkisiyle bazı tüccarlar ve meslek gruplarının kendi aralarında birlikler, localar gibi kurumların çatısı altında örgütlenmeleri şeklinde gerçekleşmiştir.³¹

17. yüzyılın başlarında, Avrupa'da kurulan derneklerde modernleşme sürecinin bir parçası olarak deneysel doğa çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Önceleri resmi olmayan toplantılar halinde başlayan örgütlenmeler, ardından devletin onayı ile özerk resmi kuruluşlara dönüşmüştür. Devlet desteğini almadan yapılan ilk toplantıların tarihi 1560'lı yıllara kadar uzanır. Bu türden bilinen ilk dernek Galile'ye bağlı olarak Accademia dei Leincei adı ile Roma'da kurulmuş, Galile'nin mahkum olduğu tarih olan 1657 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. 18.yüzyıla gelindiğinde Avrupa'da bazı devletlerde resmi olarak örgütlenmiş araştırma kurumları kısmen tarafsız bilginlerin, yeni ticari uygarlığın yarattığı sorunların etkisi ve kısmen de kamu görevlilerinin teşviki ile doğduğu söylenebilir.³²

Geleneksel toplumlardan modern sanayi toplumuna geçiş sürecinin belirgin özelliklerinden birisi olarak ikincil kurumların ortaya çıkması gösterilebilir. Modernleşme sürecinde kentlerde ortaya çıkan ikincil kurumlar kentleşme olgusunun geliştiğinin de bir göstergesidir. Kent ortamında yeni aidiyet alanları arayan atomize bireylerin dernekler, vakıflar aracılığıyla bu ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.³³

²⁹ Sunay Demircan, **Avrupa Birliği ve Sivil Toplum**, 2003, s. 1-3, [Çevrimiçi] <http://www.stgp.org/makaleler> (e.t. 29.04.2015).

³⁰ Ahmet N. Yücekök, İlder Turan ve Mehmet Ö. Alkan, **Tanzimattan Günümüze İstanbul'da Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s. 85.

³¹ Balkır, **a.g.e.**, s. 7.

³² Yücekök vd., **a.g.e.**, s. 86.

³³ A.g.e., s. 82.

Artan eğitim düzeyiyle birlikte kamu alanında daha fazla etkili olmak isteyen birey sivil toplum kuruluşları aracılığıyla siyasal ve sosyal hayatta daha fazla görünürlük kazanmaktadır.

Anadolu’da sivil toplum kuruluşlarının tarihi Selçuklular ve Osmanlılara kadar uzanır. Bu dönemlerdeki Sivil toplum kuruluşları ağırlıklı olarak vakıflar ve Loncalar arasında şekillenmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının sosyal bir olgu haline gelmeleri 1860’lı yıllardan itibaren, basın, kamuoyu, siyasal muhalefet, yönetimde reform gibi konularda etkinleşmeleriyle birlikte gerçekleşmiştir. 1908 yılında II. Meşruiyetin ilanı ile, bugünkü algıladığımız anlamdaki dernekler hukuku başlamıştır. Dernek şeklindeki örgütlenmeler ise cumhuriyet sonrası dönemde görünür olmaya başlamıştır. 1980 sonrasında dernekler, vakıflar, siyasal partiler, birlikler, odalar gibi kurumlar birer sivil toplum kuruluşu olarak kabul görmüştür.³⁴

Osmanlı Devleti’nde sivil/mülki kavramı siyasal iktidar/devlet dışı alan olarak değil, askeri alanın dışı veya karşıtı anlamında kullanılmıştır. Tanzimat sonrasında ortaya çıkmaya başlayan “kamu alanı” ve 1860’ların başında oluşan “kamuoyu” oluşumu aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin kuruluşunu da içermektedir.³⁵

Toplumla tek yönlü ve hiyerarşik bir ilişki kurmayı tercih eden devlet anlayışı yurttaşlık bilincinin gelişmesi önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Toplumda var olan asimetrik ve hiyerarşik ilişkiler, sivil toplum örgütlerinin gelişmesine imkan tanımamakta ve sivil örgütlenme geleneğinin tam olarak yerleşmemesine sebep olmaktadır.³⁶

Sivil toplum kuruluşlarının öncelikli amacı devletin yönetim aygıtının dışında kalan, belirli toplumsal çıkarları gerçekleştirmektir. STK’lar, siyasi iktidarı etkilemeye çalışırlar, fakat siyasi partilerden farklı olarak siyasi iktidarı elde etme

³⁴ Balkır, a.g.e., s. 10.

³⁵ Yücekök vd., a.g.e., s. 82.

³⁶ Zeynep Boratav, **Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 7 – 8 Nisan 2000, s. 197.

amacında değildirler. Bu kuruluşlar, devlet organlarından bağımsız çalışır, kar amacı gütmeyen ve kural olarak gönüllülük esasına dayanırlar. STK'ların tanımı üzerine pek çok görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri de STK'ların sivil toplum alanında faaliyet gösterdiği ve yönetimin bir parçası olmadan örgütlenen kuruluşlar olduğu yönündedir. STK'lar aynı zamanda hükümet dışı kuruluşlar (non-governmental organisations), kar-amaçsız örgütler, üçüncü sektör veya gönüllü kuruluşları olarak da adlandırılmaktadır.³⁷

Sivil toplumun ilk modern kuramcılarında olan Tocqueville, sivil örgütlenmenin vazgeçilemez bir hak olduğunu düşünür ve hiçbir yasa koyucunun bu özgürlüğü kısıtlayamayacağını vurgular. Tocqueville'ye göre sivil toplum, demokrasinin vazgeçilmez koşuludur.³⁸

Günümüzde ulus-devlet sınırları içinde tanımlanan sivil toplum-devlet anlayışının ilerisine geçilmiş, farklı kamusal alanlar oluşmuştur. Dolayısıyla sivil toplumun varolma alanı da ulusal sınırları aşmış ve uluslararası bir boyut kazanmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının önemli bir kısmını oluşturan hükümet dışı kuruluşlar (NGO), uluslar arası arenada önemli bir baskı mekanizması olarak çalışmaktadırlar. NGO'lar ulus-devletin vatandaşları bir yandan da uluslar arası kamusal alanın parçası haline gelmektedirler. Özellikle insan hakları, kadın hakları, çevre sorunları gibi konularda oluşan NGO'lar sadece Batılı devletler üzerinde değil, diğer devletler üzerinde de etkili olmaktadır.³⁹

Kar amacı gütmeyen, gönüllülüğün esas olduğu sivil toplum kuruluşları konusunda, belediyeler, meslek kuruluşları, üniversitelere bağlı enstitü ve araştırma merkezlerinin de sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilmeyi beklediği bilinmektedir, ancak ABD'de bu tür kuruluşlar için NGO (non-governmental organizations) yerine PVO (private volunteer organizations) özel gönüllü kuruluşlar tabiri kullanılması tercih edilmektedir.⁴⁰

³⁷ Balkır, **a.g.e.**, s. 16 – 17.

³⁸ Keane, **a.g.e.**, s. 83.

³⁹ Duman, **a.g.e.**, s. 360.

⁴⁰ Balkır, **a.g.e.**, s. 17.

Kısacası, iktidar olmak için kurulmuş siyasal partiler, ekonomik bir mücadele kuruluşu olan sendikalar, piyasa malı üreten kooperatifler, katılımı yasal zorunluluk haline gelen meslek kuruluşları sivil toplum kuruluşları tanımı dışında bırakılmaktadır.⁴¹

STK'ların öne çıkan ortak özelliklerinin başında gönüllü kuruluşlar olmaları gelmektedir. STK'lar, toplumun genelini ilgilendiren, önemli amaçların gerçekleşmesine katkıda bulunmak için, konu hakkında birikimli kişilerin bir araya gelmesiyle oluşan, kamu hizmeti yapan kuruluşlardır.⁴²

Türk hukukunda; Dernekler, Sendikalar ve Partiler Kanunlarında; Avrupa hukukunda; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde STK'ların bağımsız olduğu vurgulanmaktadır.⁴³ Örgütlenme hürriyetinde esas olan, bağımsızlık, gönüllülük ve irade unsurunun varlığıdır. Bu durum “Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.”⁴⁴ ibaresiyle anayasa tarafından güvence altına alınmıştır.

Türkiye'deki sivil toplum kavramı tartışmaları uluslar arası arenada gerçekleşen değişimlerle paralellik göstermiştir. Bu dönemde küreselleşmenin kazandığı hız, ulus-aşırı özellikler taşıyan sivil toplum kuruluşlarının sayısını ve etkinlik alanlarını da artırmıştır. 1980 sonrasında özellikle çevre sorunları, kadın sorunları, insan hakları gibi alanlarda sivil toplum kuruluşları güçlerini artırmaya, kamusal alanda gündem oluşturarak devlet politikalarında etkili olmaya başlamışlardır. Özellikle çevre konusunun uluslar arası örgütler aracılığıyla uluslar arası platforma taşınması Türkiye'de bu alanda sivil toplum örgütlerinin oluşmasını sağlamıştır. Doğal Hayatı Koruma Derneği, Türkiye Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma Vakfı (TEMA), Türkiye Çevre Sorunları Vakfı gibi kuruluşlar çevre

⁴¹ A.g.e., s. 18.

⁴² A.g.e., s. 21.

⁴³ A.g.e., s. 21.

⁴⁴ 1982 Anayasası, [Çevrimiçi] <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> (e.t. 30.04.2015).

duyarlılığının gelişmesinde ve hükümet politikalarının belirlenmesinde etkili rol oynamışlardır.⁴⁵

Sivil toplum kuruluşları farklı amaçlarla kurulmuş olsalar da bazı ortak değerlere sahip olmaları ve bunları yerine getirmeleri beklenmektedir. Kendi kişisel çıkarları için çalışmamak, herhangi bir siyasal-ekonomik güç odağının uzantısı olamamak, özgürce fikirlerini dile getirmek ve eylemde bulunmak, insan, tabiat ve vatan sevgisi taşımak gibi değerler bunların başında gelmektedir. STK'ların taşıması gereken bir diğer özellik de nihai amaçlarının toplum yararına bir şey sunmak, toplumsal fayda sağlamaktır. Bunun için de başkaları üzerinde iktidar kurma arayışının bulunmaması gerekmektedir. İktidar talebinde bulunmaması çatışma alanının oluşmamasını sağlamaktadır.⁴⁶

STK'lar kendilerini meydana getiren ortak hedefler doğrultusunda siyasal, sosyal, ekonomik konularda temsil ettikleri grupların haklarını kamusal alanda savunmakta ve taraf olmaktadır. Ancak burada esas olan kendi çıkarlarını gözeterek fayda sağlamak değil, toplumsal iyide katkıda bulunmaktır.

STK'larda hiyerarşik ilişkilerin yerine yatay ilişkilerin ön planda olması, kendi iç işleyişlerinde demokratik tutumun yerleşmesi için önem taşımaktadır. STK'lardan beklenen, toplumdaki farklı gruplarla iletişim kurmaları ve ortaklıklar oluşturmalarıdır.⁴⁷

Genel ve geniş anlamda STK'lar yurttaşların ortak talep ve duyarlılıkları doğrultusunda bir araya gelerek, siyasal erkin sosyal, hukuki, idari organlarının dışındaki alanda oluşturulan dernek, vakıf, sivil girişim, platform gibi yapı ve etkinliklerin tümünü kapsamaktadır.⁴⁸

⁴⁵ Duman, **a.g.e.**, s. 374.

⁴⁶ Balkır, **a.g.e.**, s. 22.

⁴⁷ İlhan Tekeli, **Yerelleşme ve Yönetimler**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2002, s. 142.

⁴⁸ Balkır, **a.g.e.**, s. 24.

Sivil toplum örgütlerinin toplumsal sorunlarla ilgili enformasyonun üretilmesi, dağıtılması konusunda anahtar bir role sahiptir.

1.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tanımı, Çeşitleri, Amaçları ve İşlevleri

STK'lar pek çok alanda faaliyet gösteren, topluma hizmet verme temelinde oluşturulan gönüllülük esaslı kuruluşlardır. Amaçlarına göre STK'lar şu şekilde sıralanabilir:

- *“Kültür Kuruluşları:* Uluslararası kültür ve dostluk kuruluşları,
- *Sanat Kuruluşları:* Dil – edebiyat, müzik, resim, sinema ve fotoğraf, tiyatro, opera ve bale kuruluşları,
- *Din Kuruluşları:* Mezhep ve tarikatlarla ilgili kuruluşlar,
- *Siyasal Kuruluşlar:* Barış, insan hakları ve politik düşünce kuruluşları,
- *Sağlık Kuruluşları:* Tıp kuruluşları,
- *Sosyal Hizmet Kuruluşları:* Hayır kuruluşları, tüketiciyi koruma kuruluşları,
- *Çevre Kuruluşları:* Tarihi ve doğal çevreyi koruma, hayvan hakları kuruluşları,
- *Eğitim Kuruluşları:* Halk eğitimi, üniversite geliştirme–güçlendirme kuruluşları,
- *Ekonomi Kuruluşları:* Sanayi dallarında faaliyet gösteren kurumların ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla kurdukları kuruluşlar,
- *Dayanışma Kuruluşları:* Çeşitli meslek gruplarının, toplulukların dayanışma amacıyla kurdukları kuruluşlar,
- *Bilim Kuruluşları:* Temel ve sosyal bilimleri geliştirmeyi amaçlayan kuruluşlar,
- *Kadın ve Çocuk Kuruluşları*
- *İletişim Kuruluşları:* Basın, halkla ilişkiler, reklamcılık vb. kuruluşlar.”⁴⁹

Bireyin, siyasal eylemin nesnesi yerine, öznesi haline gelmesi STK'ların öncelikli görevlerinden biridir.⁵⁰

⁴⁹ Aydın Gönel, **Araştırma Raporu: Önde Gelen STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 29.

⁵⁰ Balkır, **a.g.e.**, s. 33.

STK'lar toplumun çıkarları için kamuoyu oluşturarak, bireylerin taleplerinin dile getirilmesini sağlamakta, varolan toplumsal sorunlarla ilgili hükümet politikalarına alternatif veya paralel projeler hazırlayarak çoğulcu, katılımcı, demokratik bir ortam yaratılmasına katkı sağlamaktadırlar.⁵¹

Sivil toplum kuruluşlarının siyasal yönetime katılarak toplumsal talepleri görünür hale getirmeleri, onlara bir tür baskı grubu olma özelliği kazandırmaktadır.⁵²

STK'lar eşitliği yaygınlaştırmak, toplumsal sorunları tespit ederek çözüm üretmek, sosyal hizmetler sağlamak, örgütlenmeyi teşvik etmek ve demokratik ilke ve kurumların güçlendirilmesini sağlamak için faaliyetlerde bulunmaktadır.⁵³ Avrupa Komisyonu tarafından 2002 yılında STK'lar için öngörülen standartlar şu şekilde sıralanmıştır: açıklık, tutarlılık, katılımcılık, sorumluluk, şeffaflık ve etkin olmak.⁵⁴

STK'lar toplumsal kalkınma gelişmeyi sağlayan kurumlar olmanın yanı sıra bilgi toplumuna geçiş sürecinde örgütlü toplum olma, bilgiyi yaşama geçirme, çevre ve bireysel haklar gibi konularda da kolektif bilinç düzeyinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. STK'lar faaliyetleriyle bireylerin taleplerini dile getirirken kamuoyunu da etkileyerek dikkate alınmayı sağlarlar. Broşür, dergi, kitap, televizyon ve radyo gibi geleneksel kitle iletişim araçlarının yanı sıra alternatif medya araçlarını da kullanarak çok daha geniş kitlelere ulaşabilmektedirler.⁵⁵

STK'lar kamuoyunu etkilemek ve yönlendirmek için çeşitli araçlar kullanırlar. Kısaca günümüzde STK'ların dikkat çekici özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- “Devlet aygıtının bir parçası değildirler. Devlete karşı hem yönetsel hem de mali açıdan özerktirler.

⁵¹ A.g.e., s. 36.

⁵² A.g.e., s. 34.

⁵³ A.g.e., s. 36.

⁵⁴ Nihal Boztekin, **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2004, s. 39.

⁵⁵ Balkır, **a.g.e.**, s. 38.

- Kendilerine çıkar sağlamayı hedeflemeyen bir amaç etrafında örgütlenirler.
- STK'lar siyasi görüş yelpazesinin dışında insanları hangi siyasi görüşten olurlarsa olsunlar ortak ilkeler doğrultusunda bir araya getirmeyi hedeflerler.
- Doğrudan devletten ödenek almazlar ancak kamusal fonlardan yararlanabilirler.
- Fertlerin gönüllü katılımı esasına dayanır.
- Amatör ruh ile profesyonel tekniği dengelemek amaçtır.
- STK'lar arasında rekabet ve işbirliği ön plana çıkar. Kişilerden ziyade ilkeler ön plana çıkar.
- STK'lar tek tip üye arama anlayışını terk etmiştir.
- STK'ların çoğalması kendi aralarında "işbölümü-uzmanlaşma-işbirliği" gerektirir.”⁵⁶

1.4. Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi

Sivil toplumun varlığı sivil toplumun demokratikliği anlamına gelmemektedir. Sivil toplumu demokratik kılan unsurların başında, sivil toplumdaki farklılıkların bütüncül bir yaklaşımla kaybolmaması, bu farklılıkların birbiri üzerinde hegemonya kurmadan bir arada yaşıyor olmaları gerekmektedir.⁵⁷

1980 sonrası dönemde demokratik rejimlerde “grup eksenli” politik yaşam yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu anlayış, grupları siyasal yaşamın dinamik unsurları haline getirmenin yanı sıra, temel insan haklarını da grup eksenli olarak tanımlama yoluna gitmiştir. Uluslararası sözleşmelere de konu olan ve insan hakları literatürüne yeni bir boyut kazandıran kadın hakları, çocuk hakları, çevre hakkı gibi “üçüncü kuşak haklar” sosyal gruplara ilişkin haklar etrafında şekillenmektedir. Bu gelişmeler sivil toplum kavramının demokratik yaşamın temelini oluşturacak şekilde grup eksenli bir tartışma zeminine kaymasına yol açmıştır.⁵⁸

İnsanı politik bir varlık olarak gören Aristo’dan yola çıkarak, bireyin sosyal ve siyasal kimliğiyle var olduğunu ve bunun aktif toplumsal katılımı ile korunması

⁵⁶ Kaya, a.g.e., s. 25.

⁵⁷ Duman, a.g.e., s. 363.

⁵⁸ Çaha, a.g.e., s. 65 – 66.

gerektiğini söylemek mümkündür. Bu katılım sayesinde siyasal güç sadece belirli zümreler tarafından kullanılır olmaktan çıkıp toplumsal boyut kazanmaktadır.

Katılımcı, politik kararları etkileyici bir sivil toplum demokrasinin “sine qua non’unu” (olmazsa olmaz) oluşturmaktadır. Demokrasinin lütuf şeklinde “verilen” bir yönetim biçimi olmadığı, siyasi bir çaba sonucunda “alınan” bir yönetim biçimi olduğu düşünüldüğünde sivil toplum unsurlarının demokratik hakları elde etme ve onları koruma konusunda ne ölçüde gerekli olduğu daha net anlaşılmaktadır.⁵⁹

Sivil toplum demokratik bir toplum için tek başına yeterli olmadığı gibi demokrasi de sivil toplum için tek başına yeterli değildir. Ancak günümüzde sivil toplum demokrasiden ayrı düşünülemeyen bir kavram haline gelmiştir.⁶⁰

Sivil toplumun örgütlü üyeleri olan yurttaşların, klasik oy veren seçmen kimliğinin dışında, diğer zamanlarda protesto, toplu dilekçe, yürüyüş gibi eylemlerde bulunarak “aktif yurttaş” kimliğine de sahip olmaları önem taşımaktadır.⁶¹

Hegel için sivil toplum, metafiziksel bir devlet için sadece bir araçtır. Esas olan toplum değil, devletin kendisidir. Çaha’ya göre ise, sivil toplumun en önemli işlevi devleti metafiziksel bir kurum olmaktan çıkarmaktır. Sivil toplum devlet üzerinde bir tür denetim mekanizması oluşturmaktadır. Böylece devlet; ulaşılmaz, sorgulanmaz yarı Tanrısal bir otorite olmaktan çıkarak; eleştirilebilen, sorgulanabilen, gerektiğinde sivillerin katkıda bulunabildiği bir birim haline gelmektedir.⁶²

Geleneksel toplumlarda kadir-i mutlak olarak kabul edilen devlet siyasal otoritesini kimseyle paylaşmamaktadır. Modern toplumda ise, devlet egemenliğini toplumla paylaşmak durumundadır. Devletlerin siyasal güçlerini uluslararası platformlarla paylaşmaları ile birlikte uluslararası hukuk, ulus ötesi enformasyon,

⁵⁹ A.g.e., s. 67.

⁶⁰ Adem Karabıyık, **Sivil Toplum Kavramına Farklı Yaklaşımlar**, VII. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Bildiriler Kitabı, 3 – 5 Aralık 2010, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, s. 100.

⁶¹ Duman, **a.g.e.**, s. 364.

⁶² Çaha, **a.g.e.**, s. 68.

insan hakları, çevre hakları gibi evrensel değerler konusunda bireyler de söz hakkına sahip olmuşlardır.⁶³ Böylece devletin egemenliği bireyle paylaşılmıştır.

Özellikle 1980 sonrası dünyada bireyin sınır dışı bilgi ağıyla bütünleşmesi sayesinde, sivil toplumda daha fazla siyasal hak ve katılım imkanı elde edilmiştir.⁶⁴ Bu katılım aynı zamanda demokrasinin bütünleyici tarafı olan çoğulculuğu da beraberinde getirmiştir.

1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkileri

1.5.1. Yasama ve yürütme alanına etkileri

Devletin temel organlarından yasama organı, hükümetin karar alma faaliyetini temsil eder.⁶⁵

STK'ların yasama alanı üzerinde oluşturacakları etkiler genellikle milletvekilleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak STK'ların sürekli olarak yasama alanı üzerinde faaliyet uyguladıkları söylenemez. STK'lar kendilerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyecek durumlarda, yasama alanında çalışmalar yapıldığı süreçlerde etki uygulamaya çalışmaktadır.⁶⁶

STK'ların yasama alanını etkilemek için uyguladıkları bir diğer yöntem, talep ve isteklerini topluma kabul ettirmek suretiyle milletvekilleri üzerinde etki uyandırmaktır.⁶⁷

“Sivil toplum kuruluşları istenilen bir kanunun geçirilmesi ya da istenmeyen bir kanun kaldırılması için yasama organlarında faaliyet gösterebilirler. Yasama konusunda sivil

⁶³ Ag.e., s. 83.

⁶⁴ A.g.e., s. 82.

⁶⁵ Hasan Akay, **Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetim Anlayışındaki Değişime Etkileri**, T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2012, s. 38.

⁶⁶ A.g.e., s. 39.

⁶⁷ A.g.e., s. 39.

toplum kuruluşlarının en fazla başvurdukları yol lobcılıktır. Lobcılık faaliyetinde, sivil toplum kuruluşları kendilerini ilgilendirecek kararları alabilecek kişilerle temasa geçip bire bir ilişki kurarak onları kendi amaçlarına inandırmaya çalışırlar. Bazen de yetkili komisyonları etkilemeye çalışarak sürecin her aşamasına etki etmek isterler.”⁶⁸

Devletin temel organlarının bir diğeri olan yürütme, yasamanın yaptığı kanunları uygulamak ile görevlidir. Ayrıca düzenleyici işlemler yapmak ve kamu işlerini gerçekleştirmek de yürütmenin görevleri arasındadır.⁶⁹

STK’ların yürütme alanında etki yaratma uygulamaları yasama alanındakilere benzemektedir. Bu uygulamalar gerçekleştirilirken yalnızca milletvekilleri değil hükümet görevlileri de etki alanına girmektedir. “Kanunların uygulanmasında ve hükümet politikalarının gerçekleşmesinde sivil toplum kuruluşları bir ara yüzey olma işlevini görmektedirler. Hükümet politikaları veya kanunların uygulaması aşamasında sivil toplum kuruluşlarından destek alınması, bu uygulamaların toplum tarafından daha kolay benimsenmesini sağlayacaktır. Ancak tam tersi durumda ise bu politikalar veya uygulamalar sivil toplum kuruluşlarının muhalefeti sonucu uygulamadan kaldırılabilir.”⁷⁰

STK’lar hükümet politikalarının oluşumunda da etki uyandırmaya çalışmaktadır. Kamu politikalarının oluşumu, hizmetlerin dağıtılması, program ile projelerin uygulanması gibi aşamalarda birçok yol kullanarak etki işlevlerini gerçekleştirirler. Yöneticilerin karar alma sürecinde yönlendirici etkilerde bulunmak, bazen kendi yararlarına idari personel atanmasını sağlamak, kamu politikalarını etkilemek amacıyla devlet bürokrasisini yönlendirmek gibi uygulamalar da STK’ların işlevleri arasındadır.⁷¹

STK’lar yalnızca politika ve uygulama değiştirmeye yönelik etki yaratmayı hedefleyen kuruluşlar değildir. Bu düşünce STK’ların sivillikten ziyade menfaat üzerine hedefler belirleyen unsurlar olduğuna yöneliktir. Ancak STK’ların yapısı ve özellikleri menfaat unsuruna bağlı olmalarını belirtmemektedir. “Sivil toplum

⁶⁸ A.g.e., s. 39.

⁶⁹ A.g.e., s. 40.

⁷⁰ Osman Arslan, **Kurumsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul: Bayrak Yayınları, s. 127’den Akay, a.g.e., s. 40.

⁷¹ A.g.e., s. 40 – 41.

kuruluşları, kendilerini ilgilendiren konularda idari kademelere veya görevli komisyonlara konu hakkında çalışmalarını iletmek suretiyle yardımcı olmak sivil toplum kuruluşlarının ruhuna daha uygundur.”⁷²

Yürütme organları, STK’ların kendi işlevlerine katılım sağlayabilmeleri için esnek bir tutum sergilemektedir. STK’ların işbirliğinin desteklenmesi ve karar alma sürecinde ortaya çıkabilecek sorunların engellenmesi bağlamında bu esneklik önemli bir unsurdur.⁷³

1.5.2. Siyasi partilere etkileri

Siyasi partiler, demokratik bir yönetimin olmazsa olmaz unsurlarından biri olarak 24 Nisan 1983 tarih ve 2829 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nda şöyle tanımlanmıştır:

“Anayasa ve kanunlara uygun olarak, milletvekili ve mahalli idareler seçimi yoluyla tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık programları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir devlet ve toplum içinde çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.”⁷⁴

Toplum ile sürekli etkileşim halinde bulunan siyasi partiler, dolaylı olarak STK’lar ile de etkileşim halindedir. STK’lar için siyasi partiler, demokratik yollarla siyasal işlevlerini hızlı bir biçimde gerçekleştirebilmek için önemli bir araçtır.

STK’lar, siyasi partileri etkilerken bunu dolaylı yollardan yapmaktadır. Tarafsızlık ve partiler üstü gibi etiketler kullanarak siyasi partiler aracılığıyla çok sayıda işlev gerçekleştirilmektedir. Buna örnek olarak STK’ların kendi yararları için

⁷² Ag.e., s. 41.

⁷³ A.g.e., s. 41.

⁷⁴ Siyasi Partiler Kanunu, Madde 3. [Çevrimiçi]

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf> (e.t. 01.05.2015).

çalışacak adayı gizlice bir siyasi partiden siyasal alana çıkarması ve destek vermesi gösterilebilir.⁷⁵

1.5.3. Kamuoyuna etkileri

Kamuoyu, belli bir süreç içerisinde, belli bir tartışmalı sorun karşısında bu sorun ile alakadar olan kişiler grubu veya gruplara hakim olan kanaattir.⁷⁶

Meydana gelen gelişmeler, yenilikler ve problemlerden vatandaşların haberdar olması mümkün olmamaktadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için toplumda bir kamuoyu oluşması gerekmektedir. STK'ların amacı da, belirlenen sorunların topluma duyurulması ve bu sorunların çözümüne yönelik ortaya çıkan taleplerin desteklenmesi için kamuoyu oluşturmaktır. Konunun ilgi çekici ve uzun süre geçerliliğini koruyabilecek olması, kamuoyu oluşturma aşamasında önem taşımaktadır.⁷⁷

STK'lar kamuoyu oluşturarak bireylerin isteklerini açıklayabilmeleri ve bu isteklerin dikkate alınmasını sağlamaktadır. STK'ların kamuoyunu aktif tutmak ve kamuoyunu bilgilendirmek, uyarmak gibi önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu işlev STK'lar tarafından broşür, dergi, kitap, televizyon, internet gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında STK'lar kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla kimi zaman direkt olarak bireylerle görüşmektedir.⁷⁸

STK'lar kamuoyunu devletin bilgi ve yorum tekelinden kurtarmakta, toplumda ortaya çıkan farklı düşünce ve talepleri devlete iletip bu taleplerin gerçekleştirilmesi için aracılık görevini üstlenmektedir. Böylelikle demokratik bir sistem oluşturulmakta ve siyasi ortamda meşruiyet zemini oluşturulabilmektedir.⁷⁹

⁷⁵ Akay, **a.g.e.**, s. 42.

⁷⁶ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2003, s. 147'den Akay, **a.g.e.**, s. 43.

⁷⁷ Akay, **a.g.e.**, s. 43.

⁷⁸ A.g.e., s. 44.

⁷⁹ A.g.e., s. 44.

1.5.3.1. Kamuoyu kavramının tarihsel gelişimi

Kamuoyu kavramı, kamu hareketliliğinin bir neticesi olarak ilk kez 18. yüzyılda kullanılmıştır. Ancak kavram 16. yüzyılda Montaigne tarafından da dile getirilmiştir: 1588’de “l’opinion publique” biçiminde Fransızca bir kavram olarak kamuoyu, literatüre girmiştir. İngilizcede ise kamuoyu kavramından ilk söz eden Jeremy Bentham olmuştur.⁸⁰

Kamuoyu kavramı, Latincedeki “publicus” ve “opinion” sözcüklerinden türetilmiş ve Batı dillerine katılmıştır. Dilimizde ise kamuoyu sözcüğünün ilk kullanımları “efkar-ı umumiye”, “halk efkari”, “amme efkari” gibi tamlamalarla olmuştur.⁸¹

Dilimizde kamuoyu sözcüğü, grup anlamına gelen “kamu” ve “kanaat, tutum” anlamına gelen “oy” sözcüklerinin birleşimi ile oluşmuştur. Bir konu ile ilgili halkın genel düşüncesini ifade eden kamuoyu, “Özetle kamuoyu, belirli bir zamanda, belirli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna ya da gruplarına hakim olan kanaattir.”⁸²

1.5.3.2. Kamuoyu oluşturma yöntemleri

Kamuoyu oluşturma, bir düşüncenin yaygınlaştırılması ve bu kamunun dikkatinin bu düşünce etrafında yoğunlaştırılmasıdır.⁸³

Kamuoyunun oluşumunda demokratik rejimlerde kendiliğinden oluşan kamuoyu ile demokratik olmayan rejimlerde “oluşturulan” kamuoyu arasında fark bulunmaktadır. “Serbest bir kamuoyu, haberlerin ve fikirlerin özgürce yayılabildiği,

⁸⁰ Erkan Yüksel, “Kamuoyu Oluşturma” ve “Gündem Belirleme” Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır?, TASAM, 2008, [Çevrimiçi] http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/858/kamuoyu_olusturma_ve_gundem_belirleme_kavramlari_nerede_kesismekte_nerede_ayrilmaktadir (e.t. 11.05.2015).

⁸¹ A.g.e.

⁸² A.g.e.

⁸³ A.g.e.

tartışılabilirdiği bir ortamın ürünüdür ve ancak haberleşme ve ifade özgürlükleri başta olmak üzere tüm temel hak ve özgürlüklerin sağlandığı bir hukuk düzeninde gerçekleşebilir.”⁸⁴

Kamuoyu ancak özgürlükçü bir demokrasi ortamında işlevini gerçekleştirebilir. Böyle bir kamuoyunun oluşturulabilmesi için ilk gereklilik, fikirlerin özgür bir biçimde dile getirilebilmesidir. Bu gerekliliği dile getirilen fikirlerin başkaları ile paylaşılabilmesi takip etmektedir. Bu fikirlerin başkaları tarafından algılanması ve yorumlanması sürecinin sonunda, kamuoyu oluşmaktadır.⁸⁵

Özgür ve sağlıklı bir biçimde kamuoyu oluşması için üç koşulun sağlanması gerekmektedir: “(...) bireylerin yeterli ve doğru haber almalarına, aldıkları bilgileri duygularından uzak, akıllarıyla değerlendirmelerine ve “çıkar sağlama umuduyla” kamu işlerine yakın bir ilgi göstermelerine bağlıdır. Ancak bu üç koşulun bir araya gelmesi “son derece zor” kabul edilmektedir.”⁸⁶

Kamuoyu oluşturmada imza kampanyaları, basın gezileri, basın toplantısı ve basın duyurusu gibi yöntemler mevcuttur. Kamuoyunun oluşması daha önce söz edildiği gibi fikirlerin özgürce açıklanması ve başkaları ile paylaşılması ile gerçekleşmektedir. Bu bağlamda herhangi bir konuda kamuoyunun oluşması için bu konudaki fikirlerin kamu ile paylaşılmasını sağlayan yöntemler, kamuoyu oluşturma yöntemleridir.⁸⁷

Kamuoyunu oluşturan kanaatlerin oluşmasında birçok etki söz konusudur.

Bunlar:

- “Kişilik yapısı (Psikolojik etkiler),
- Sosyal çevre (Sosyolojik etkiler),
- Kitle iletişim araçlarının etkisi,
- Yüzyüze iletişim.”⁸⁸

⁸⁴ A.g.e.

⁸⁵ A.g.e.

⁸⁶ A.g.e.

⁸⁷ A.g.e.

⁸⁸ Hasan Şahan ve Vedat Çınar, **Kitle İletişim Araçlarının Spor Kamuoyu Üzerine Etkisi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 12, s. 277 – 291.

1.6. Sivil Toplum Kuruluşlarına Genel Bakış

TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) tarafından CIVICUS işbirliği ile hazırlanan Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası adlı rapora göre:

“Bugün Türkiye’de 4.547’si vakıf, 86.031’i dernek olmak üzere, 90.578 sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermekte, bu rakamlara sendikalar, meslek odaları ve kooperatiflerin de eklenmesi durumunda bu sayı 150.000’i aşmaktadır. Türkiye nüfusuna oranla STK sayısı oldukça düşüktür: ülke genelinde ortalama her 780 kişiye 1 STK düşmektedir (TÜİK ve Dernekler Dairesi Başkanlığı (DDB) 2008 ve Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) 2009). Coğrafi dağılım açısından incelendiklerinde STK’ların kentsel alanlarda ve ülkenin batısında yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Vakıf ve derneklerin %42’si ülkenin beş büyük kenti olan İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa’da bulunmaktadır. Bunun yanında ülkedeki en az STK yoğun il olan Şırnak’ta her 3.204 kişiye 1 STK düştüğü ve bu ilde STK’ların sadece %0,15’inin faaliyet gösterdiği görülmektedir (DDB 2008 ve VGM 2009 Verileri).”⁸⁹

Sivil toplum kuruluşları son dönemlerde sağlıktan kültüre, politikadan eğitime kadar çok geniş bir yelpazeye yayılmışlardır. Artık her bireyin kendi meslek ve ilgi alanına dair gönüllü olarak çalışabileceği, etkinliklerine katılabileceği, bilgi paylaşımı yapabileceği ve hakları öğrenip kazanması konusunda yardım/danışma alabileceği bir örgüt bulunmaktadır. STK’lar tarafında yürütülen çalışmalar hükümet politikalarının belirlenmesinde etkileyici rol oynayacak güçtedir.⁹⁰ Bu nedenle bireylerin STK’larla iletişime geçmesi ve onlarla birlikte hareket etmesi, "akıllarındaki hayatın" tesisinde önem taşımaktadır.

Lester Salamon'a göre tüm STK (burada kar amacı gütmeyen kuruluş tanımı kullanılmaktadır)'ların 6 benzer özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir⁹¹;

⁸⁹ STEP, **Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası**, Türkiye Ülke Raporu II, s. 18.

⁹⁰ Mustafa Talas, **Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye’de Perspektifi**, TÜBAR, XXIX, Bahar, 2011, s.388.

⁹¹ Lester M. Salamon, **America’s Nonprofit Sector: A Primer**, New York: The Foundation Center, 1999, s. 10–11.

- Bu kuruluşların hepsi öncelikli olarak kurumsallaşmıştır. Kurumsallaşmanın olmaması durumuna, yani sadece insanların ortak amaçlar için bir araya gelmesine STK denilemez. Kurumsallaşma açısından STK'ları 4 başlık altında toplamak mümkündür: "Devletle beraber ve ona eklenerek, devletle temas içinde (belki sadece onun varlığını tanıyarak) ama ondan bağımsız olarak, onun karşısında ve onunla savaş içinde, onu görmezden gelerek, onunla ilişkisiz ama onunla savaş içinde de bulunmadan"⁹²

- STK'lar özel sektörde faaliyet göstermelidir. Yani devletten bağımsız olmalıdır. Ancak buradan STK'ların devletten maddi/manevi yardım alamayacağı anlaşılmalıdır. Her STK yasal olarak bağımsızlığını koruyup devletten yardım alabilir.

- STK faaliyetlerinden elde edilen kar STK'nin sosyal amacına uygun biçimde dağıtılmalı/kullanılmalıdır. STK'ların kurucuları ya da yöneticileri bu karın tek başlarına sahibi değillerdir.

- STK'ların faaliyetlerini kendileri tarafından planlanmalı ve hayata geçirilmelidir. Bunu "bağımsız bir yönetimin varlığı" şeklinde tanımlayabiliriz.

- STK'ların en temel özelliği gönüllülük esasına dayalı olarak başlamasıdır. Bu durumda yönetim kurulu gönüllü bir araya gelmeli ve işleri gönüllü yürütmelidir. Ancak çalışanların hepsi gönüllü olmak zorunda değildir.

- STK'lar kurumsal amaçlı faaliyetlerde bulunurlar.

Buna ek olarak Charles Taylor ise STK'ları tanımlayıcı üç maddeyi üç madde sıralamaktadır. Bunlar⁹³;

1. Devlet gücünün vesayeti altında olmayan özgür dernekler ve örgütlü toplulukların olduğu yerde sivil toplum vardır.

⁹² Mehmet Kabasakal, **Sivil Toplum ve Demokrasi**, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Denetçi Yeterlilik Tezi, Ankara, 2008, s.26.

⁹³ Erdoğan Mustafa, **Sivil Toplum; Bir Kavramın Anatomisi**, Liberal Düşünce Dergisi, Sayı 10-11, Ankara, 1998, s.16.

2. Sivil Toplum ancak bir bütün olarak toplumun, devlet vesayetinden özgür olarak, dernekler ve örgütlü topluluklar yoluyla kendini yapılandırabildiği ve eylemlerini koordine edebildiği yerde vardır.
3. Bunun seçeneği veya ona bir tamamlayıcı olmak üzere, bu örgütlerin bir bütün olarak devlet politikasının gidişatını önemli ölçüde belirleyebildiği veya onu etkileyebildiği yerde Sivil Toplumdan söz edilebilir.

1.6.1 Örgütlenme Biçimlerine Göre Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Tartışmalar

Küreselleşmenin yoğunlaştığı son 20 yıllık dönemde STK tartışmaları 3 başlık altında yürütülmektedir. Bu başlıklardan ilki sivil toplumun devletten bağımsız bir şekilde kendiliğinden gelişmesi yönündedir. Ancak bu durum her ülke için geçerli midir? Yani modernleşmenin geç sağlandığı Türkiye gibi ülkelerde sivil toplum, kendini devletin karşısında konumlandırarak, kendiliğinden gelişebilecek midir? İkinci başlıkta sivil topluma siyasal ve etik boyutlar yüklenmekte ve demokrasinin en önemli aktörü olduğu söylenmektedir. Üçüncü başlıkta ise diğer iki başlıktan çok daha geniş kapsamlı düşünülmektedir. Burada sivil toplum toplumsal ve politik işlemleri olan örgütsel bir yapılanma, demokratikleşme sürecine etkide bulunan bir aktör olarak görülmektedir.⁹⁴

⁹⁴ Ahmet İçduygu vd., **Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası**, CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II, TÜSEV Yayınları, Mart 2011, No: 51, ss. 49-50.

Tablo 1. STEP* Sivil Toplum Aktörleri Listesi⁹⁵

Örgütlenme Türleri	
1	İnanç Temelli Kuruluşlar
2	İşçi ve İşveren Sendikaları
3	Savunuculuk Yapan STK'lar (Örn: Halk Hareketi, Sosyal Adalet, Barış, İnsan Hakları, Tüketici Grupları)
4	Hizmet Veren STK'lar (Örn: Okur-Yazarlık, Sağlık, Sosyal Hizmetler Ve Toplumun Gelişmesine Destek Veren STK'lar)
5	Eğitim, Geliştirme, Araştırma Gibi Alanlarda Aktif Olan STK'lar (Örn: Düşünce Üretme Merkezleri, Araştırma Merkezleri, Kar Amacı Gütmeyen Okullar, Kamu Eğitimi Veren Kuruluşlar)
6	Kar Amacı Gütmeyen Medya
7	Kadın Örgütleri
8	Öğrenci ve Gençlik Dernek/ Birlikleri
9	Sosyo-Ekonomik Olarak Toplum Dışında Kalan (Dezavantajlı) Grupların Oluşturduğu Dernek/Birlikler (Örn: Yoksullar, Evsizler, Toprağı Olmayanlar, Göçmenler, Mülteciler)
10	Meslek ve İş Örgütleri (Örn: Ticaret Odası, Meslek Birlikleri)
11	Topluluk Düzeyinde Gruplar/Birlikler (Örn: Başkasına Muhtaç Olmadan Kendi İhtiyaçlarını Karşılamaya Çalışan Gruplar, Ebeveyn Birlikleri)
12	Ekonomik Çıkara Dayalı STK'lar (Örn: Kooperatifler, Kredi Birlikleri, Karşılıklı Tasarruf Birlikleri)
13	Etnik / Geleneksel / Yerel Birlikler / Kuruluşlar
14	Çevre Örgütleri
15	Kültür ve Sanat Örgütleri
16	Sosyal Konular ve Eğlence İle İlgilenen STK'lar & Spor Kulüpleri
17	Hibe Dağıtan Vakıflar & Fon Geliştirme Organları
18	STK Ağları / Federasyonları / Destek Merkezleri
19	Toplumsal Hareketler (Örn: Barış Hareketi)

⁹⁵ İçduygu, a.g.e., s.65.

* CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi.

Bu bağlamda STK başlığı altında faaliyet gösteren kurumları yasal statü açısından vakıflar, dernekler, sendikalar ve kooperatifler olarak sıralayabiliriz. Bu kurumların hepsinin kuruluş şekilleri, içerikleri ve yasal yükümlülükleri farklıdır.⁹⁶

1.6.1.1. Vakıflar

STK denilince insanların aklına ilk olarak dernekler ve vakıflar gelir. Ancak unutulmamalıdır dernekler ve vakıflar ayrı kamu kuruluşları tarafından denetlenmektedir ve ayrı mevzuatlara tabidir. Bu rağmen zaman içinde dernekler ve vakıflar arasındaki çizgiler gitgide silikleşmiş dernek tipi vakıflar ya da vakıf tipi dernekler kurulmuştur.⁹⁷ Bu bilgiler ışığında bir çok istisnasının olduğunu belirterek vakıflarla ilgili şöyle bir genel tanım yapılabilir; "belirli kişiler veya kurumlarca ve belli şartlarla ve resmî bir yolla tahsis edilen mülk veya paraya bir hizmetin gelecekte de yapılması için kurulmuş, tüzel kişilikleri olan kuruluşlardır"⁹⁸.

Vakıf, Arapça vakf sözcüğünden gelmektedir.⁹⁹ Vakf (vakıf); alıkoyma, durdurma anlamı taşır. Hukuki anlamda Vakıf, bir malın sürekli olarak kamunun yararına özgülenmesi, alınıp satılmadan alıkonulmasını ifade etmektedir.¹⁰⁰ Türk Medeni Kanunu'nda ise; "Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülenmeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır"¹⁰¹ şeklinde tanımlanmıştır.

Vakıfları mahiyetleri, mülkiyetleri, idareleri ve kullanım şekilleri bakımından 4 başlık altında toplayabiliriz.¹⁰² Mahiyetleri bakımından vakıflar Hayri ve Zürrî

⁹⁶ Osman Arslan, **Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği**, Bayrak Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2001, s.120.

⁹⁷ İçduygu, **a.g.e.**, ss. 61-62.

⁹⁸ İçduygu, **a.g.e.**, s. 62.

⁹⁹ Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?id=3> (e.t. 12.05.2015).

¹⁰⁰ Güven Yiğit, **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. 4.

¹⁰¹ Türk Medeni Kanunu, m.101. (RG. 22.11.2001- 4721).

¹⁰² Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?id=35> (e.t. 12.05.2015).

Vakıflardır. Hayri vakıfların geliri kısmen veya tamamen toplum yararına harcanır. Hayri vakıflar genellikle "sevap" işlemek için kurulan vakıflardır ve doğrudan doğruya belirli bir kesme ya da tüm insanlığa hitap eder (Örneğin; cami, okul vb). Zürri vakıflar ise amaç vakfedenin aile fertlerinin bu vakıflardan yararlanmasını sağlamaktır.¹⁰³

Mülkiyetleri bakımından vakıflar ise sahih ve sahih olmayan vakıflar olarak 2'ye ayrılır. Sahih Vakıflar; “vakfedilen malvarlığının maddi varlıklarının mülkiyetinin vakfın hükmü şahsiyetine ait olduğu, vakfedilen menkul ve gayrimenkullerin vakfın malvarlığını oluşturduğu vakıflardır.”¹⁰⁴Sahihsiz olmayan vakıflar ise devlet arazisi üzerinde meydana gelen vakıflardır.¹⁰⁵ Vakıflar idareleri bakımından ise 3'e ayrılır; Mazbut Vakıflar, Mülhak Vakıflar ve Cemaat ve Esnafa Mahsus Vakıflar.¹⁰⁶ Kullanım şekilleri açısından ise Belli bir değer veya süreyle kiraya verilen vakıflar (İcare-i Vahideli Vakıflar) ve süresiz olarak verilen (İcare-i Vahide-i Kademeli Vakıflar) vakıflar olarak ikiye ayrılır.¹⁰⁷

Vakıfların amaçları vakıfları kuran kişiler tarafından belirlenir ve buna "amacı belirleme özgürlüğü" denir.¹⁰⁸ Vakfın amacı açık ve anlaşılır şekilde belirlenmelidir. Buna ek olarak vakfın amacının süreklilik arz etmesi, yasalara, genel ahlaka ve ulusal çıkarılara aykırı olmaması gerekmektedir.¹⁰⁹

Vakıfların kuruluşu ve işleyişiyle ilgili hükümler; Türk Medeni Kanunu, Vakıflar Kanunu ve Vakıflar Yönetmeliği'nde yer almaktadır. “Vakıf kurma iradesi, noterde düzenleme şeklinde yapılacak bir resmî senetle veya ölüme bağlı tasarrufla

¹⁰³ Ahmet Akgündüz, **İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, Ankara, 1988, ss. 200-2001.

¹⁰⁴ Ömer Çınar, **Taviz Bedeli ve İcareteynli ve Mukataalı Vakıfların Tasfiyesi**, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XV, S. 1–22, 2007, s.107.

¹⁰⁵ Bülent Köprülü, **Toprak Hukuku Dersleri**, İstanbul, 1958, s. 20.

¹⁰⁶ Detaylı bilgi için bkz; Mustafa Alkan, Tanzimattan Sonra Vakıfların İdaresinde Yeniden Yapılanmaya Dair Bir Örnek: Adana Evkaf Müdürlüğü, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/26/158.pdf> (e.t. 12.05.2015).

¹⁰⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?id=35> (e.t. 13.05.2015).

¹⁰⁸ Bülent Köprülü, **Medeni Hukuk Genel Prensipler, Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler- Tüzel Kişiler)** İstanbul 1984, s.567.

¹⁰⁹ Suat Ballar, **Yeni Vakıflar Hukuku**, Ankara 2008, s.266.

açıklanır.”¹¹⁰ Önemle belirtilmesi gereken nokta vakıflarda bir mülkün/malın belli bir amaca tahsis edildiğidir. Vakıflar mal topluluklarıdır. Resmi bir senet ya da ölüme bağlı olarak bir vasiyetname ile kurulabilirler.¹¹¹ Ayrıca yetkili Asliye Hukuk Mahkemesi'ne başvuruda bulunularak tescil sağlanmalıdır. Vakıf senedi, vakfın adının, adresinin amacının, mal ve haklarının, örgütlenme ve yönetim şeklinin yazılı olduğu belgedir. Bu belgedeki bilgilere ek olarak vakıf kurulurken bir yönetim kurulu oluşturmak zorunludur. Vakıf kurulduktan sonra vakfın yönetiminde görev alanların Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne mal bildiriminde bulunmaları gerekmektedir.¹¹²

Ülkemizde Selçuklu döneminden itibaren vakıf şeklinde birçok örgütlenme olmuştur. Bu örgütler Osmanlı döneminde daha artmış ve daha etkili çalışmaya başlamıştır. Ancak vakıf kültürü Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gerilemeye başlamıştır. Bu gerileme 1967 yılında Medeni Kanun'da vakıflarla ilgili değişiklik yapılınca kadar devam etmiştir. 1926-1967 yılları arasında sadece 202 vakıf kurulmuştur. 1967-2007 yılları arasında ise bu sayı 4.500'e çıkmıştır.¹¹³ Ülkemizde, 19.11.2014 tarihi itibariyle ise 4867 tane vakıf vardır.¹¹⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 31.12.2013 itibariyle ülkemizde 975 adet Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 32 adet Çevre Koruma Vakfı ve 3.767 adet Diğer (çok amaçlı vakıf) bulunmaktadır.

¹¹⁰ Vakıflar genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=41>, (e.t. 13.05.2015).

¹¹¹ İbrahim Yıldırım, **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları, ve Yönetişim**, Seçkin Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara, 2004, s.179.

¹¹² Hüseyin Hatemi, **Vakıf Kurma Muamelesi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1969, s. 217.

¹¹³ Şennur Şenel, Zehra Tuyan, **1926-1967 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Kurulan Tesisler (Vakıflar)**, Akademik Bakış, C: 3, S: 5, 2009, s.133.

¹¹⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192> (e.t. 13.05.2015)

Tablo 2. Faaliyette Olan Vakıfların Hedef Kitleleri¹¹⁵

Hedef Kitle	Vakıf Sayısı
Çocuklar/Gençler	3.159
Yoksullar	2.141
Kadınlar	1.680
Yaşlılar	1.633
Engelliler	1.376
Diğer	990
Belli Bir Hastalığı Olanlar	
Belli Bir Kurumda Çalışanlar veya Meslek Sahipleri	457
Çevre ve Doğal Hayat	403

Tablo 3. Vakıfların Kuruluş Amaçları¹¹⁶

Kuruluş Amaçları Vakıf Sayısı	Vakıf Sayısı
Sosyal Yardım	2545
Eğitim	2194
Sağlık	1016
Kültür	980
Dini-Dini Eğitim	752
Yöresel Kalkınma	374
Sanat	372
Spor	352
Sosyal Hizmet	309
Ekonomik	253
Bilim-Teknoloji	217
Sosyo ve Tarihi Kültürel	197

¹¹⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik202.pdf>, (e.t. 13.05.2015)

¹¹⁶ Vakıflar genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik202.pdf>, (e.t. 15.05.2015).

Çevre	192
Personeline Yardım	159
Turizm	94
Demokrasi-Hukuk-İnsan Hakları	60
Özürllüler	49
Tarım-Hayvancılık-Vet.Ve Koop.	45
Çocuk Amaçlı	38
Aile Amaçlı	28
Atatürk, İlke Ve İnkılapları	27
Basın-Gazetecilik	24
Kadın Amaçlı	15
Denizcilik	12
İlgili Ve Bağlı Kuruma Destek	11
Mimarlık-Mühendislik	10
Trafik	9
Şehit-Gaziler	8
Kütüphanecilik	6
Avcılık	3
Madencilik	3
Tüketiciyi Koruma	3
Havacılık	1

Vakıflar günümüz sosyal politika sorunlarının çözümünde önemli rol oynamaktadır. Bu roller şu şekilde sıralanabilir;¹¹⁷

1. Sosyal Güvenlik - Sosyal Yardım: Vakıflar aracılığıyla bireylerden bireylere yardım sağlanmaktadır. Burada en önemli nokta yardıma ihtiyacı olan kesimin ve yardım etmek isteyen kesimin birbirlerine ulaşmasının vakıflar sayesinde kolaylaşmış olmasıdır.

¹¹⁷ Mehmet Merve Özyayın, **Vakıfların Sosyal Politika İşlevleri ve Günümüzde Artan Önemi**, Kamu-İş Dergisi, C: 7, S: 2, 2003, s. 17.

2. Sosyal Sorumluluğun Kazanılması: Vakıflar zaten sosyal sorumluluk bilinciyle ortaya çıkmış kurumlardır. Vakıf sayısının artması, daha çok insanın vakıflarla iletişime geçmesi ise bu sorumluluğun nesilden nesile aktarılmasını sağlamaktadır.

3. Ekonomik Yapı: Vakıf mantığı sayesinde, başta vakıf kurucuları olmak üzere, vakıfa bağışta bulunan herkesin tasarruf etmesi ve gelirlerini lüks tüketime değil, temel ihtiyaç malzemelerine ayırmaları sağlanmaktadır.

4. Gelir ve Servet Dağılımı: Vakıflarda, servet sahibi kişilerin servetlerinin bir bölümü kendi mülkiyetlerinden çıkmakta ve toplumun mülkiyetine geçmektedir. Buna ek olarak vakıflar tarafından yapılan yardımlar, burslar, bağışlar toplumun küçük bir kesiminde de olsa maddi anlamda bir rahatlama yaşanmasını sağlamaktadır.

5. Sınıf Çatışmalarının Önlenmesi: Vakıflar daha sosyal bir piyasa ekonomisinin gerçekleşmesine katkı sağlarlar. Servetini hayır kurumları kurmada ve ülke kalkınmasına dönük yatırımlarda kullanan girişimci sınıfa karşı toplumda düşmanlık hislerinin doğması beklenemez.

6. İstihdama Katkısı: Vakıflar yarattıkları istihdam alanının yanı sıra alanında uzman kişilerin yetişmesine de katkı sağlamaktadır.

7. Eğitime Katkısı: Vakıflar verdikleri burs ve yardımlar sayesinde birçok başarılı öğrencinin okul hayatının devam etmesine katkı sağlamışlardır.

8. Dengeli Kalkınmanın Sağlanması: Vakıflar hem dengeli kalınmaya katkı sağlamakta ve bu sayede devletin zorlayıcı tedbirler almasına gerek kalmamakta hem de ülkenin gelişimine fayda sağlayacak işlevler üstlenmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında üçüncü sektör olarak ifade edilen ve kar amacı gütmeyen vakıfların önemi günümüzde gitgide artmaktadır. Hem tek tek bireylerin

hem de dolayısıyla toplumun birlik, beraberlik duygusunun güçlenmesine, bireyler arasındaki iletişim gelişimine ve sonuç olarak ülkenin ilerlemesine büyük katkı sağlamaktadır.

1.6.1.2. Dernekler

Dernek kurma özgürlüğü kişisel bir haktır. Bireylerin bir araya gelmeleri ve örgütlenmeleri uzun süre yöneticiler tarafından korkuyla karşılanırsa ve engellenmeye çalışılsa da zaman içinde, insan hakları kavramı ve olgusu geliştikçe hukuk belgeleriyle güvence altına alınmıştır.¹¹⁸ Derneği genel olarak; bireylerin problemlerini çözmek için başka bireylerle bir araya gelmesi, işbirliği yapması, görüş ve çıkarlarını paylaşması olarak tanımlayabiliriz.¹¹⁹ Bu tanım doğrultusunda tüm örgütler (sendikalar, siyasi partiler, spor kulüpleri, eğlence kulüpleri, bilimsel kulüpler) dernek tanımının içine girmektedir.

5253 Sayılı Dernekler Kanunu'nda yapılan tanıma göre "Dernek: Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları"¹²⁰dır. Az öncede belirtildiği gibi STK denilince insanların aklına ilk olarak dernek ve vakıf gelmektedir. İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı sitesinde 14.03.2006 tarihinde başlatılan ve halen devam eden bir ankette; 'sivil toplum denince akla hangi kurum gelir' sorusuna %80 oranında 'dernek' cevabı verilmiştir.¹²¹ Ülkemizde 11.05.2015 tarihi itibarıyla faal dernek sayısı 106.582'dir.¹²²

¹¹⁸ Tijen Dünder Sezer, **Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 10, S:1, 2008, s.3.

¹¹⁹ Ahmet Yücekök, **Türkiye'de Dernek Gelişimleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 9.

¹²⁰ Dernekler Dairesi Başkanlığı, <http://www.dernekle.gov.tr/tr/Mevzuat/kanun/5253-Dernekle-Kanunu.aspx>, (e.t. 13.05.2015).

¹²¹ Kaya, **a.g.e.**, s.54.

¹²² Dernekler Dairesi Başkanlığı, Derbis Verileri.

Tablo 4. Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler

Faaliyet Alanı	Dernek Sayısı
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	32601
Spor ve Spor İle İlgili Dernekler	19656
Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler	17531
İnsani Yardım Dernekleri	6891
Eğitim Araştırma Dernekleri	6074
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri	5416
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	2499
Çevre, Doğal Hayat, Hayvanları Koruma Dernekleri	2180
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri	2144
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri	1754
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	1664
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	1654
Engelli Dernekleri	1385
Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen Dernekler	1321
Düşünce Temelli Dernekler	1216
Uluslararası Teşekküller ve İşbirliği Dernekleri	716
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	658
Dış Türkler İle Dayanışma Dernekleri	608
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler	310
Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri	279
Çocuk Dernekleri	21

Dernekleri vakıflardan ayıran en büyük özellik derneklerin kişi topluluğu olmasıdır. Derneklerin unsurları; işi, süreklilik, ortak amaç, organizasyon ve gönüllülük olarak sıralanabilir.¹²³ Tablo 4'te görüleceği üzere derneklerin amaçları

¹²³ Baki İ. Engin, **Dernek Üyeliğinin Kazanılması ve Kaybedilmesi**, İstanbul: Everest Yayınları, 1995, s. 20

birbirinden çok farklıdır. Bu fark dernekler arasındaki temel ayrımı oluşturmaktadır. Derneklerin altındaki diğer ayrım ise şube, federasyon ve konfederasyonlardır.

Dernekler faaliyetlerine yürütebilmek için, dernek merkezine bağlı şubeler açabilirler. Şube açmak için dernek tüzüğünde şube açılacağı belirtilmiş olması ve dernek yönetim kurulu tarafından 3 kişinin yetkili kılınması gerekmektedir.¹²⁴ Şube derneğin alt kuruluşu iken federasyon ve konfederasyon derneğin üst kuruluşlarıdır. Bu bağlamda federasyon ise kuruluş amacı aynı olan en az 5 derneğin bir araya gelmesiyle kurulabilir. Konfederasyon ise aynı amaca sahip en az 3 federasyonun bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.¹²⁵ “Dernekler, bağlı oldukları federasyonun; federasyonlar da bağlı oldukları konfederasyonun genel kurulunda en az üçer üye ile temsil olunurlar.”¹²⁶ Türkiye’de şuan 7047 dernek şubesi, 882 federasyon ve 64 konfederasyon bulunmaktadır.¹²⁷

1.6.1.3. Sendikalar

Sendika hakkı sosyal ve ekonomik bir haktır. Mesleki amaç güden ve temelde dernek statüsünde olan sendikalar için "mesleki dernekler" tanımlaması kullanılmaktadır.¹²⁸ Sendikalar, çalışma hayatında eşitliğin ve adaletin sağlanmasını, çalışma koşullarının yükseltilmesini sağlayan ve gücünü üyelerinden alan örgütlerdir.¹²⁹ “Sendikaların temel işlevi; sosyo-ekonomik, siyasal ve diğer faaliyetlerle sosyal politikaların oluşumuna katkıda bulunmak, üyelerinin veya düşük gelir gruplarının çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve yaşam standartlarının yükseltilmesi için çalışmaktır.”¹³⁰

¹²⁴ Sakarya Valiliği İl Dernekler Müdürlüğü, [Çevrimiçi]

http://www.sakaryadernekler.gov.tr/default_B0.aspx?content=85 (e.t. 14.05.2015).

¹²⁵ Dernekler Dairesi Başkanlığı, [Çevrimiçi] <http://www.dernekler.gov.tr/tr/DernekIslemleri/ust-kurulus-kurma.aspx> (e.t. 14.05.2015).

¹²⁶ http://www.konsey.odtumd.org.tr/toplantilar/federasyon_gorus.htm (e.t. 14.05.2015).

¹²⁷ Dernekler Dairesi Başkanlığı, <http://www.dernekler.gov.tr/tr/Anasayfalinkler/genel-kurulus-bilgi.aspx> (e.t. 14.05.2015).

¹²⁸ Sezer, **a.g.e.**, s.5.

¹²⁹ Sevil Hacıoğlu, **Bir Örgütsel Bağlılık Türü Olarak Sendikal Bağlılık ve Bir Sendika Örneği**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Psikolojisi ve İnsan Kaynakları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2014, s. 19.

¹³⁰ Hacıoğlu, **a.g.e.**, s.20.

Sendikalar da tıpkı diğer dernekler (örgütler) gibi ortak Sendikaların temel işlevleri şu şekilde sıralanabilir¹³¹;

- Üyeler yararına toplu iş sözleşmesi akdetmek,
- Toplu iş uyuşmazlıklarında yetkili makamlara başvurmak,
- Üyelerinin mesleki ve mevzuat eğitimini gerçekleştirmek,
- Üyeler yararına çeşitli kültürel faaliyetler düzenlemek,
- Bilgilendirici yayın faaliyetlerinde bulunmak,
- Mesleki konularda uluslararası kuruluşlarla temasta bulunmaktır.

Sendika kurulma yöntemi 1982 Anayasası'nın 3.10.2001 gün 4709 sayılı yasa ile değiştirilmiş 51. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, "çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin alınmaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse bir sendikaya üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanamaz". Sendikalar devletten özellikle de hükümetten bağımsız olmak zorundadırlar.

Sendika çeşitleri 4 başlık altında toplanmıştır; İşçi Sendikaları, İşveren Sendikaları, Kamu görevlileri Sendikaları, Konfederasyonlar. İşçi sendikaları, bir işkolunda çalışan bir işyerindeki en az 7 işçinin bir araya gelmesiyle kurulabilir. Türkiye'de belirlenmiş olan 20 iş kolu bulunmaktadır. Bunlar; Avcılık, Balıkçılık, Tarım ve Ormanlık; Gıda Sanayi; Madencilik ve Taş Ocakları; Petrol, Kimya, Lastik, Plastik ve İlaç; Dokuma, Hazır Giyim ve Deri; Ağaç ve Kağıt; İletişim; Basın, Yayın ve Gazetecilik; Banka, Finans ve Sigorta; Ticaret, Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar; Çimento, Toprak ve Cam; Metal; İnşaat; Enerji; Taşımacılık; Gemi Yapımı ve Deniz Taşımacılığı, Ardiye ve Antrepoculuk; Sağlık ve Sosyal Hizmetler; Konaklama ve Eğlence İşleri; Savunma ve Güvenlik; Genel İşler'dir.¹³² Buna göre işyerinin dahil olduğu iş kolu, işyerinin esas işinin niteliğine göre belirlenmektedir. İşveren sendikaları da yine işkolu esasına göre kurulabilmektedir. Aynı iş kolunda

¹³¹ M. Refik Korkusuz, **Dünyada İşçi Sendikalarının Faaliyetleri**, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2003, s.20.

¹³² Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,

http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgb/dosyalar/istatistikler/2015_isciuyesayi (e.t. 13.05.2015).

çalışan 7 işveren bir araya gelerek işveren sendikası kurabilir. Kamu görevlileri sendikalarında bu kazanım uzun zaman almıştır. Kamu görevlilerine 1965 yılında tanınan sendikalaşma hakkı 1971'de geri alınmış, 1982 Anayasası'nda ise düzenlenmemiştir. Türkiye'nin 1992 yılında ILO Sözleşmesini onaylamasıyla 1995 yılında Anayasaya ekleme yapılmış ve kamu görevlilerine sendika kurabilme/üye olabilme hakkı tanınmıştır. Ancak 25.6.2001 tarihli ve 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu çıkarılana kadar bu hakkın hukuki dayanağı bulunmamaktadır. Bu kanunla iş (hizmet) koluna göre kamu görevlileri sendikaları kurulabilmektedir. Ancak kamu görevlileri sendikalarına grev hakkı tanınmamıştır.¹³³ Konfederasyonlar ise aynı iş kolunda faaliyet gösteren en az 5 sendikanın bir araya gelmesiyle kurulabilir.¹³⁴

Türkiye'de Ocak 2015 itibariyle 20 farklı iş kolunda çalışan toplam 12,180,945 işçinin, 1,297,464'ü (%10,65) sendikalıdır.¹³⁵ Kamu görevlilerinde ise 11 farklı hizmet kolunda çalışan toplam 2,270,558 memurun 1,589,964'ü (%70,3) sendikalara üyedir.¹³⁶

1.6.1.4. Kooperatifler

Kooperatif kelimesi latince “Cooperatio” kelimesinden gelmektedir ve “işbirliği” anlamını taşır. Kooperatiflerin, kuruluş ve işleyişleri bakımından hukuki, ortaklarına sağladığı çeşitli maddi ayrıcalıklar bakımından ekonomik ve bu amalar ve işlemler doğrultusunda insanları bir araya getirip yeni bir grup ortaya çıkarmasıyla sosyal yönlerine sahiptir.¹³⁷

¹³³ Hacıoğlu, age, s.25.

¹³⁴ Korkusuz, age, s.32.

¹³⁵ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,

http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgb/dosyalar/istatistikler/2015_isciuyesayi (e.t. 13.05.2015).

¹³⁶ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,

http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgb/dosyalar/istatistikler/4688_istatistik_2014 (e.t. 13.05.2015).

¹³⁷ Şakir Engin Yüksel, **Kooperatiflerde Örgüt Kültürü**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara, 2006, s.6.

Kooperatifler ne ekonomik bir kuruluş ne de bir devlet kurumudur. “Kooperatif, fertlerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirdikleri kuruluşlardır.”¹³⁸

Kooperatif işletmelerin ekonomik ve toplumsal kalkınmaya katkı sağlayabileceği alanlar, şu şekilde sıralanabilir:¹³⁹

- Kooperatif ortaklarının ve ortak ailelerinin, gelir düzeylerinin yükselmesi ve harcama güçlerinin artması ile yeni yatırımların canlanması ve bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi,
- Üretim için gerekli olan girdilerin, ucuza sağlanması ve tarım ve tarım dışı kesimde üretkenlik ve verimliliğin artması,
- Ürünlerin işleme ve pazarlama sürecinin ortakların denetiminde olması ve bu nedenle maliyet tasarrufu sağlanması,
- Yerel düzeyde kırsal girişimcilik ve liderliğin gelişmesi,
- Yeni iş olanaklarının yaratılması ve istihdamın desteklenmesi, böylelikle kırdan kente göçün önlenmesi,
- Kaynakların daha etkin yönetilmesi ve kullanılmasının sağlanması,
- Ekonomik ve toplumsal demokrasinin sağlanması ve refahın daha adil dağıtılması,
- Toplumsal işbirliği ve dayanışma ruhunun gelişmesi,
- Yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlanması,
- Sermaye oluşumunun arttırılması,
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi.

Türkiye'de kooperatifle ilgili ilk yasal düzenlemeler Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte yapılmıştır.¹⁴⁰ Günümüzde geçerli olan tanım ve kanun ise 1969 tarih ve 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'dur. Buna göre kooperatif; "Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle

¹³⁸ Ziya Gökalp Mülayim, **Kooperatifçilik**, Yetkin Yayınları. Ankara, 1995, s.15.

¹³⁹ Rıdvan Karalar, **Kooperatifçilik Teknikleri**, MEB, İstanbul, 2002, s.34

¹⁴⁰ Ferhat Erçin, **Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayrırcı Özellikleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2002, s. 44-45.

meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir."¹⁴¹ şeklinde tanımlanmaktadır.

Tablo 5. Türkiye’de Hizmet Türlerine Göre Faal Kooperatifler¹⁴²

06/05/2014 tarihi itibari ile		
Türleri İtibari İle Birim Kooperatifler	Faal Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	7.892	844.041
Sulama Kooperatifi	2.438	291.894
Su Ürünleri Kooperatifi	572	31.241
Pancar Ekicileri Kooperatifi	31	1.564.320
Tarım Kredi Kooperatifleri	1.634	1.055.912
Tarım Satış Kooperatifleri	399	583.793
Tütün Tarım Satış Kooperatifleri	22	9.471
Konut Yapı Kooperatifleri (*)	13.341	597.051
Tüketim Kooperatifleri	600	102.567
Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi	5.463	167.730
Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifi	957	646.627
Küçük Sanat Kooperatifi	56	3.852
Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi	559	70.688

¹⁴¹ Kooperatifler Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1163.pdf>, (e.t. 13.05.2015).

¹⁴² Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, <http://www.turkey.coop/menu/2013-Faaliyet-Raporu/22>, (e.t. 13.05.2015).

Turizm Geliştirme Kooperatifi	232	13.625
Üretim ve Pazarlama Kooperatifi	199	14.447
Sigorta	3	78.914
Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi	628	41.299
Yayıncılık Kooperatifi	10	316
Hamallar Taşıma Kooperatifi	2	204
İşletme Kooperatifi	530	96.540
Yardımlaşma Kooperatifi	15	13.965
Eğitim Kooperatifi	31	2.416
Bağımsız Tarım Satış Kooperatifi	4	1.484
Temin Tevzi Kooperatifi	130	18.101
Yaş Sebze ve Meyve Kooperatifi	27	2.538
Genel Toplam	35.775	6.253.036
Kaynak: -Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı -Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı -Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı (*)06.05.2014 Tarihi İtibariyle Alınan Rakamdır. Günlük Değişim Gösterebilir.		

1.7. Faaliyet Alanlarına Göre Başlıca Sivil Toplum Kuruluşları

1.7.1. Dayanışma STK'ları

Dayanışma STK'ları genellikle eğitim, engelliler ve sağlık alanlarında faaliyet göstermektedir. Kurucuları ve/veya katılımcıları hayırseverlerden oluşmaktadır. Amaçları belirli sorunlar nedeniyle sıkıntı çeken kitleye ulaşmak, onlara yardımcı

olmak ve bu sorunların nedenlerini ve çözümlerini incelemektir. Aynı zamanda bu sorun nedeniyle olumsuz etkilenen insanlara geçici çözümler ve yardımlar sağlayabilirler. Bu bakımdan dayanışma STK'larını yardım sağlayanlar ve hizmet sağlayanlar olarak ikiye ayırabiliriz. Yardım sağlayan hizmet STK'ları hedef kitleye maddi destekte bulunup, malzeme ve para yardımı yaparlar. Hizmet sağlayan dayanışma STK'ları ise hedef kitleye eğitim gibi belirli bir hizmeti modernizasyon, entegrasyon, rehabilitasyon gibi amaçlar ekseninde sunarlar. Ortak geçmişi paylaşan insanlar tarafından kurulan STK'larda bu gruba dahil edilebilir. Bu durumlarda temel amaç sosyalleşmektir. Buna ek olarak aynı etnik kökeni paylaşan insanlar tarafından kurulan STK'larda bu sınıflandırma altında sayılabilir. Cemaatçi yapılanmalar bu gruba örnek olarak verilebilir. Cemaatçi yapılanmaları diğer STK'lardan ayıran en önemli özellik ise aynı kültürel geçmişi paylaşan insanların dayanışmasını amaçlamaya ek olarak çoğunlukla dışlayıcı kuruluşlar olmasıdır.¹⁴³

1.7.2. Eğitim STK'ları

Eğitim, STK'ların en fazla ilgi gösterdiği alanlardan biridir. STK'lar çalışmalarını, kız çocuklarının eğitim alması, dezavantajlı grupların eğitim fırsatlarına ulaşması ve meslek eğitimi gibi birçok başlık altında yürütmektedirler. Bu çalışmalar sayesinde günümüzde karar süreçlerini etkileyen önemli bir aktör konumuna gelmişlerdir. Bu durumda toplumun eğitim algısında değişim ve gelişim göstermesini sağlamıştır.¹⁴⁴ STK'ların, eğitimcilerin ve yöneticilerin daha uyumlu çalışması ve çalışmalarının daha verimli gelebilmesi için şu noktalara dikkat etmeleri gerekmektedir¹⁴⁵;

1. STK'ların eğitim alanında geliştirilecek politikalarda söz sahibi olması ve son yıllarda ortaya çıkan olumlu yaklaşımın artarak

¹⁴³ STGM, **STGM Haritalama Çalışması Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaçlar ve Sınırlılıklar**, Ekim, 2005, s.6.

¹⁴⁴ Yusuf Alpaydın, **Türkiye'de STK'ların Yetişkin Eğitimine Katkısı**, Sivil Toplum Dergisi, C:3, S: 12, 2005, s.82.

¹⁴⁵ İbrahim Hakan Karataş, **Türk Eğitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Konumları ve İşlevlerine Yönelik STK Yöneticilerinin Görüşleri**, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar 2013, C:12, S: 45, s. 84-85.

devam ettirilmesi için siyaseten “samimî”, “şeffaf” ve “ön yargısız” bir toplumsal katılım geleneği oluşturulmalıdır. Bu katılım, yasal güvence altına alınmalıdır.

2. STK'lar, eğitim alanında faaliyet gösterecekleri uzmanlık alanlarını bilimsel araştırmalar neticesinde elde edilen bulgular ışında belirlemeli, sınırlamalı ve bu sınırlar çerçevesinde uygulama sürecini plânlamalıdır.
3. Eğitim alanında faaliyet gösteren STK'lar diğer STK'ların eğitim alanında yapmış ya da yapmakta olduğu çalışmalarını incelemeli, deneyimlerden yararlanmalı ve eğitim alanındaki sorunlara çözüm önerirken topluma, okula ve merkezî yönetime yeni perspektifler sunacak projeler geliştirmelidir.
4. STK'lar, eğitim-öğretim sürecine ne ölçüde katkıda bulunabileceklerine dair, devlet de STK'larla hangi alanlarda işbirliği yapmak istediğine dair yazılı raporlar hazırlamalıdır.
5. Bürokratların, kişisel tutumlarından kaynaklanan sorunları ve sonuçlarını ortaya çıkaracak bir araştırma yapılmalı ve bu araştırma neticesinde çözümler üretilmelidir. STK'ların diğer ülkelerde eğitim alanındaki işbirliği örnekleri ile Türkiye'deki örneklerin karşılaştırmalı analizleri de alana katkı sağlayacaktır. Ayrıca STK'ların kurumsal kapasitelerini artırmalarına engel olan durumların araştırılması gerekmektedir.

Eğitim alanında faaliyet gösteren STK'lar kültür merkezleri, halk eğitim kursları, yurtlar, dershaneler, okuma salonları, kütüphaneler gibi birçok kurumlar kurarak, çeşitli konularda dergi ve broşürler bilgilendirme çalışmaları yürütmektedir.

1.7.3. Ekonomi STK'ları

Ekonomi alanında faaliyet gösteren STK'ların temel amacı toplumun ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasına destek olmaktır. STK'lar tarafından yürütülen kalkınma programları, bu örgütlerin kalkınmada itici bir güç oldukları göstermektedir. Özellikle kırsal bölgelerdeki insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesinde STK'lar ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda devletin ulaşamadığı boşlukları STK'lar doldurur. STK'lar aynı zamanda Sivil toplum kuruluşları gerek devletin gerçekleştirdiği uygulamalara, gerekse piyasa ekonomisinin bazı mekanizmalarına karşı koruyucu bir işlev görmektedirler.¹⁴⁶

1.7.4. Çevre STK'ları

Bu tür STK'ların temel amacı, belirli bir çevreyi ya da coğrafi mekanı korumak/iyileştirmektir. "Çok genel başlıklarla değerlendirildiğinde çevre örgütlerinin dünya siyasetinde oynadığı rol, çevre koruma, doğal kaynakların tükenmesinin önüne geçme ve sürdürülebilir ve ekolojik yaşam pratiklerini destekleme ve yayma, bu yönde çevre politikalarının oluşturulması, uygulanması ve denetlenmesine katkıda bulunma gibi geniş bir yelpazede tanımlanabilir."¹⁴⁷ Bir il, tarihsel bir anıt ya da bir müze çalışma alanları içinde olabilir. Çevre, küresel bir kamu malıdır. Dolayısıyla çevre sorunları da devletlerin, uluslararası örgütlerin ve sivil toplum aktörlerinin ortak sorunlarıdır. Ve ancak ortak çaba ile çözüme kavuşabilir. Bu konuda devletler arasında imzalanmış bir çok anlaşma, kural ve karar vardır. Çevre örgütlerinin rolü de tam burada önem kazanmaktadır. Bu kural, karar ve anlaşmalara uymaya gönülsüz diğer aktörlerin denetimi STK'lara düşmektedir.

¹⁴⁶ Ali Yılmaz Gündüz, Mehmet Kaya, **Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerine Üzerine Bir Değerlendirme**, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Yıl 6, S: 10, Mayıs 2014, s. 165.

¹⁴⁷ Hande Paker, **Çevre Rejimleri ve Türkiye'de Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Akdeniz'de Sürdürülebilirlik**, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, C: 20, S: 1, 2012, s.158.

1.7.5. İnsan Hakları STK'ları

İnsan hakları alanında çalışma gösteren STK'ların temel amacı hedef kitlenin haklarının savunulması ve onların durumlarının iyileştirilmesidir. Bu alanda faaliyet gösteren STK'lar için kullanılan diğer tanımlama ise "savunucu sivil toplum kuruluşlarıdır". "Hak temelli kuruluşlar, insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve ihlallerin yaşandığı durumların tespit edilmesi, tazmin edilmesi ve adaletin sağlanması için çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetler içinde hükümet politika ve uygulamalarına karşı fikirlerin savunulduğu toplantılar ve gösteriler de yer alabilmektedir."¹⁴⁸

¹⁴⁸ TÜSEV, **Hak Temelli Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgütlenme Özgürlüğü**, Vaka Analizi, 2013, s.2.

2. İNSAN HAKLARI KAVRAMI

2.1. Hak ve İnsan Onuru Kavramları

İnsan hakları kavramını anlayabilmek için, öncelikle hak kavramı anlaşılmalıdır.

Genel olarak hak; bir konuda yetki sahibi olmaktır. Ancak hak kavramı bu tanım çerçevesinde sınırlanamamak gerekmektedir. Hak, sahibini herhangi bir konuda yetkilendirirken; başkalarına da hak sahibinin bu yetkisini kullanma özgürlüğünü engellemesine karşı sorumluluk yüklemektedir.¹⁴⁹

Onur, “insanın kendine karşı duyduğu saygı, şeref, öz saygı, haysiyet, izzetinefis” ve “başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, şeref, itibar”dır.¹⁵⁰

“Bu tanımlarda iki nokta dikkati çekmektedir. Birinci tanımda, insanın kendisine duyduğu saygı, onur olarak adlandırılırken; ikinci tanımda ise insana, başkaları tarafından duyulan saygı onur olarak adlandırılmıştır. Şu durumda onur kelimesinin tanımını, insana gerek kendisi ve gerekse başkaları tarafından duyulan saygı olarak ifade etmek mümkündür ve fakat yeterli bir tanımlama değildir. Çünkü, bu noktada akla şöyle bir soru gelmektedir. Toplumda genel itibariyle saygı duyulmayan bir kişi insan onuruna sahip değil midir? Yada onur, kişinin davranışlarından mı ileri gelmektedir? Eğer bu soruya olumlu yanıt verilirse, onur kelimesi, itibar ve değer kelimeleriyle eşanlamlı hale gelir ve toplum hayatında herhangi bir sebeple itibarı sarsılmış kişilerin onursuz olduğunun düşünülmesine imkan sağlanmış olur. Fakat bu da subjektif değerlendirmeler yani değer yargılarına göre değişebilecek bir husustur. Bir kişinin itibarı herkes için farklı algılanıyor olabilir. Subjektif yargılardan genel geçer kurallar çıkarmak mümkün değildir. O halde onur kelimesini,

¹⁴⁹ Oktay Uygun, **Devlet Teorisi**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2014, s. 478.

¹⁵⁰ Türk Dil Kurumu (TDK), **Büyük Türkçe Sözlük**, “onur”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5526ebd2423177.11220035 (e.t. 03.05.2015).

insanın davranışlarını, kişisel özelliklerini, servetini vs. dikkate almadan, insanı sadece varlık olarak değerlendirip tanımlamak gerekecektir. Bu durumda insan onuru, “insanın sırf insan olması sebebiyle değerli ve saygıya layık bir varlık olması” olarak tanımlanabilir.”¹⁵¹

İnsan onuru kavramı, Antik Çağ’da felsefi bir nitelik taşımaktaydı. Ahlaki bağlamda “insan onuru” kavramının kullanılması, 18. yüzyılda Kant sayesinde gerçekleşmiştir.

İnsan hakları ve insan onuru kavramları, birbiriyle sıkı sıkıya bağlı kavramlardır. Ancak hak kavramının 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ne kadar uzanmasına karşın, insan onuru kavramı 18. ve 19. yüzyıllarda ele alınan çok sayıda insan haklarına dair bildirelerin hiçbirinde yer almamıştır. Bu durum uzun süre boyunca insan hakları ve insan onuru kavramlarının birbiriyle bağdaştırılmadığını gözler önüne sermektedir. İnsan onuru, ahlaki bir ilke olarak ilk kez İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi’nde kendini göstermiş, uluslararası hukuk ve anayasalarda yer edinmeye başlamıştır.

Kant, insanı diğer varlıklardan ayıran ve saygıyı hak eden özelliklere sahip olduğunu dile getirmiştir. İnsan onurunu “kişinin ahlaki seçimler yapabilme kapasitesi” olarak tanımlamıştır.

Kant’ın bu tanımı, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar; akıl ve vicdan sahibidirler” maddesine kaynaklık etmiştir.¹⁵²

İnsanın onuru; dil, din, ırk, cinsiyet gibi farklılıklara bağlı olmadığı gibi bireyin toplumdaki statüsü, zenginliği ya da kusurları gibi unsurlara da bağlı değildir. İnsan, insan olduğu için onur sahibidir; yalnızca insan olması nedeniyle değerlidir.¹⁵³

İnsan onuru kavramı, hümanist felsefeyle ortaya çıkmıştır.

¹⁵¹ Ayşen Seymen Çakar, **Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru**, Antalya: Hukukun Gençleri Sempozyumu, s. 3.

¹⁵² Uygun, **a.g.e.**, s. 474.

¹⁵³ A.g.e., s. 472.

“Felsefî ve edebî bir düşünce (kavram) olan hümanizm İtalya’da 14. Y. Yılın ikinci yarısında ortaya çıkıp modern kültürün önemli bir unsuru olarak Avrupa’nın diğer şehirlerine de yayılmıştır. Hümanizm insanın değerini kabul eden; onur herşeyin ölçütü olarak tanımlayan, insanın doğasını, yetilerini ölçüsünü (sınırlarını) ya da ilgilerini konu edinen bir felsefedir. Hümanizm, insanın tarih ve doğa dünyasına yeniden katıldığı ve bu açıdan yorumlandığı Rönesans döneminin (Rönesans düşünürlerinin) temel kavramı olmuştur. Bu terimin kaynağı, Cicero ve Varro’nun yaşadığı Latin dünyasında insanın eğitimi anlamında kullanılan “Humanitas” terimidir, bu terimin Yunancadaki karşılığı ise ‘paideia’ (...) dır. O dönemde bu eğitim, liberal dallardan (konulardan) oluşup insanı diğer hayvanlardan ayıran bir etkinlik anlamını taşıyordu.”¹⁵⁴

Hümanizm ile ortaya çıkan insan onuru kavramı, Rönesans hareketinden çağdaş hukuka kadar tüm akımları etkisi altına almış ve günümüzde insan haklarından ayrı düşünülemeyecek bir nitelik kazanmıştır.

2.2. İnsan Hakları Kavramı ve Çeşitleri

Kişinin yalnızca insan olduğu için sahip olduğu haklar, insan haklarıdır.

Felsefî veya ahlaki olarak nitelendirilen insan hakları, günümüzde uluslararası hukuk ve anayasalarda güvence altına alınmıştır. İnsan hakları, en üstün ahlaki değeri, insan onurunu koruyan, güvence altına alan haklardır. Bu bağlamda insan onurunun korunması, insan haklarının korunması ile gerçekleşebilir.¹⁵⁵

İlk çağlarda insanlar, toplumsal kurumların içinde değil, bireysel olarak yaşamaktaydılar. Toplumsal yaşama geçen insan, doğal yaşamdaki özgürlüklerinin bir kısmını kaybederken toplumsal yaşamda bazı haklara sahip olmuşlardır.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Nesrin Kale, **Hümanizm**, Ankara Üniversitesi Dergisi, C: 25, S: 2, 1992, s. 1. [Çevrimiçi]
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/501/6014.pdf> (e.t. 04.05.2015).

¹⁵⁵ Uygun, **a.g.e.**, 479.

¹⁵⁶ Gerçek Gövercin, **İnsan Hakları Alanında Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitime Katkısı**, İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013, s. 56.

Bireylerin çeşitli deneyimleri sonucu ortaya çıkan insan hakları çok kez tanımlanmıştır. Bu tanımlardan bazıları şöyledir:

“İnsan hakları Devlet tarafından tanınsın veya tanınmasın, Anayasa ile güvence altına alınsın veya alınmasın, kişilerin, toplulukların, yurttaşların, veya yurttaş olmayanların kısacası tüm insanların kullanacağı bütün hak ve özgürlükleri içerir. Bundan dolayıdır ki insan hakları kavramında esas vurgu ‘insan’ sözcüğü üzerinedir. Bir kimsenin başka hiçbir özelliğine bakılmaksızın, sadece insan olması nedeniyle sahip olması gereken haklar insan hakları kavramı ile ifade edilmektedir.”¹⁵⁷

İnsan hakları; “Bireyin sırf insan olmasından kaynaklanan haklarıdır; dolayısıyla hiçbir şekilde sınırlanamaz ve hiçbir şarta bağlanamaz.”¹⁵⁸

“İnsan Hakları;

- Evrenseldir. Bütün insanların ve hatta henüz dünyaya gelmemiş çocukların sahip olması gereken haklardır.
- Özgürlükçüdür. İnsanın özgürce yaşama ve gelişmesinin temelidir.
- Eşitlikçidir. Doğuştan tüm insanlar bir ve eşittir.
- Barışçıdır. Barış, insanların yaşamaları için gereklidir. İnsan hakları barışın sağlanmasında etkili ve ısrarlıdır.”¹⁵⁹

“Genel bir anlayışla, insan hakları tüm bireylere tanınması gereken ideal hakların bütünüdür. Bu haklardan en önemli olanları ise; hayat hakkı, kişi güvenliği, işkence yasağı, keyfi tutuklanmaların önlenmesi, yasalar önünde eşitlik, özel hayatın korunması, konut dokunulmazlığı, din ve vicdan hürriyeti, toplanma ve dernek kurma hürriyeti, ülke yönetimine katılma hakkı, konut hakkı, zulüm karşısında başka ülkelere sığınmak ve mülteci muamelesi görmek hakkına sahip olması”¹⁶⁰

17. ve 18. yüzyıllarda, insan haklarını temellendirmek için “doğal hukuk” anlayışı kullanılmıştır. Avrupa’da ortaya çıkan bu temellendirme çalışmaları, doğa durumundaki insanın doğuştan sahip olduğu hakların dile getirilmesi aracılığıyla

¹⁵⁷ Oktay Uygun, **Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları**, TODAİE, Ankara, 1996, s. 8.

¹⁵⁸ Kenan Çayır, **İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin**, Ankara: Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s. 22.

¹⁵⁹ Gövercin, **a.g.e.**, s. 58’den Çayır, **a.g.e.**, s. 237.

¹⁶⁰ Gövercin, **a.g.e.**, s. 58’den Ahmet Mumcu, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara: Savaş Yayınları, 1992, s. 231 – 232.

gerçekleştirilmiştir. Sofokles, pozitif hukuktan ayrı olarak bu hakları örnekleyen ilk yazılı eser olan Antigone adlı tragedyayı kaleme almıştır. M.Ö. 411’de ortaya çıkan bu çalışma, insanın doğuştan sahip olduğu haklardan bahsetmiş ve M.S. 17. yüzyıla kadar etki etmiştir.¹⁶¹

Doğal hukuk anlayışına göre, insanın doğası gereği sahip olduğu haklar şu özellikleri taşımaktadır:

- “1.Doğal haklar, doğuştan sahip olduğumuz, devredilmez ve vazgeçilmez haklardır. İnsanlar doğal haklarla birlikte doğarlar; bu haklar, insan olarak varoluşumuzun ayrılmaz bir parçasıdır. Bundan dolayı, doğal hakları reddetmek insanı reddetmek demektir.
- 2.Doğal haklar toplum öncesidir ve dolayısıyla toplumun varlığından bağımsızdırlar. Doğal haklar, herhangi bir toplumsal yapının, gelişmenin veya siyasal düzenlemenin eseri değildir. Aksine bunlar toplumsal-siyasal yapının meşruluk temelidirler.
- 3.Doğal haklar mutlaktır; hiçbir düşünceyle geçersiz kılınamaz, uygulamadan alıkonulamaz ve kapsamı daraltılamaz. Doğal haklar pazarlık konusu yapılamazlar.
- 4.Doğal haklar evrenseldirler. Zaman ve mekâna bağlı olmaksızın bütün insanlar doğal haklara sahiptirler.”¹⁶²

İnsan hakları, toplumda adaleti sağlaması bakımından hayati önemde bir işleve sahiptir. Eşitlik, özgürlük, güvence gibi işlevleri ise adalet olgusundan sonra gelmektedir.¹⁶³

Doğa durumu felsefesinin ortaya çıkışından günümüze kadar insan hakları tartışılrsa da, kavram hala diğer kavramlarla karıştırılabilmektedir. Kamu özgürlükleri, temel hak ve özgürlükler, vatandaşlık hakları bu kavramlardan bazılarıdır. İnsan haklarını bu diğer kavramlardan ayıran, onun kapsamlı olmasıdır. Karışıklık yaratan bu kavramların hepsini, insan hakları kapsamaktadır. Çünkü insan

¹⁶¹ Uygun, a.g.e., 2014, s. 482.

¹⁶² Yılmaz Ensaroğlu, **Yükselen Bir Değer: İnsan Hakları**, b.t., [Çevrimiçi]

<http://www.google.com.tr/url?url=http://www.ihad.org.tr/file/project/doc/y%25DCKselen%2520b%25DDr%2520de%25D0er%2520%25DDnsan%2520haklari.doc&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=46snVb3EM4L8aLDIgaAL&ved=OCBIQFjAA&usg=AFQjCNEdlCeUYsd-5zRw12hGSmxwVoO7RQ> (e.t. 01.05.2015).

¹⁶³ Gövercin, a.g.e., s. 57.

hakları, uluslararası hukuk ya da anayasalar ile güvence altına alınsın veya alınmasın, her bireyin doğuştan, yalnızca insan olduğu için sahip olduğu haklardır.¹⁶⁴

İnsan hakları, 17. yüzyılda sistemli bir biçimde ele alınmaya başlamıştır. Bu tarihten günümüze kadar insan hakları, çok sayıda sınıflandırma ile açıklanmıştır. Bu sınıflandırmaların nedenleri şöyle açıklanabilir:

-“Söz konusu sınıflandırma, insan hakları öğretisinin ve uygulamasının tarihsel gelişimi ile paralellik gösterir.

- Hakların oluşum sürecindeki toplumsal dinamiklerin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırır.
- Bu ayırım, aynı zamanda, hakların niteliklerine göre yapılan başka sınıflandırmalar ile belirli ölçüde örtüşür”¹⁶⁵

Bu sayısız sınıflandırma çalışmaları arasında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948’de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, global anlamda kabul görmektedir. Bu bildirmede insan hakları, kuşaklar biçiminde kategorize edilmiş ve üç kuşak olarak sınıflandırılmıştır.

2.2.1. Birinci kuşak haklar

İnsanlar, tarihsel süreçte ilk kez birinci kuşak hakları elde etmişlerdir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 2. ve 21. maddeleri arasında düzenlenen birinci kuşak haklar, Fransız İhtilali döneminde gelişmiştir. Bu haklara “Klasik haklar” da denilmektedir.

Birinci kuşak yani klasik haklar, Fransız İhtilali döneminde aristokrasi ve burjuva sınıflarının çatışması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde zenginleşen burjuvazi, tüm yetkilerin sahibi konumunda olan aristokrasiye karşı çıkarlarını korumak amacıyla klasik hakların oluşmasına öncülük etmiştir. Jean Jacques Rousseau ve John Locke gibi düşünürler sayesinde toplumda oluşan düşünsel altyapı,

¹⁶⁴ Uygun, a.g.e., 2014, s. 481.

¹⁶⁵ A.g.e., s. 493.

Aydınlanma Çağı döneminde burjuvazinin devrimine destek sağlamıştır. Böylelikle 19. yüzyılda ortaya çıkan anayasacılık akımı aracılığıyla burjuvazinin aristokrasiye karşı elde ettiği haklar hukuki alana taşınmış ve birinci kuşak haklar ortaya çıkmıştır.¹⁶⁶

Birinci kuşak haklar, negatif statü hakları özelliğine sahiptir. Negatif statü hakları, koruyucu haklar anlamına gelmektedir. Yani, bu haklar bireyi devletten korumakta; devleti bireye karşı sınırlamaktadır.¹⁶⁷

“Özgürlüğün içeriği, onu kullanan kişinin isteğine göre belirlenir. Ama bu, devletin bu alanda düzenleme yapamaması anlamına gelmez. Devlet, düzenleme yaparak özgürlüklerin kullanılmasını kolaylaştırır, ama sınırlandıramaz. Geleneksel haklar, iktidarın/devletin yetkilerinin sınırlandırılmasını amaçlar. Bu hakların özelliği, kendilerine iktidar emanet edilen kişilerin neleri yapamayacağını belirlemesidir. Sivil ve siyasal alandan oluşan birinci kuşak haklarda insan hakları ve yurttaş hakları iç içe geçerek birbirini tamamlar ve ilk kuşak dönemi de hukuksal özgürlükler dönemi olarak adlandırılır.”¹⁶⁸

Klasik haklar, bireylerin devletten bağımsız bir özel alana sahip olmasını sağlamaktadır. Bu haklar çerçevesinde devlet, pasif bir tutum takınmak durumundadır.¹⁶⁹

Birinci kuşak yani klasik haklar şöyle sıralanabilir:

- “Yaşama ve özgürlük hakkı
- Kölelik yasağı
- İşkence yasağı
- Kişi olarak tanınma hakkı
- Hukuk önünde eşitlik
- Etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkı
- Keyfi tutma yasağı

¹⁶⁶ İbrahim Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri**, İstanbul: Legal Kitabevi, 2011, s. 226.

¹⁶⁷ Filiz Değer Çelen, **22. Dönem Yasama Çalışmalarında İnsan Hakları (Yürürlüğe Konan Yasalar)**, İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s. 22.

¹⁶⁸ A.g.e., s. 21.

¹⁶⁹ Uygun, **a.g.e.**, 2014, s. 495.

- Adil yargılanma hakkı
- Mahremiyet hakkı
- Seyahat özgürlüğü
- Sığınma hakkı
- Vatandaşlık hakkı
- Evlenme ve ailenin korunması hakkı
- Mülkiyet hakkı
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü
- İfade özgürlüğü
- Toplanma ve örgütlenme hakkı
- Katılma hakkı¹⁷⁰

2.2.2. İkinci kuşak haklar

Birinci kuşak hakların anayasalar ile güvence altına alınmasıyla, insanlar yalnızca insan oldukları için sahip oldukları temel hakları hukuki anlamda elde etmişlerdir. Avrupa ülkelerinde 18. ve 19. yüzyıllarda insanlar için bu haklara sahip olmak yeterli olmamıştır.

Yaşam hakkının varlığına karşın, insanların tedavi olacak maddi imkanlara sahip olmaması; konut dokunulmazlığı hakkının varlığına karşın, insanların barınacak bir konutlarının olmaması, bu durumun nedenine örnek verilecek niteliktedir. Düşünce özgürlüğü hakkı hukuki anlamda güvence altındaydı, ancak bireyin neredeyse tüm gününü işgal eden uzun çalışma saatleri bu hakkın varlığını anlamsız kılmaktaydı. İnsanlar sahip oldukları potansiyeli kullanmaktan ve hatta bunun farkına varmaktan dahi acizdi.

Bu durumun sonucu olarak, insanlar birinci kuşak hakların özgürlükleri için yeterli olmadığını bilincine varmıştır. Anlaşılacağı üzere ikinci kuşak haklar, birinci kuşak hakların yerine geçebilecek veya onların önemini azaltacak nitelikte haklar değildir. Aksine, birinci kuşak hakların kullanılmasını mümkün kılmak amacıyla, yine siyasi bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Güvence altına alınmasına rağmen

¹⁷⁰ ISPALA, http://www.ipsala.gov.tr/bolum_sayfa_goster.asp?SayfaID=109 (e.t. 02.05.2015).

soyut haklar durumunda kalan birinci kuşak haklar, ikinci kuşak haklar ile somutlaşmıştır. Bahsedildiği gibi, birinci kuşak haklar burjuvazinin aristokrasiye karşı sınıfsal çıkarlarını muhafaza etmek amacıyla elde ettiği haklardı. İkinci kuşak hakların ortaya çıkışında da, Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan işçi sınıfı, göz ardı edilemez nitelikte bir itici güç olmuştur.¹⁷¹

İkinci kuşak haklar, devlete çeşitli görev ve sorumluluklar yükleyen haklardır. Sosyal haklar da denilen başlıca ikinci kuşak haklar şöyle sıralanabilir:

- “Çalışma hakkı
- Sendika kurma hakkı
- Grev ve toplu sözleşme hakkı
- İşyeri yönetimine katılma hakkı
- Dinlenme hakkı
- Sosyal güvenlik hakkı
- Parasız öğrenim ve eğitim görme hakkı
- Kültürel yaşama katılabilme hakkı
- Sağlık hakkı
- Beslenme Hakkı
- Konut hakkı
- Anne, çocuk, sakat, yaşlı gibi korunmaya veya desteklenmeye muhtaç kesimlerin korunmasıyla ilgili haklar”¹⁷²

2.2.3. Üçüncü kuşak haklar

Üçüncü kuşak haklar, insanın toplum içinde yaşaması için ihtiyacı olan dayanışma ortamının yaratılması için ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın

¹⁷¹ Uygun, a.g.e., 2014, s. 496 – 497.

¹⁷² Zeynep Engin, **İnsan Haklarının Evrimi ve Sınıflandırılması**, SODEV, [Çevrimiçi] http://www.sodev.org.tr/okullar/sdo/ders_notlari/insan_Haklarinin_Evrimi.htm#_ftn7 (e.t. 03.05.2015).

ardından gelişen üçüncü kuşak haklar, dayanışma hakları olarak da adlandırılmaktadır.

Dayanışma haklarının en önemli özelliklerinden biri, birinci ve ikinci kuşak hakların aksine herhangi bir sınıf çatışmasının sonucunda ortaya çıkmamış olmasıdır. Toplumun dayanışması ve bir arada yaşamın sağlanması için ortaya çıkan başlıca üçüncü kuşak haklar şöyle sıralanabilir:

- “Çevre hakkı
- İnsanlığın ortak malvarlığına saygı hakkı
- Gelişme hakkı
- Barış hakkı
- Yiyecek hakkı
- İnsani yardım alma hakkı
- Self determinasyon hakkı”¹⁷³

2.3. İnsan Hakları Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi

İnsan hakları, yüzyıllar öncesinden beri insanoğlunun gündeminde olmayı başarmış bir konudur. İlkçağ felsefelerinde dahi insan hakları kendini göstermiştir.

İnsan haklarına dair ilk düşünceler eski Yunan ve Roma’da ortaya çıkmıştır. Bu düşüncelerin varlığına karşın insan haklarının toplumda uygulandığı söylenemez.¹⁷⁴ Devletin bireycilik anlayışına göre kurulmamış olması ve bireyin toplumun bir üyesi olarak kabul edilmesi, bireyin devlet karşısında sahip olduğu hakların var olmadığını göstermektedir. Bu dönem devletlerinde kişiler kanun önünde eşitti, ancak bu eşitliği elde edebilen kesim yalnızca yurttaşlar içindi. Kölelerin eşit olması söz konusu değildi. Bu nedenle bu devletlerin demokratik

¹⁷³ A.g.e.

¹⁷⁴ Anıl Çeçen, **İnsan Hakları**, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1990, s. 33.

devletler olmadığı ve insan haklarının toplum bazında uygulanmadığı görülmektedir.¹⁷⁵

Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü kavramlarına ilk defa Solon kanunlarında yer verilmiştir. Bu kanunlar ile tüm insanların kanun önünde eşit oldukları, aynı haklar ve cezalarla karşı karşıya kalmaları gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁶

Ortaçağ'da, Konfüçyüs'ün düşünceleri ile birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Dinin öne çıkmasıyla kul olarak nitelendirilen insanların bazı hakları olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Din, devleti egemenliği altına almış ve insan hakları düşüncesi önem kazanmıştır. Ortaçağ'da oluşan özgürlük ortamı ile insanlar birey olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.¹⁷⁷ İlkçağ'ın tersine Ortaçağ'da "insan için devlet" anlayışı oluşmaya başlamış ve insanlar hakları için devlete karşı beklenti içine girmişlerdir. "İlk Çağ'da birey yalnızca devletin malı iken, Orta Çağ'da devlet ve Kilise bireyin iki efendisi olmuştur (...). Feodalitenin çöküşü ile ortaya çıkan savaş ve kargaşa döneminden tanrısal kaynaklı otorite tanınan büyük krallıklar ve imparatorluklar doğmuştur. Krallar ilk dönemlerde olduğu gibi kendi istedikleri şekilde yasaları çıkartıyorlardı. İnsan hak ve özgürlükleri bir kez daha savsaklanmaya başladı (...)."¹⁷⁸

Ortaçağ'da dini kanunlar ve beşeri kanunlar arasındaki uyumsuzluklar nedeniyle çok sayıda çatışma ve ayrılıklar meydana gelmiştir. Yapılan anlaşmalar ile insan hakları konusunda yaşanacak gelişmelere taban hazırlanmıştır. Bu anlaşmaların en önemlisi 1215 İngiliz Büyük Şartı (Magna Charta Libertatum)'dır. İngiliz Büyük Şartı ile kralın yetkileri sınırlandırılmış, kişi hak ve özgürlükleri geliştirilmiş, keyfi uygulamalara son verilmiştir. İnsan hakları bağlamında ilk ve en önemli anlaşma Magna Charta Libertatum'dur.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Metin Elkatmış, **İnsan Hakları Eğitimi**, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 2007, s. 64.

¹⁷⁶ Said Vakkas Gözlügül, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Etkisi**, Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2002, s. 39.

¹⁷⁷ Anıl Çeçen, **İnsan Hakları**, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1990, s. 34'ten Gövercin, **a.g.e.**, s. 61.

¹⁷⁸ Gövercin, **a.g.e.**, s. 61.

¹⁷⁹ Ünal Şeref, **İnsan Haklarının Tarihi, Felsefesi ve Hukuki Temelleri**, Ankara: Ankara Barosu, 1995, s. 68'den Gövercin, **a.g.e.**, s. 62.

“16. yüzyıldan sonraki gelişmeler ise Köylülerin On İki Maddesi (1525), Petition of Rights(1628), Habeas Corpus Act(1679), Bill of Rights (1689), Act of Settlement (1701), Amerikan Virginia Hakları Bildirisi (1701), Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789) gibi anlaşma ve belgeler tarihsel süreç içerisinde hak ve özgürlüklerin gelişmesinde önemli görevler almışlardır.”¹⁸⁰

Rönesans ve Reform ile Aydınlanma Çağı başlamış, kilisenin insan üzerindeki etkisi sonlanmıştır. Bu dönem, insan haklarının felsefi ve ahlaki boyuttan hukuki boyuta dönüştüğü oldukça önemli bir dönemdir. Bu dönemde insan hakları anayasalarda bulunmaya başlamış, pozitif hukuk alanına girmiş ve güvence altına alınmıştır.¹⁸¹

“Bu zamanda meydana gelen önemli gelişmelere bakacak olursak; 1688 tarihinde ‘Büyük Devrim’ sonrasında İngiliz Parlamentosu tarafından kabul edilen Bill of Rights (Haklar Bildirisi) dir. Bu bildiriyle adil yargılanmayı ve olağan olmayan cezalara çarptırılmamayı doğal haklar içine katmıştır. İngiltere’de 1832 ve 1867 seçim kanunlarıyla başlayan düzenlemeler ve siyasi haklar demokrasiyi takviye etmiştir. 1776 tarihinde Thomas Jefferson tarafından kaleme alınan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi de ‘eşit özgürlük’ ve ‘vazgeçilmez haklar’ ilkelerine dayanıyordu. Bununla birlikte hayat, hürriyet, mülkiyet hakları da vazgeçilmez olarak nitelenmişti. 17. yy. İngiliz ve 18. yy. Amerikan devrimlerinden büyük ölçüde etkilenen 1789 Fransız Devrimi de haklarla ilgili bu içeriği sürdürerek ünlü *İnsan ve Yurttaş Bildirisi*’ni ilan etti. Bu bildiri de ‘Başkalarının haklarını işgal etmemek şartıyla istediğini yapmakta serbest olma’ anlamına uygun olarak özgürlüğün tanımını yapmıştır.”¹⁸²

İnsan hakları birçok gelişme gibi dünyanın her yerinde bir anda gelişmemiştir. İnsan haklarına dair, çok sayıda farklı bölgede ulusal ve uluslararası sözleşme kabul edilmiştir.

¹⁸⁰ Metin Elkatmış, **İnsan Hakları Eğitimi**, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 2007, s. 68’den Gövercin, **a.g.e.**, s. 62.

¹⁸¹ Gövercin, **a.g.e.**, s. 62.

¹⁸² Maurice Cranston, **İnsan Hakları Nedir**, Sosyal ve Siyasal Teori, Seçme Yazılar, Der: Atilla Yayla, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1999, s. 252’den Gövercin, **a.g.e.**, s. 63.

“Konusu bakımından genel insan hakları belgeleri ve tek bir insan hakkını düzenleyen belgelerdir. Birinci kısma girenlerin içinde yer alan ‘İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi (1950,1953), Avrupa Sosyal Yasası (1961,1965), Amerikan Kıtası İnsan Hakları Sözleşmesi (1969,1978) Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi(1981,1986), Avrupa Sosyal Yasası(1996)’”¹⁸³

Sözleşmelerin bir kısmı genel bağlamda bir insan hakları listesi verirken, diğer kısmı insan haklarını güvence altına almayı hedefleyen tek konulu sözleşmelerdir. Bu tek konulu sözleşmelere örnek olarak şu sözleşmeler verilebilir: “Her Türlü Irk Ayrımcılığını Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (1964), İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme (1984), Kadınların Siyasi Hakları Sözleşmesi (1952), Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989)”¹⁸⁴

Türkiye’de insan haklarının gelişimine değinilecek olursa, bu gelişim Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Sonrası olmak üzere iki dönem olarak incelenebilir.¹⁸⁵

Eski Türk tarihine bakıldığında insan, tanrıların üstün özelliklerine sahip bir varlık olarak kabul edilmektedir. İslamiyet ile insanın en şerefli varlık olduğu anlayışı Türk kültüründe hakim olmuş ve çok sayıda düşünürün sözlerinde bu durum kendini göstermiştir.¹⁸⁶

Eski Türk kültüründe eşitliğe ve hürriyete oldukça büyük önem verilmiştir. Eski Türkçede “hürriyet” ve “özgürlük” sözcüklerinin karşılığı olan “erkinlik” ve “irilik” sözcüklerinin bulunması da bu durumu ispatlar niteliktedir.¹⁸⁷

¹⁸³ İbrahim Özden Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri**, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2. b., 2005, s. 486’den Gövercin, **a.g.e.**, s. 63.

¹⁸⁴ Gövercin, **a.g.e.**, s. 63.

¹⁸⁵ Gövercin, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁸⁶ Rüştü Yeşil, **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**, Ankara: Nobel Yayınları, 2002, s. 32.

¹⁸⁷ Ahmet Mumcu, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara: Savaş Yayınları, 1992, s. 149.

Cumhuriyet Öncesi insan hakları ve demokrasinin gelişimi, şu üç aşamada ele alınmaktadır:

“1876-1920 yılları arası “Mutlak Monarşiden” den “Meşruti Monarşiye” geçişi ifade eder. İnsan hakları 1876 Anayasa’sından kaynaklanmaktadır. 1920-1960 yılları arası halk egemenliğinin temel ölçü olarak alınması ve doğal hakların kabul edildiği dönem. 1960 ve sonrası ise 1961 anayasası ile başlamış çoğunluğun yönetme haklarına bazı sınırların getirilmesi ve insan haklarının anayasa ile kabul edildiğinin belgelenmesidir.”¹⁸⁸

Türk tarihinde insan hakları ile ilgili en önemli adım 1876 Kanun-i Esasi’nin ilanı ile atılmıştır. Bu adım ile I. Meşrutiyet Dönemi başlamış, padişahın yetki ve hakimiyetine son vermemiş olsa da ilk yazılı anayasa ile vatandaşların devlete karşı öne sürebileceği haklardan söz edilmiştir. İkinci adım, 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanı ile atılmış, beklenen büyük sıçrama yine elde edilememiştir.¹⁸⁹

Osmanlı’dan günümüze insan haklarının gelişimi beş evrede incelenmektedir: “(...) birinci evre olarak 1876 öncesi ‘Padişahın Bağışladığı Haklar Evresi’ ikinci olarak 1876 ile başlayan ‘Güvencesiz Anayasal Haklar evresi’ üçüncü olarak 1924 ile başlayan ‘Güvencesiz Doğal İnsan Hakları Evresi’ dördüncü olarak 1961 Anayasası ile başlayan ‘Güvenceli Çağdaş İnsan Hakları Evresi’ son olarak ise 1982 Anayasası ile başlayan ‘Sınırlamanın Kurala Dönüştüğü Evre’ olarak tanımlamaktadır”¹⁹⁰

2.3.1. İnsan hakları ile ilgili uluslararası belgeler

Yirminci yüzyılda, insan haklarını güvence altına almaya yönelik belgeler ulusal olmaktan çıkmış ve uluslararası hukukta da gelişim göstermiştir. Bu gelişim ile birlikte insan haklarının siyasi bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir.¹⁹¹

¹⁸⁸ Uygun, a.g.e., 1996, s. 14.

¹⁸⁹ Gövercin, a.g.e., s. 65.

¹⁹⁰ Mesut Gülmez, **İnsan Hakları Eğitimi İçin El Kitabı**, Ankara: Tihak – Unesco Yayınları, 2000, s. 27 – 28’den Gövercin, a.g.e., s. 66.

¹⁹¹ Ünal Şeref, **İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri**, Ankara: Ankara Barosu, 1994, 54’ten Gövercin, a.g.e., s. 91.

Bu belgeler Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (3 Eylül 1791), İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (10 Aralık 1948), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (3 Kasım 1953), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı olarak örneklendirilebilir.

- Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, 1789 Fransız İhtilali ile temellenmiş ve Fransız Ulusal Meclisi tarafından insan haklarını korumak amacıyla 3 Eylül 1791’de yayınlanan anayasaya son söz olarak eklenmiştir. Bir söz ve 17 maddeden oluşan bildirge, insan hakları ve temel anlaşmaları içermektedir. Fransız halkı, Ulusal Meclis halinde toplanmış ve toplumların yaşadığı tüm olumsuzlukları, insan haklarına gereken önemin verilmemesine bağlamıştır.¹⁹²
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarih ve 217 a (III) sayılı karar ile kabul edilmiştir. Kabul edildiği süreçte hukuksal bir bağlayıcılığı olmayan beyanname, zaman içinde örf ve adet biçimine dönüşmüş ve hukuksal bağlayıcılık elde etmiştir. Başlangıç bölümünde insan haklarına saygının geliştirilmesi, eğitim ve öğretimin önemi, herkesin eşit bir şekilde bu haklara sahip olduğu vurgulanmıştır.¹⁹³
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, “4 Kasım 1950 de Roma’da İnsan Hakları Bildirisinde bulunan hakların güvence altına alınması için Avrupa Konseyi üye ülkelerinin üzerinde anlaştıkları metindir. 3 Kasım 1953 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi insan hakları ile ilgili diğer sözleşmelerden ayıran en önemli tarafı; garanti edilen haklar herhangi bir ülke tarafından ihlal edilirse o ülkenin yurttaşlarının bireysel olarak başvuru hakkı tanınmasıdır”¹⁹⁴ Avrupa Konseyi’ne üyeliğin temellerinden biri, insan haklarına saygıdır. Kişiler hakkını bilmekle, devletler ise bu hakları kişilere öğretmekle yükümlüdür. Üyeliğin getirdiği diğer yükümlülükler haklardan herkesin faydalanması, koruma ve geliştirme gibi yükümlülüklerdir.¹⁹⁵ “İnsan hakları ihlallerini önlemek ve geliştirmek

¹⁹² Gövercin, a.g.e., s. 92.

¹⁹³ Yasemin Karaman Kepenekçi, **İnsan Hakları Eğitimi**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2000, s. 25.

¹⁹⁴ Faruk Turhan, **Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve yeni Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi**, Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide, Demokrasi Dosyası, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 2000, s. 346 – 347’den Gövercin, a.g.e., s. 93.

¹⁹⁵ Kepenekçi, a.g.e., s. 25’ten Gövercin, a.g.e., s. 93.

toplumların gelir düzeyi ile yakından ilgilidir. Avrupa’ da tabandan gelen tepkiler dikkate alınarak bu sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmeden yararlanabilmek için bireyin o ülkenin vatandaşı olmasına gerek yoktur tek kıstas hak ihlalinin o ülkede gerçekleşmesidir.”¹⁹⁶

2.4. İnsan Hakları Sorunları ve Medya

Medyalar, demokratik ve insan haklarına dayalı sistemlerde halkın bilgilendirilmesini sağlama bağlamında en önemli araçlardır. Her geçen gün insan hayatına daha fazla dahil olan medya, yabancılaşma ve yozlaşma gibi süreçlere de hız kazandırmış ancak vazgeçilmez bir unsur olma özelliğini de korumaya devam etmiştir.¹⁹⁷

İfade özgürlüğü kavramı ilk kez 1776 Birleşik Devletler Bağımsızlık Bildirgesi’nde kullanılmıştır. Kavramın düzenlenmesi ve sınırlarının belirlenmesi aşamalarında bu bildirgeyi 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi takip etmiştir.¹⁹⁸

“1966 tarihli Birleşmiş Milletler Vatandaşlık ve Siyasi Haklar İçin Uluslararası Sözleşme ile 1978 tarihli UNESCO’nun Kitle İletişim Araçlarına İlişkin Temel İlkeler Bildirgesi bu alanda evrensel kural koymuştur. Kurala göre; ‘Kamunun bilgi edinebilmesini güvence altına almak, kamunun kullanacağı bilgi kaynak ve araçlarının çeşitliliği ile olur. Böylece, her bireyin gerçeklerin doğruluğunu araştırabilmesi ve olayları yansız olarak değerlendirebilmesi sağlanır. Bu yüzden gazetecilerin haber verme özgürlüğü ve bilgi toplayabilmek için her türlü olanakları bulunmalıdır’. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesinde düşünce ve basın özgürlüğü düzenlenmiştir. Anayasa’nın 90.

¹⁹⁶ Ahmet Kayan, **İnsan Hakları ve Demokrasi**, Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide, Demokrasi Dosyası, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 2000, s. 333’ten Gövercin, **a.g.e.**, s. 93.

¹⁹⁷ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, **Medyada Yer Alan Bazı Haberlerin, Masumiyet Karinesini İhlal Ettiği İddialarının Araştırılması ile İlgili İnceleme Raporu**, Ankara, 2009, s. 3. [Çevrimiçi] https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/03_03_2010_medya_raporu.pdf (e.t. 10.05.2015).

¹⁹⁸ A.g.e., s. 3.

maddesindeki düzenleme nedeniyle uluslararası sözleşme hükümleri de iç hukukumuzda doğrudan uygulama alanı bulmaktadır.”¹⁹⁹

“Anayasamızın 25. maddesinde ‘Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz’ denilmek suretiyle düşünce özgürlüğünün ‘soyut yönü’ belirtilmiştir. Özgürlüğün ‘somut yönü’ ise Anayasamızın 26. maddesinde ‘Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir.’ şeklinde ifade edilmiştir. Düşünce özgürlüğünün zorunlu bir sonucu olan basın özgürlüğü de Anayasamızın 28-32. maddelerinde geniş olarak düzenleme alanı bulmuştur. Anayasamızın 26, 27 ve 28. maddelerine uygun olarak yürürlükte bulunan, Basın Kanun’unun 3. maddesi ise ‘Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir. Basın özgürlüğünün kullanılması ancak demokratik bir toplumun gereklerine uygun olarak; başkalarının şöhret ve haklarının, toplum sağlığının ve ahlakının, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve toprak bütünlüğünün korunması, Devlet sırlarının açıklanmasının veya suç işlenmesinin önlenmesi, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması amacıyla sınırlanabilir.’ hükmünü içermektedir. Görsel ve işitsel basının iletişim özgürlüğünün kapsamı da, 3984 sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’da belirlenmiştir. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nde ‘Herkes, bilgi edinme, haber alma, özgür düşünce, ifade ve serbest eleştiri hakkına sahiptir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının başlıca yolu olan basın ve yayın özgürlüğü temel insan haklarından biridir. Bu hakların demokratik hukuk devletinde anayasal güvence altında olması esastır’ kuralı ‘insan ve yurttaş hakkı’ başlığı altında düzenlenmiştir.”²⁰⁰

Belirtilen tüm bu düzenlemelere rağmen, devletler tarafından ihlal edilen insan haklarının medya aracılığı ile halka duyurulmasını hedefleyen gazeteciler hayatlarını tehlikeye atarak bu işi yapmaktadır. Bu nedenle medyada insan haklarının ihlaline yönelik haberler yeterince yer almamaktadır. Gazeteci Hasan Cemal, Türkiye medyasına ilişkin olarak “Eğer biz gazeteciler, 12 Eylül döneminde Diyarbakır

¹⁹⁹ A.g.e., s. 4.

²⁰⁰ A.g.e., s. 4 – 5.

Cezaevi'nde yaşananları tam anlatsaydık, bu ülkede belki bazı şeyler değişirdi” demiştir.²⁰¹

“Bugün artık tüm açıklığı ile ortaya çıkmış olan 12 Eylül sonrası Diyarbakır Cezaevinde yaşananların on yıllar boyunca bilinmezliği ve görünmezliğinin sorumlulardan birinin konuyu medya gündeminden dışlayarak görünmezliğe mahkûm eden medya ve gazeteciler olduğunu gazeteci Hasan Cemal böyle dile getirir. Ergun Babahan'ın ‘Hasan Cemal *Kürtler* kitabını yazana kadar, biz, Diyarbakır cezaevinde olup bitenlerden habersizdik.’²⁰², sözleriyle Türkiye’de yaşanan yoğun insan hakları ihlallerinin gazetecilerin gündemine bile ancak 20 yıl sonra girebildiğinin de itirafıdır. Oysaki haberdeğeri açısından bakıldığında tüm özellikleri ile haber değeri taşıyan bu sistematik insan hakları ihlalleri medyada görünürlük kazanmak, kamuoyunun gündemine taşınmak bir yana medyada görünmez kılınmıştır. Medyada mevcut olmayan veya kendisine çok az yer bulabilen insan haklarının bir ‘gerçek’ olarak inşası böylelikle ‘gerçek alanı’nın dolayısı ile ‘söylem alanı’nın dışına sürülmüştür. Böylece insan haklarının ihlal edildiği gerçeği yok edilmiştir.”²⁰³

İnsan hakları ile ilgili haberler medyada kendine sınırlı biçimde yer bulabilmektedir. Bu haberlerde kullanılan dil, temsil kodları, haber sınırlarının seçimi gibi unsurlar insan haklarının medyaya nasıl yansıtıldığını göstermektedir.²⁰⁴

²⁰¹ Neşe Düzel, Selim Dindar’la Söyleşi, **Radikal Gazetesi**, 23.06.2003’ten Hediye Esra Arcan, **İnsan Hakları ve Medya: ABD Elit Medyasında Türkiye’ye İlişkin İnsan Hakları Haberlerinde Söylem İnşası; The New York Times Gazetesi Örneği**, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazete Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2010, s. 96.

²⁰² Neşe Düzel, Ergun Babahan’la Söyleşi, 2. Bölüm, Taraf Gazetesi, 16.03.2010’dan Arcan, **a.g.e.**, s. 96.

²⁰³ Arcan, **a.g.e.**, s. 96.

²⁰⁴ Arcan, **a.g.e.**, s. 97.

3. ALTERNATİF MEDYA

3.1. Alternatif Medya ve Aktivizm

İnternetin alternatifliği, toplumdaki egemen görüşün temsilcisi haline gelen kitle iletişim araçlarına göre farklı yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Zaman ve mekan sınırlarını aşan, çift yönlü etkileşim imkanı sağlayan internetin alternatif haberleşme aracı olma görevini üstlenmektedir.²⁰⁵

Yeni toplumsal hareketlerde, sivil toplum örgütlenmelerinde aktivistlerin kolayca iletişim kurmalarını sağlayan bu yeni iletişim tarzı, “siberaktivizm” kavramını gündeme getirmektedir. Hızlı ve ucuz iletişimin aktivistlerin sanal mekanda bir araya gelerek fiziksel mekandaki parçalanmanın önüne geçilmesini sağlamaktadır.

Siber uzamda ortak deneyimlerini, dillerini, kültür ve imgelerini birbirleriyle paylaşan insanlar, bir araya gelme, aynı benzer fikirler, amaçlar etrafında örgütlenme imkanı bulmaktadırlar.

Alternatif medya formları katılımcı olmayan, tek yönlü ana akım hegemonyasına direnmeye, onu sorgulamaya ve onunla mücadele etmeye çalışmaktadır. Alternatif medya demokrasi ve sosyal değişim için mücadelenin merkezinde yer almaktadır.²⁰⁶

²⁰⁵ Gülüm Şener, **Küresel Kapitalizmin Yeni Kamusal Alanı Olarak İnternet: Yeni Toplumsal Hareketlerin İnterneti Kullanımı**, 1. Ulusal Doktora Çalıştayı, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, 2-3 Mart 2006, s. 122.

²⁰⁶ Chris Atton, **Alternative media**, Sage, 2001, s. 5.

STK'ların tam kapasite internet kullanımları kamuya ilişki kurmalarına imkan sağlamaktadır.

Aktivistler medyayı sadece kamu gündemini belirlemek için değil aynı zamanda davalarının meşruiyet kazanması için de kullanılmaktadır.²⁰⁷

İnternet aynı zamanda kolektif hareketin sanal formu olarak online dilekçe, e-posta kampanyaları düzenlenmesini sağlamaktadır. Alternatif medya kolektif varlığı sayesinde kamusal alanda farklı, muhalif görüşlerini duyurur.²⁰⁸

Aynı zamanda internet tabanlı forumlar, bloglar ulusal ve uluslararası konularla ilgili alternatif bakış açıları sunarken, dialog ve tartışma fırsatı da sağlamaktadır. Kamuoyu oluşumunda “farkına varma” ve “haberdar olma” oranına vurgu yapan gündem belirleme yaklaşımı, “tutum”, “kanaat değişimi” hatta “davranış değişikliği” olup olmasının, o medya aracının etkisini göstermektedir.²⁰⁹

Belirli amaçla insanları bir araya getirmeye çalışan bir sivil toplum kuruluşunun televizyon, gazete, radyo gibi geleneksel medya araçlarında yer almaları kendi arzularına bağlı değildir. Geleneksel medyada yer almak, reklam vermek, ilan vermek yüksek bütçeli ve dolayısıyla şartları zorlayan bir durum iken, alternatif medya sayesinde sivil toplum kuruluşları daha kolay, daha ucuz ve etkileşime daha müsait bir alanda kolayca yer bulabilmektedirler. Sivil toplum kuruluşları özellikle Facebook'u kendilerini, etkinliklerini, kampanyalarını tanıtmak için kullandıkları görülmektedir ancak, sosyal medya kullanımının siber uzam dışında kitleleri aktive edip etmediği sorunu ile ilgili Mutlu Binark, sosyal medyanın yoğun kullanımının gündelik yaşamda aynı etkiyi yarattığı düşüncesinin bir yanlısına olduğunu söylemektedir. Binark'a göre, sivil toplum kuruluşları yeni medya ortamı ile hedef

²⁰⁷ Hou Chen-Nang, **Creating the Internet as Alternative Media: A Study of the Role of Gay Virtual Community in Taiwan's Political Participation**, E-Society, 2005, s. 4.

²⁰⁸ Lauren Kessler, **The Dissident Press: Alternative Journalism in American History**. Newbury Park: Sage Publications, 1984, s. 14.

²⁰⁹ Yüksel, **a.g.e.**

kitlelerini 17 genişletmekte, yeni destekçilere ulaşmakta ve yurttaşları siyasa yapımına çağırmaktadır. Ancak, burada önemli olan politika yapma çağrısı sadece siber uzamda kalmaması, gündelik yaşama da yansımalarıdır.²¹⁰

Alternatif medya, medya algısının yanı sıra geleneksel kampanya yöntemlerini de değiştirmektedir. Pankartların yerine geçen Facebook sayfaları, gazete ilanlarının yerine YouTube videoları, duyuru amaçlı gönderilerin Tweetler sayesinde sosyal medya destekli yeni kampanya biçimleri ortaya çıkmaktadır. STK'lara çok daha düşük maliyetlerle organize olma, bilinirliğini artırma imkanı tanıyan bu mecra STK'lar ve kitleler arasında yeni iletişim ağlarının kurulmasını sağlamaktadır.

Koray Löker'e göre, yeni medya biçimi değiştirmenin yanında merkezden herkese yerine herkesten herkese bir yapı inşa edilmesini sağlamıştır. Löker, STK'ların yeni medyayı sadece iletişim boyutuyla değil, yeni medya araçlarını birer kaynak, değer olarak kullanmalarının örgütlenme yapısında demokratik, yatay bir yapı kurmalarını sağladığını vurgular. Brecht'in radyo tezinde vurguladığı karşılıklılık alternatif medya ile sağlanmaktadır.²¹¹ Bu durum STK'ların kendi içlerinde hiyerarşik bir yapı geliştirmelerini engellemekte ve demokratik işleyiş biçimi kazanmalarını sağlamaktadır.

Yeni medyanın maliyet düşüklüğü, hız, yaygınlık, etkileşimsellik, hiper metinsellik gibi özellikleriyle yeni medya ortamındaki içeriğin/sözün ve imgenin pek çok kişiye ulaşmasını sağlamaktadır. Bu özellikler sayesinde geleneksel medyada yer alamayan STK'lar kendilerini doğru bir şekilde temsil edebilmektedirler.²¹²

²¹⁰ T24, **Sivil Toplum Örgütleri için Bilişim Rehberi**, [Çevrimiçi]

<http://ekitap.alternatifbilisim.org/stkler-icin-bilisim-rehberi-stgm.html> (e.t. 03.05.2015).

²¹¹ A.g.e.

²¹² A.g.e.

Dijital Aktivizm bireyi daha aktif bir konuma getirmekte, eylemde bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Siber uzam örgütlenmesi sokağa taşınırken gündemin değişmesi ve öneminin azalması sorunu yaşanmaktadır.²¹³

Küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle medyanın ticari kaygılarla hareket ediyor olması, doğru bilginin halka iletilmesini ve bu bilgi doğrultusunda kamuoyu oluşturulmasını engellemektedir.²¹⁴ Toplumsal hareketler, STK'lar için medyada yer almak son derece önemliken, geleneksel medyanın kendi karını artırma amacıyla olması, bu kuruluşların medyada yer almalarını kısıtlamaktadır.

Toplumsal hareketler ve STK'lar halkın desteğini almak, bu desteği harekete geçirmek ve kolektif bir politika üreterek varlıklarını onaylatmak için medyaya ihtiyaç duyarlar. Ancak bu kuruluşların eylemlerinin medyada yer almaları haber değeri için önem arzeden “drama” unsurunu içermelerine bağlıdır. Bu problemlili yaklaşım STK'ların sadece radikal eylemlerde, protestolarda bulduklarında geleneksel medyada yer almalarına sebep olmaktadır.²¹⁵

STK üyeleri arasında iletişimin yatay gerçekleşmesini ve ağ kurulmasını sağlamaktadır. Bu medya ağları sosyal değişim aktivistlerini birbirlerinin görüşlerinden haberdar etmektedir.²¹⁶ Böylece coğrafik mesafeler ortadan kalkmakta STK'lar sosyal hareketleri desteklemek amacıyla interneti görsel sanatlar, videolar, müzik ve parodiler yayınlamak için kullanmaktadırlar. Göreceli olarak merkezi eşik bekçiliğinin, alan kısıtlamasının olmaması göz önünde bulundurulduğunda STK'ların web sitelerinde bu tür bir iletişime yer vermeleri beklenebilir.²¹⁷

²¹³ A.g.e.

²¹⁴ Gülcan Işık, **Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareketler**, Nobel Yayınları, 2013, s. 41.

²¹⁵ A.g.e., s. 43 – 44.

²¹⁶ William Barrow, **Community Radio in the US: the struggle for a democratic medium**, Media, Culture and Society, S: 10, s. 81 – 105, 1988.

²¹⁷ Sasha Costanza-Chock, (2003) **Mapping the Repertoire of Electronic Contention**, In A. Opel and D. Pompper, **Representing Resistance: Media, Civil Disobedience, and the Global Justice Movement**. Westport, CT: Praeger, s. 173-188.

Bunun yanı sıra kullanılan dramatik, radikal unsurlar sonrasında da dikkat çekilmek istenen konudan çok radikal davranışın oluş şekline medyada yer verilmektedir.²¹⁸

3.1.1. Alternatif medya kavramı

Alternatif medya, akademik literatürde kavram olarak hala çeşitli kafa karışıklıklarına yol açmaktadır.

Uzunca bir süre ana akım medya kurumlarına ve onun ürünlerine odaklanan iletişim araştırmaları ve çalışmaları alternatif medyayı ve ürünlerini çalışmalarına, araştırmalarına dahil etmemişlerdir. Akademik literatürde alternatif medya hakkında yapılan çalışmalar farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. İlk olarak bütünlüklü çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların amacı, alternatif medyanın köklerine, ekonomik kaynaklarına ve program çeşitlerini incelemek, alternatif medyanın iletişimsel bir olgu olarak görülmesini sağlamaktır. İkinci grup çalışmalar ise, alternatif medyanın önemini iletişim süreci ve demokrasi içerisinde açıklayan çalışmalardır.²¹⁹

Çeşitli teorik bakış açılarının alternatif medyanın değişik yönlerini vurguladığını düşünen Bailey, çoklu teorik bir bakış açısıyla alternatif medyayı tanımlarken 4 ana başlık sağlamaya çalışmıştır:

- “1) Topluluğa hizmet eden
- 2) Ana akım medyaya karşı alternatif olarak alternatif medya
- 3) Alternatif medyayı sivil topluma bağlamak
- 4) Rhizome (sarmaşık)(kök-gövde) olarak alternatif medya.”²²⁰

²¹⁸ Işık, a.g.e., s. 46.

²¹⁹ Yücel Mete, **Alternatif Medya Biçimi Olarak İnternet: Bağımsız İletişim Ağı (Bianet) Üzerine Bir Araştırma**, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 68.

²²⁰ A.g.e., s. 68.

Diğer yandan, alternatif medya üzerine yapılan çalışmaların büyük bir bölümü, alternatif medyanın ana akım medyadan farkları üzerine yoğunlaşarak bir tanımlama yapmaya çalışmıştır. Bu çalışmalar, ana akım medya tarafından temsil edilmeyen muhalif gruplara temsil sağlaması, siyasi ve sosyal alanlarda reform taraftarlığı ile tanımlanmıştır.²²¹

3.1.2. Alternatif medya tarihi

Alternatif medyanın tarihi medyanın kendisi kadar eskidir.²²²

Tarih boyunca, her resmi, ya da o zaman için popüler yaklaşımların karşısında duran, farklı veya muhalif olan bir bakış açısı mutlaka var olmuş ve iktidar tarafından tepki görmüştür. İktidarlar çoğu zaman, alternatif medyayı bir meydan okuma olarak görmüş ve tepki göstermiştir. Örnek olarak, Johann Guttenberg'in matbaa makinesi, daha önce ruhban sınıfına ait olan –İncil'e- erişim imkanını halk kitlelerine sağladığı için, iktidar tarafından meydan okuma olarak değerlendirilmiştir.²²³

“Avrupa’da ilk gazeteler gemicilik, bankacılık, savaşlar ve gelişen ticaret çevresinin ihtiyaç duyacağı enformasyonu sağlamıştır. Bu enformasyon o zamana dek aristokratlar sınıfına ve onların güvenilir çalışanlarına aittir. Böylece Avrupa’daki ilk gazeteler, daha önce soylu aristokrasiye ait olan enformasyonla yeni burjuva sınıfını güçlendirmiştir”²²⁴

Alternatif medya bağlamında gazetelerinin iktidara ve güç sahiplerine meydan okuması, özgürlük yanlısı düşüncelerini dile getirmesi bakımından en güzel örneklerden biri İngiliz radikal basınıdır. Basım teknolojisinin gelişmesi radikal fikirlerin yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Özellikle işçi sınıfı, din, insan haklarına

²²¹ A.g.e., s. 70.

²²² Mitzi Waltz, **Alternative and Activist Media**, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005, s. 1’den Ahmet Taylan, **Alternatif Medya ve Bianet Örneği: Türkiye’de Alternatif Medyaya Dair Etnografik Çalışma**, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2012, s. 69.

²²³ Taylan, a.g.e., s. 70.

²²⁴ Waltz, a.g.e., s. 13’ten Taylan, a.g.e., s. 70.

dair radikal fikirlerin yaygınlaşması, ucuzlayan basın teknolojisi ile kolaylaşmış ve böylece daha geniş kitlelere yayılma imkanı bulmuştur.

“Poor Man’s Guardian, the Free Inquirer ve the People’s Paper gibi isimler taşıyan gazeteler çok popüler olmuştur. Bu gibi gazeteler toplumsal reform için çağrılar ile suç ve skandallarla ilgili eğlendirici yazılara yer vermişlerdir. Örneğin Poor Man’s Guardian, ilgi çekici şarkı sözlerinin yanı sıra işçilerin haklarını savunan yazılar yayımlamıştır”²²⁵

ABD örneğine bakılacak olursa, tarihsel gelişimi açısından, ABD’de alternatif medya başlangıcından bu yana ulusal mücadele, toplumsal hareketler ve uç gruplar için çok önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Devrimci yazarlar, Avrupalı emperyalistlere karşı bağımsızlık mücadelesini kışkırtmışlar; kölelik karşıtı basın, iç savaş öncesi dönemde dahi uzun yıllar boyunca kölelik karşıtı hareketleri canlı tutmayı başarmıştır. Manumission Intelligencer ve The Emancipator söz konusu dönemin önemli ve ilk kölelik karşıtı yayınları olmuşlardır.²²⁶

“Amerikan kaynaklı çoğu çağdaş alternatif medya araştırması, medyanın Amerikan devrimindeki rolünü medyanın radikal toplumsal değişimi kışkırtmaktaki güçlü etkisinin ilk ve başta gelen örneklerinden biri olarak göstermektedir.”²²⁷ Amerikan devriminde medyanın muhalif rolüne dair yapılan değerlendirmeler, o dönemin siyasal gerçeklerini açıkça göstermektedir. ‘Gazeteci ve matbaacılar, insanları koşullarla ilgili doğru olarak bilgilendirip, onlara eylemleri desteklemeleri için ilham vererek radikal toplumsal değişim için harekete geçirmek konusunda medyanın gücünü kabul etmiş, böylelikle yurttaşları rasyonel ve kabiliyetli bireyler olarak değerlendirmiştir’²²⁸

Öte yandan medyadaki ilk “devrimci” alternatif girişimlere karşı, ana akım sayılabilecek medyadan da tepki doğmuştur. “İngiliz krallığı yanlısı yorumcular bağımsızlık yanlılarının övdüğü medyanın gücünü kötülemiştir. Onların bakışıyla koloniciler, ulusal basını kontrol eden ve kendilerini düşünen küçük bir grup tarafından

²²⁵ Taylan, **a.g.e.**, s. 71.

²²⁶ Bob Ostertag, **People’s Movements, People’s Press: The Journalism of Social Justice Movements**, Boston: Beacon Press, 2006, s. 26 – 27’den Taylan, **a.g.e.**, s. 72.

²²⁷ Taylan, **a.g.e.**, s. 72.

²²⁸ Stephen Botein, **Printers and the American Revolution**, The Press and the American Revolution içinde, Der: B. Bailyn; J.B. Hench, Worcester: American Antiquarian Society, 1980, s. 11 – 57, s. 11’den Taylan, **a.g.e.**, s. 72.

aldatılmıştır.”²²⁹ Amerikan alternatif basını 19. yüzyılda yeni kurulan ulusun görünüşte halka ait kurucu temellerini kutlarken, ana akım sayılabilecek medya tarafından cinsiyet, ırk ve sınıf eşitsizliklerini görmezden gelen milliyetçiğin güçlendirilmesi bu süreç boyunca devam etmiştir. Oysa görünüşte “devrimci medya, yurttaşları liderlerin fikriyle bilgilendirmiş ve böylece halk akılcı seçimler yapabilmıştır. Ancak devrimci eylem hala önderlere ve onların fikirlerinin dolaşım ve dillendirilmesine bağlı olmuştur”²³⁰ özetle halkın gücü tanınmış, ancak bu suretle güç seçkinlerin emrine verilmiştir.

“18. yüzyılın sonundan 20. yüzyıl başlarına dek, endüstrileşme ile ticaret/tarım ekonomileri, Güney ve Kuzey, kapitalistler ve işçiler arasındaki çözümlenememiş gerilimler sürmüş, böylesi olaylar Amerikan iç savaşıyla en üst noktaya erişmiş ve 1880’lerde başlayan işçi hareketlerinin yükselen dalgası çok sayıda grev ve eylemle sonuçlanmıştır.”²³¹

Alternatif medya tam olarak 20. yüzyıla beraber gelişimini tamamlamış, şekillenmiş yeni basım teknolojileri ile birlikte toplumda bilgiye aç, neler olup bittiğini merak eden nüfusun artmasıyla beraber gazetelerin bu insanlara gerçeği götürmeleri kolaylaşmıştır.

Alternatif medya başlangıcı ya da alternatif medyayı başlatma girişimleri 1700’lü yılların ortalarına kadar uzanıyor olsa da, “iletişim araştırmaları uzun bir süre ana akım medya kurumlarına ve onun ürünlerine odaklanmış”²³² alternatif medya ve muhalif medya ihmal edilmiştir. Ancak özellikle iletişimin demokratikleşmesi tartışmaları hususunda “ulus ötesi medya kuruluşlarına karşı yurttaş grupları ve taban organizasyonları tarafından dillendirilen, medyanın farklı ve demokratik kullanım biçimlerinin öne çıkarılması isteği, iletişim çalışmaları içerisinde alternatif medya alanına yönelik ilgiyi arttırmıştır.”²³³ Bu ilgi ile birlikte alternatif medya

²²⁹ Ahmet Taylan, **Alternatif Medya ve Bianet Örneği: Türkiye’de Alternatif Medyaya Dair Etnografik Çalışma**, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, s. 72.

²³⁰ A.g.e., s. 73.

²³¹ Alan Trachtenberg, **The Incorporation of America: Culture and Society in the Gilded Age**, New York: Hill & Wang, 1982, s. 89’dan Taylan, a.g.e., s. 73.

²³² Natalie Fenton, **Another World is Possible?**, Global Media and Communication 2, 2006, S: 3, s. 355 – 367’den Taylan, a.g.e., s. 67.

²³³ Taylan, a.g.e., s. 67.

konusunda yapılan tartışmalar ve alternatif medyanın tarihsel bir bağlama oturtulması önem taşımaktadır.

“Bir olay ya da durumun bilimsel yorumlarındaki farklılıklar bu yorumların tarihsel bağlamlar tarafından şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Böylece tarihsel bağlamları sorgulamak, yorumlayıcı çerçeveleri anlamak için hayati öneme sahip olmaktadır. Bilimsel çalışmalar ve tarihsel bağlamlar arasındaki ilişkiyi keşfederek, kanıksanmış yorumlayıcı çerçevelere değer biçilebilir ve böylece iletişim araştırmalarına yönelik tamamıyla eleştirel yaklaşımlara yardımcı olunabilir.”²³⁴

Hamilton ve Atton, alternatif medyanın tarihsel bir bağlama oturtulmasından hareketle, gerek ABD’li ve gerekse Avrupalı araştırmacıların yaptığı çalışmalarda tanımladığı haliyle alternatif medya hususunda ki yorumlara dair tarihsel bir çözümleme önermektedirler.²³⁵ “ABD ve Avrupa toplumsal, siyasal ve ekonomik gelenekleri ve pratiklerinin ortak kökleri iki alternatif medya yazını arasındaki bazı önemli farklılıkları ve ortak genel noktaları açıklamaktadır.”²³⁶

Farklılıkları ve ortak noktaları merkez alınarak düşünüldüğünde, ABD kaynaklı çalışmaların büyük bir bölümü “devrimci” medya geleneğine katkıda bulunurken, Avrupalı çalışmaların “radikal” medya geleneğine yakın olduğu görülebilmektedir. Fakat ABD ve Avrupa yaklaşımları arasında genel ortaklık basın özgürlüğü için mücadeleyi genel özgürlükler için yapılan mücadeleyle eşitlemeleridir.²³⁷ Farklı bir bakış açısı ile düşünüldüğünde ise, ABD kökenli çalışmalar sınıf ayrımını ihmal eden ya da görmezden gelen ve aynı zamanda radikal, işçi sınıfına özgü politik eylemin zaruretini kabul etmez iken, Avrupa merkezli çalışmalar radikal işçi sınıfı eyleminin geleneğini devam ettiren ve sınıf ayrımı konusu üzerinde duran bir yapıdadır. Amerikan çalışmaları ulus kavramı ve oluşumu ile ilgilenirken, Avrupa literatürünün daha çok sınıf özgürleşmesini düşünmekte olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, Atton ve Hamilton’a göre bahsi geçen

²³⁴ Hanno Hardt, Bonnie Brennen, **Introduction: Communication and the Question of History**, *Communication Theory*, 1993, S: 3, s. 130 – 136’dan Taylan, **a.g.e.**, s. 67.

²³⁵ Taylan, **a.g.e.**, s. 68.

²³⁶ A.g.e., s. 68.

²³⁷ A.g.e., s. 68.

farklılıklar, “ulusal mücadele” betimlemesi karşısında “sınıf mücadelesi” betimlemesiyle özetlenebilir.²³⁸

Alternatif medyanın tarihsel süreçteki gelişimi, alternatif medya girişimleri konusunun farklı kültürlerin göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi, “alternatif” kavramının muğlaklığının anlaşılması ve bütünselliğinin sağlanması bakımından yararlı olacağı düşünülmüştür.

3.1.2.1 Alternatif medyaya yönelik yaklaşımlar

Alternatif medyaya yönelik 4 farklı yaklaşım söz konusudur. İlk yaklaşıma göre; alternatif medya belirli bir amaç dolayısıyla bir araya gelmiş, interaktif iletişimin sağlandığı ağ topluluklarıdır. Toplumsal ağlar yoluyla kendiliğinden şekillenebildiği gibi konferanslar ile de şekillenebilmektedir. Alternatif medya online ve offline olarak izleyicilerin tartışma ortamına, üretim sürecine katılmalarına imkan sağlamaktadır.²³⁹

İkinci yaklaşıma göre, alternatif medya ana akım medyasının eleştirisi niteliğindedir. Burada esas olan iki farklı medya arasındaki farklılıktır ve ana akım medyanın hegamonik politikaları, ideolojileri eleştirilmektedir.²⁴⁰

Üçüncü yaklaşım, alternatif medyayı sivil toplum ile ilişkilendirmektedir. Sivil toplumun parçası olan alternatif medya piyasa ve devletten bağımsız işleyen bir yapıdadır. Bu yaklaşıma göre alternatif medya demokrasi anlayışının varolması ve tam olarak yerleşebilmesi için büyük önem taşımaktadır.²⁴¹ Yurttaş katılımını sağlayan alternatif medya katılımcılık ve demokrasi yönünden önemlidir.²⁴²

²³⁸ A.g.e., s. 68.

²³⁹ Filiz Aydoğan, Ali Murat Kırık, **Alternatif Medya Olarak Yeni Medya**, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S: 18, 2012, s. 58 – 70.

²⁴⁰ Olga Bailey, G. Cammaert & Nico Bart Carpentier, **Understanding Alternative Media**, McGraw Hill, Open University, s. 15.

²⁴¹ A.g.e., s. 23.

²⁴² Mitzi, **a.g.e.**, s. 70.

Dördüncü yaklaşıma göre ise, alternatif medya sivil toplum için mihenk taşıdır. Alternatif medya rizomatik medya görüşüne göre, toplum kökenli bir medyadır ve toplumsal örgütlenmeleri sağlayarak sivil toplum anlayışını derinleştirmektedir. Ana akım medya; “Geniş ölçekli ve homojen izleyiciye hitap eden, devletin ya da ticari çıkarların sahipliğinde, profesyonellerin hiyerarşik örgütlerde istihdam edildiği, toplumda egemen olan söylemlerin ve temsillerin taşıyıcısı olan medyadır.”²⁴³

Alternatif medya ise:

- Küçük ölçekli, spesifik topluluklara yönelen, onların farklılığına saygı duyan, devletten ve piyasadan bağımsız,
- demokratikleşme ve çoğulluk çerçevesi içinde izleyicilerin ulaşılabilirliğine ve katılımına açık,
- Hiyerarşik bir yapılanma içinde bulunmayan
- İnsanın kendini temsil etmesine vurgu yaparak, karşı hegemonyacı ya da egemen olmayan söylemlerin ve sunumların taşıyıcısı olan medyadır.²⁴⁴

3.1.3. Alternatif medya ve hegemonya

Hegemonya kavramının kökleri Rus Sosyal Demokrat hareketine ve bununla birlikte Rusça hegemonya anlamına gelen Gegemonia kelimesine dayanır. Ayrıca hegemonya iletişim alanında yapılan özellikle kültürel çalışmaların önemli kurumsal terimlerinden biridir. İlk olarak hegemonya fikri Plehanov’ un 1883 ve 1884 yazılarında ortaya çıkmıştır. Plehanov hegemonya fikriyle işçi sınıfının işverenlere karşı sadece ekonomik mücadele değil, aynı zamanda siyasi bir mücadele vermesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁴⁵

İşçi sınıfının gerçek hegemonyasının hazırlanabilmesi için Lenin, Plehanov’a yazdığı mektupta tek yolun siyasi bir gazete çıkarmak olduğunu belirtmiştir. Gramsci

²⁴³ Bailey vd., **a.g.e.**, s. 31 – 32.

²⁴⁴ A.g.e., s. 18.

²⁴⁵ Çağdaş Ceylan, **Ana Akım Medyaya Karşı Alternatif Medya: Alternatif Gazeteler Olarak Ahali ve Mülksüzler**, T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 106.

ise hegemonya kavramını Batı’ daki burjuva yapısını analiz ederken kullanmış ve böylece, hegemonya kavramını farklılaştırmıştır. Anderson’unda 1988’ de belirttiği gibi Gramsci’ nin bu yeni hegemonya kavramı yeni bir adımdı. Gerek Gramsci gerekse Laclau ve Mouffe’ nin belirttiği sınıfların ittifaklarının ötesine giden hegemonya kavramı için belirleyici adım ancak, siyasi çizgiden, entelektüel ve ahlaki çizgiye doğru gelişen bu hareket içinde atılabilir. Gramsci hegemonya kavramını farklı yorumlarken, ideoloji kelimesini de sanatta, hukukta ve ekonomide bireysel ve buna ek olarak kolektif hayatın bütününde kendisini gösteren en yüksek dünya görüşü olarak tanımlamada kullanmıştır.²⁴⁶

“Birincisi genel olarak özel kurumlar toplamı anlamında sivil toplum olarak adlandırılan düzey, öbürü ise politik toplum yani devlettir. Bu iki düzey, bir yandan egemen grubun bütün toplumdaki hegemonya işlevine, diğer yandan devlet ve yasal hükümet kanalıyla yürütülen doğrudan egemenlik ve buyurma işlevine denk düşer.”²⁴⁷

Gramsci devlet ile toplum arasında bulunan zıtlığı kullanırken, tek ve salt anlamda kullanmamıştır. Gramsci rıza kavramını kullanırken, baskıya karşı boyun eğme veya rıza gösterme şeklinde değil, uygulanan baskının sentezi şeklinde ele alarak yorumlamıştır.²⁴⁸

Gramsci Batı Avrupa kapitalist ülkeleri açısından hegemonya kavramını incelerken, hegemonyanın işlevinde de rızadan baskıya doğru bir değişiklik olduğunu gözlemlemiştir. Gramsci hegemonya kavramını sivil ve toplum olarak ikiye ayırırken, sivil hegemonyayı toplum alanına dahil eder ve buna karşı politik hegemonyayı ise devlet alanına yerleştirir. Gramsci’ nin hegemonya kavramı bu ayrımla iki terimden salt birine değil, ikisine birden yerleşmiştir. Farklı bir şekilde anlatmak gerekirse, sivil toplum ile politik toplum arasındaki ayrım tamamen kaybolurken, rıza ile baskı devlet açısından ortak boyut haline gelir.²⁴⁹

²⁴⁶ A.g.e., s. 107.

²⁴⁷ A.g.e., s. 107.

²⁴⁸ A.g.e., s. 107.

²⁴⁹ A.g.e., s. 108.

Bobbio ve Texier 1982 yılında Gramsci' nin düşüncesine sivil toplum açısından farklı bir bakış açısı getirmişlerdir. Gramsci' nün düşündüğü hegemonya kavramı salt bir parti ve buna ek olarak devlet kavramı üzerine olmadığı gibi, yalnızca politik eğitimi de amaçlamaz. Ancak, tüm şekilleri ile birlikte yeni ve gelişmiş bir sivil toplum kavramını da beraberinde düşünür.

Lenin ve Gramsci' nin hegemonya kavramları birbirinden ayrılırken, güçlü kültür vurgusu üzerine kurgulanır. Bobbie ve Texier bu düşünce üzerine, Lenin için siyasal liderlik anlamının geçerli olduğunu belirtirlerken, Gramsci için kültürel liderliğin geçerli olduğunu vurgulamışlardır. Gramsci için, aydın sınıfın klasik ödevlerinden biri, organize ettikleri ideolojik sistemler aracılığı ile sömüren sınıfların sömürülen sınıflara hegemonyasını mümkün kılmaktır.²⁵⁰

“Din ya da şu veya bu kilise (genel tarihsel gelişmenin meydana getirdiği zorunluluğun çizdiği sınırlar içerisinde), kendi inancına uygun bir örgüt aracılığıyla sürekli olarak canlı tutması, aynı kanılara dayanarak mücadele etmesi, hiç yorulmadan inancını savunması ve hiç olmasa görünüşte, bu inanca, düşüncenin en üstün şeklini veren kendi yapısı içinde derecelenmiş aydınları kullanması ölçüsünde kendine bağlı olanları el altında tutabilir” (Gramsci, 2007, s. 41).

Medya eleştirel çözümlenmeler yaparken, hegemonya kavramı çok önemli bir yer tutar. Yönetici sınıfın egemenliğine gönderme yapan hegemonya kavramı, bir terim olarak medya kurumları tarafından sürekli olarak tutarlı bir ideoloji ile birlikte toplumsal yapıyı yönetilen sınıfların tarafına çekmek ve kendi rızalarıyla katılım sağladıklarını ve böylece bir dizi ortak değer üreterek hegemonyacı bir işlev gördüğünü vurgulamıştır.²⁵¹

Buna ek olarak, özellikle gücü elinde bulunduran ideoloji medya çalışanlarını meslek ideolojisiyle ilişkilendirerek hegemonyacı taleplerine uyum sağlamasını gerçekleştirir. Bu sebeple Benet' in de bahsettiği üzere örgütsel rutinler habere güven telkin edici alışılmışlık ve bunun yanında rekabet edebilme özelliği bulunan piyasada

²⁵⁰ A.g.e., s. 108.

²⁵¹ A.g.e., s. 108.

yer alan bir ürün olarak ekonomik geçerlilik kazandırır. Mesleki kurallarda gazetecileri kişisel kararlar almaktan alıkoyar ve yaptıklarını bu yolla meşrulaştırmalarını önler. Alternatif medya ise bu noktada devreye girerek, hem gazetecilik rutinleri hem de örgütsel rutinleri ile karşıt hegemonik bir duruşa sahiptir. Bu terimi Gramsci kullanmamasına rağmen güç sahibi egemen ideolojiye meydan okumuş radikal alternatif, muhalif vizyonu kategorize etmeye çalışan girişimlerin kendilerini böyle bir çerçeveye yerleştirmişlerdir.²⁵²

Diğer bir bakış açısıyla, Gramsci'nin hegemonya kavramı kontrolün ve belki de sansürün çokça yaşandığı ülkelerde sessizliği dağıtmak, gerçeği ortaya çıkarmak için karşıt enformasyon modelini açıklamakta da işlevseldir. Ana akım medya gücün otoritenin yanında, popüler fikirleri düşünceleri ve baskınlığın temsilciliğini yaparken, alternatif medya yaptığı yayınlar ve yaydığı fikirler ile sessizlerin sesine ortak olur, onların görünürlüğünü sağlama amacıyla da karşıt hegemonik politik bir projenin öncülüğünü yapar.

3.2. Sosyal Medya

Sosyal medya, kullanıcıların ağ teknoloji aracılığıyla etkileşim kurmalarını sağlayan araç, hizmet ve uygulamalardır.²⁵³

Bireylerin internet üzerinden kurduğu diyaloglar ve etkileşimler, sosyal medyayı meydana getirmektedir. “Sosyal ağlar, bloglar, mikro bloglar, anlık mesajlaşma programları, sohbet siteleri, forumlar gibi insanların bir biriyle içerik ve bilgi paylaşmasını sağlayan internet siteleri ve uygulamalar sayesinde internet kullanıcıları aradıkları ve ilgilendikleri içeriklere ulaşma fırsatına erişmektedir.”²⁵⁴

²⁵² A.g.e., s. 109.

²⁵³ D.M. Boyd, **American Teen Sociality in Networked Publics**, 2008, Berkeley Üniversitesi Doktora Tezi, California, s. 92.

²⁵⁴ Mustafa Bostancı, **Sosyal Medyanın Gelişimi ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları**, 2010, T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s. 35.

Sosyal medya ortamında bireyler zaman ve mekan kısıtlaması olmaksızın içerik belirleme ve etkileşim kurma imkanına sahiptir. Bireylerin deneyimlerini paylaşımları, katılımcı bir iletişim oluşturmaları sosyal medya ile gerçekleştirilmektedir.

“Bireylerin sınırları belirlenmiş bir sistem içinde halka yarı/açık profil oluşturmalarına, bağlantıda olduğu diğer kullanıcıların listesini açıkça vermesine, bu diğer kullanıcıların sistemdeki listelenmiş bağlantılarını görmesine ve aralarında gezmesine izin veren web tabanlı hizmetlerin tümüne sosyal ağlar denmektedir.”²⁵⁵ Sosyal ağlar üzerinde bireyin oluşturduğu profilin görülebilirliği birey tarafından belirlenmektedir.

Sosyal medya ağlarını belli sınırlar içinde tanımlamak güçtür. Sosyal medya ve sosyal ağlar birbirlerini destekleyen nitelikte kavramlardır. Sosyal ağlar aracılığı ile sosyal medya ortamı oluşturulmakta ve bireylerin etkileşimi ile iletişim sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal medya ağ özelliği gösterip, sosyal medya ağı olarak nitelendirilemeyecek çok sayıda site de mevcuttur.

Sosyal medya sitelerinin ortak özellikleri dört maddede incelenebilir:²⁵⁶

- Kullanıcılar çok sayıda medya türünde içerik oluşturabilir ve/veya daha önce oluşturulan içeriklere katkıda bulunabilirler.
- Kullanıcılar içerikleri etiketleyebilirler.
- Kullanıcılar içeriği aktif bir biçimde oylayarak ya da pasif biçimde kullanarak değerlendirebilirler.
- Kullanıcılar ortak ilgi alanları çerçevesinde diğer bireyler ile sosyal medya ağları oluşturabilirler.

Bir uygulama ya da web sitesinin sosyal medya ağı olarak nitelendirilebilmesi için ise şu özelliklere sahip olması gerekmektedir.²⁵⁷

²⁵⁵ Bostancı, **a.g.e.**, s. 36.

²⁵⁶ Kristina Lerman, **Social Information Processing in News Aggregation, IEEE Internet Computing** , 2007, s. 16-28.

- Yayıncıdan bağımsız kullanıcılarının olması,
- Kullanıcı kaynaklı içeriğinin bulunması,
- Kullanıcılar arasında etkileşim olması,
- Zaman ve mekan sınırlamasının olmaması.

3.2.1. Sosyal ağların tarihsel gelişim süreci

Sosyal medya oldukça kapsamlı bir süreç olarak günümüzdeki gelişmişlik düzeyine erişme sürecinde birçok aşamadan geçmiştir.

Tom Truscott ve Jim Ellis, 1979 yılında internet kullanıcılarının ileti gönderimlerini mümkün kılan tartışma platformu Usenet'i oluşturmuştur.

“User's network” açılımına sahip olan Usenet, kullanıcının içerik oluşturmasına imkan sağlamış ve sosyal medyanın tarihsel sürecinde ilk adım niteliğini kazanmıştır.²⁵⁸

Usenet'i takip eden adım, BBS²⁵⁹ olarak gösterilmektedir. Telefon üzerinden modemle bağlantı kurarak erişim olanağı sağlayan BBS üzerinden kullanıcılara mesaj bırakmak, bırakılan mesajları okumak, dosya gönderimi ve dosya alımı sağlamak ve oyun oynamak gibi işlemler gerçekleştirmek mümkündür. İlk BBS, 1970'lerin sonunda çevrimiçi olmuştur.²⁶⁰

Bilgisayarlı bilgi sistemlerini, çevrimiçi hizmetler takip etmiştir. CompuServe ve Prodig gibi çevrimiçi hizmetler, internet erişimi konusunda ilk gerçek kurumsal girişimlerdir. CompuServe, ücretli sohbet programlarını hizmete sunmuş ve sosyal medya bağlamında büyük bir adım atılmıştır. “General Elektrik iştiraki olarak 1985'de kurulan Genie, ilk çevrimiçi hizmetlerden biridir. Genie, kullanıcılarına oyun, alışveriş, posta ve forum hizmetleri sunmuştur. 1985'de AOL(Amerikan

²⁵⁷ R. Erdem Erkul, **Sosyal Medya Araçlarının (Web 2.0) Kamu Hizmetleri ve Uygulamalarında Kullanılabilirliği**, Aralık 2009, Türkiye Bilişim Derneği Dergisi, S: 116, s. 96-101.

²⁵⁸ Andreas M. Kaplan, Michael Haenlein, **The Fairyland of Second Life: About Virtual Social Worlds and How to Use Them**, 2009, C: 6, S: 52, s. 563-572.

²⁵⁹ Bulletin Board Systems (Bilgisayarlı Bilgi Sistemleri)

²⁶⁰ Bostancı, **a.g.e.**, s. 38.

Online)’da çevrimiçi bir hizmet olarak başlamıştır ve interneti ABD’de daha erişilebilir hale getirmek için büyük adımlar atmıştır.”²⁶¹

Internet Relay Chat (IRC), “internet aktarmalı sohbet” anlamına gelmektedir ve 1988’de geliştirilmiştir. Anlık mesajlaşmanın temeli, IRC ile oluşmuştur.

“I seek you” cümlesinin okunuşu olan ICQ, 1995-96 yıllarında kişisel bilgisayarlarda kullanılabilecek ilk anlık mesajlaşma programı olarak geliştirilmiştir. Anlık mesajlaşmanın temelini atan bu programları, sayısız uygulama takip etmiştir. Günümüzde binlerce anlık mesajlaşma uygulaması ve programı bulunmaktadır.

Sosyal medyanın gelişiminde atılan bir diğer adım ise tanışma sitelerinin kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Yeni arkadaşlıklar edinmek ve flört amacıyla kurulan bu siteler, kullanıcıların çeşitli kişisel özelliklerini belirtebildikleri bir profil sayfasına sahip olmalarını sağlamaktadır.

Sosyal medyanın gelişiminde en önemli rollerden biri kuşkusuz forum sitelerine aittir. Forumlar, yalnızca teknik kullanıcılara değil, herkese açık hale gelmiş ve çevrimiçi popüler kültürün bir parçası olmuşlardır.²⁶²

Modern anlamda ilk sosyal ağ sitesi sixdegrees.com 1997’de yayınlanmıştır. Sixdegrees’in sunduğu çoğu özellik, daha önce yayınlanan sosyal ağ sitelerinde de mevcuttu ancak onu farklı kılan bu özelliklerin tüm kullanıcılar tarafından görüntülenebilmesidir.

1997 ve 2001 yılları arasında AsianAvenue, BlackPlanet ve MiGente gibi ağlar kullanıcılarına çeşitli yeni olanaklar sunmuşlardır.²⁶³ 1999’da LiveJournal ortaya çıkmış ve onunla birlikte “gizlilik ayarlarını kontrol etme” kullanıcıların hayatına girmiştir.

Cyworld 1999’da yayınlanmış ve 2001’de onun sosyal ağ olarak nitelenmesini sağlayacak özelliklerle güncellenmiştir. LunarStorm da 2000 yılında bir güncelleme ile sosyal ağ biçiminde güncellenmiştir.

²⁶¹ A.g.e, s. 38.

²⁶² Bostancı, **a.g.e.**, s. 39.

²⁶³ Arkadaş tanımlama, kişisel, profesyonel ve/veya tanışma profilleri oluşturma gibi.

İlk sosyal ağları Ryze.net, Tribe.net, LinkedIn ve Friendster gibi ağlar takip etmiştir. Son 15 yılda sosyal ağların popülaritesini yükselten uygulamalar ise 2003 yılında kurulan MySpace ve 2004 yılında kurulan Facebook gibi siteler olmuştur.²⁶⁴

3.2.2. Sosyal medyanın geleneksel medyadan farkı

Kuşkusuz, sosyal medyayı geleneksel medyadan farklı kılan en önemli özelliği, içeriğin kullanıcılar tarafından oluşturulmasıdır. Geleneksel medyada içerik yayıncı tarafından oluşturulmakta ve kullanıcının içerik üzerinde hiçbir kontrolü bulunmamaktadır. Sosyal medya ise kullanıcıların içerik oluşturmasını sağlaması nedeniyle geleneksel medyaya nispeten çok daha büyük bir içeriğin varlığı anlamına gelmektedir.

Geleneksel medyada enformasyonun yayınlanması için çeşitli kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal medyada ise bir bilginin yayınlanması ve ona erişim sağlanması geleneksel medyaya kıyaslandığında son derece masrafsız ve kolay gerçekleşmektedir. Sosyal medyada matbaa yatırımı ya da lisans ihtiyacı bulunmamaktadır.

Bu farklar genel hatlarıyla şu biçimde sıralanabilir:²⁶⁵

- “Erişim: Hem geleneksel medya hem de sosyal medya teknolojileri herkesin genel bir kitleye erişebilmesine olanak tanımaktadır.
- Erişilebilirlik: Geleneksel medya için üretim yapmak genellikle özel şirketlerin ve hükümetlerin sahipliğindedir; sosyal medya araçları genel olarak herkes tarafından az veya hiç maliyetle kullanılabilir.
- Kullanılabilirlik: Geleneksel medya üretimi çoğunlukla uzmanlaşmış yetenekler ve eğitim gerektirmektedir. Çoğu sosyal medya için bu geçerli değildir veya bazı durumlarda yetenekler tamamen değişmiş ve yenidir, yani herkes üretimde bulunabilmektedir.
- Yenilik: Geleneksel medya iletişimlerinde meydana gelen zaman farkı (günler, haftalar, hatta aylar) anında etki ve tepkisi olan sosyal medya ile kıyaslandığında uzun olabilmektedir (Tepkilerin zaman aralığına katılımcılar karar verir). Geleneksel

²⁶⁴ Bostancı, a.g.e., s. 40 – 41.

²⁶⁵ Bostancı, a.g.e., s. 44.

medya da sosyal medya araçlarına adapte olmaktadır, dolayısıyla yakın zamanda bu farklılık ortadan kalkacaktır.

- Kalıcılık: Geleneksel medya yaratıldıktan sonra değiştirilemez (bir dergi makalesi basıldıktan ve dağıtıldıktan sonra aynı makale üzerinde değişiklik yapılamaz), oysa sosyal medya yorumlar veya yeniden düzenlemeyle anında değiştirilebilir.”

3.2.3. Sosyal medyanın avantajları

Sosyal medya, geleneksel medya ile kıyaslandığında çok sayıda ciddi avantaj taşımaktadır. Bu avantajlar kısaca şöyle sıralanabilir:²⁶⁶

- “Sosyal medya hızlı ve günceldir.” Saatler ve bazen günler alabilen birçok bilgi alışverişi, sosyal medya aracılığıyla dakikalar içerisinde gerçekleştirilmektedir. Özellikle gündem takibi gibi konularda Twitter, kullanıcılara büyük bir hizmet sunmaktadır.
- “Sosyal medya ucuzdur.” Geleneksel medyada söz konusu olan yatırım bedelleri, sosyal medya ile oldukça küçük miktarlara dönüşmektedir. Kullanıcının içerik oluşturmasıyla var olan sosyal ağların hemen hepsinde kullanıcılar ücretsiz profil oluşturabilmektedir.
- “Sosyal medya güvenilirdir. Ünlü bir Alman firma yöneticisinin dediği gibi: "Bir insana, bir firmadan daha fazla güveniriz." İşte sosyal medya da bu cümlede anlatılmak istenenle paralel bir yapıya sahiptir. Zira sosyal medya alanında halkla ilişkiler bölümü web günlüğü yazmaz, anlaşılması ve okunması bir o kadar uzun süren basın açıklamaları yayımlanmaz; burada insanlar konuşmaktadır.”
- “Sosyal medya iletişimi kolaylaştırır.” Örneğin; sosyal medya aracılığı ile kullanıcılar ve firmalar arasında dahi anlık iletişim sağlanabilmektedir. Kullanıcılar şikayetlerini, isteklerini veya önerilerini dakikalar içerisinde firmaya sosyal ağlar aracılığı ile iletebilmekte ve geribildirim alabilmektedir.

²⁶⁶ Bostancı, a.g.e., s. 45-46.

4.YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde sırası ile araştırmanın modeli, araştırmanın hipotezleri, araştırmanın evren ve örnekleme, varsayımları, veri toplama araçları ve verilerin çözümlenmesine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma betimsel ve ilişkisel tarama modeline göre modellenmiştir. Deneklerin var olan özelliklerinde hiçbir değişiklik yapılmaksızın veri toplanarak, var olan durum hakkında deneklerin görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Betimleme yöntemi geçmişe ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, kendi şartları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışılır. Olayı değiştirme ve etkileme çabası gösterilmez. Önemli olan bilmek istenen şeyi gözleyip belirleyebilmektir. Bu bağlamda, üniversite öğrencilerin sosyal medya aracılığıyla sivil toplum kuruluşları hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi amaçlandığından, araştırma betimsel tarama modeline dayanmaktadır.

4.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri;

H₁: Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre sosyal medya kullanımına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H₂: Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H₃: Üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre sosyal medya kullanımına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H₄: Üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H₅: Üniversite öğrencilerinin fakültelerine göre sosyal medya kullanımına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H6: Üniversite öğrencilerinin fakültelerine göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H7: Üniversite öğrencilerinin aile aylık gelirine göre sosyal medya kullanımına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H8: Üniversite öğrencilerinin aile aylık gelirine göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H9: Üniversite öğrencilerinin günlük sosyal medyayı kullanım sürelerine göre sosyal medya kullanımına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H10: Üniversite öğrencilerinin günlük sosyal medyayı kullanım sürelerine göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H11: Üniversite öğrencilerinin bir sivil toplum kuruluşuna üyelik durumlarına göre sosyal medya kullanımına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H12: Üniversite öğrencilerinin bir sivil toplum kuruluşuna üyelik durumlarına göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H13: Üniversite öğrencilerinin bir sivil toplum kuruluşunu takip etme durumlarına göre sosyal medya kullanımına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

H14: Üniversite öğrencilerinin bir sivil toplum kuruluşunu takip etme durumlarına göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir.

4.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Üniversitesi'nde eğitim gören tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 259 öğrenci oluşturmaktadır.

4.4. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırmada kullanılacak olan anketleri araştırmaya konu olan katılımcıların samimi ve doğru cevaplandıracakları varsayılmaktadır.
2. Veri toplama aracının tüm yetkileri kapsadığı ve görüşleri ortaya çıkaracak nitelikte olduğu varsayılmaktadır.
3. Araştırma örnekleminin araştırma evrenini iyi temsil ettiği varsayılmıştır.

4.5. Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Araştırmacı tarafında geliştirilen anket 3 bölümden oluşmaktadır. Veri toplama aracının oluşturulması aşamasında konu hakkındaki tezler, makaleler taranıp, araştırma konusu ile uygun olacak şekilde düzenlenmiştir.

Anketin ilk bölümünde katılımcıların demografik bilgilerinin yanı sıra internet ve sosyal medya kullanım düzeyleri ile sivil toplum kuruluşları ile etkileşimleri belirlenmiştir.

Anketin ikinci bölümünde öğrencilerin sosyal medya kullanımına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Liker tipli sorulardan oluşan 23 maddelik *Sosyal Medya Kullanım Ölçeği*, “*Kesinlikle Katılıyorum*” ile “*Kesinlikle Katılmıyorum*” arasındaki seçeneklerden oluşmaktadır.

Anketin üçüncü bölümünde öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişki hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Liker tipli sorulardan oluşan 16 maddelik *Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeği*, “*Kesinlikle Katılıyorum*” ile “*Kesinlikle Katılmıyorum*” arasındaki seçeneklerden oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

	N	Cronbach Alpha Katsayısı
Sosyal Medya Kullanım Ölçeği	23	0,880
Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeği	16	0,935

Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda *Sosyal Medya Kullanım Ölçeği*'ne ilişkin Cronbach Alpha katsayısı 0,880 olarak, *Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeği*'ne ilişkin Cronbach Alpha katsayısı da 0,935 olarak elde edilmiş olup her iki ölçekte oldukça güvenilir sonuçlar vereceği gözlenmiştir.

4.6. Verilerin Çözümlemesi

Araştırma için gerekli veriler deneklere uygulanan anket yoluyla elde edilmiştir. Anket yoluyla elde edilen ham veriler bilgisayara aktarılmıştır. Araştırma problemlerine cevap bulma sürecinde, SPSS 22.0 (Statistical Package for The Social Science) programından yararlanılmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach's Alpha ile belirlenmiştir.

Örnekleme yer alan öğrencilerin demografik ve diğer özelliklerini belirlemek amacı ile frekans dağılımları belirlenmiştir. Öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ile ilgili görüşlerinin bazı değişkenlere göre farklılaşmaları parametrik testler yardımıyla incelenmiştir. Farklılaşmalar T Testi ve Varyans Analizi ile test edilmiştir.

Araştırma boyunca önem düzeyleri 0,01 ve 0,05 olarak alınmıştır.

5.BULGULAR VE YORUM

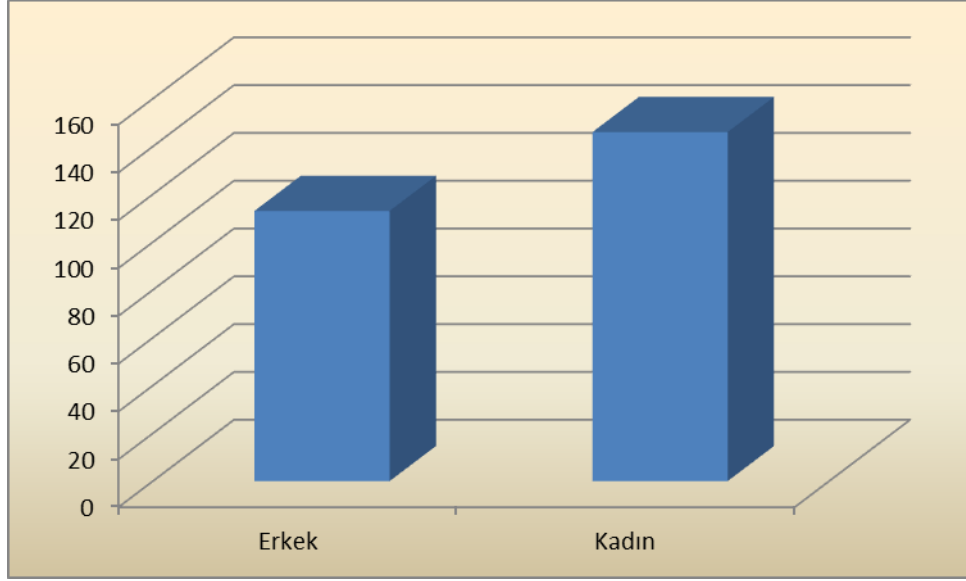
Araştırmanın bu bölümünde kişisel özelliklere ilişkin frekans analizi sonuçları, kullanılan ölçeklere ilişkin tanımlayıcı istatistikler, araştırmanın hipotezlerine ilişkin t testi ve varyans analizi sonuçlarına yer verilerek, elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

5.1 Kişisel Özelliklere İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

Tablo 7. Cinsiyet Dağılımlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

	Frekans	Yüzde
Erkek	113	43,6
Kadın	146	56,4
Total	259	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımlarına ilişkin frekans analizi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların %43,6’sının erkek, %56,4’ünün kadın olduğu gözlenmiştir. Cinsiyet dağılımları genel olarak incelendiğinde kadın katılımcıların sayısının daha fazla olduğu görülmüştür. Cinsiyet dağılımlarına ilişkin grafiksel gösterim Şekil 1’de verilmiştir.

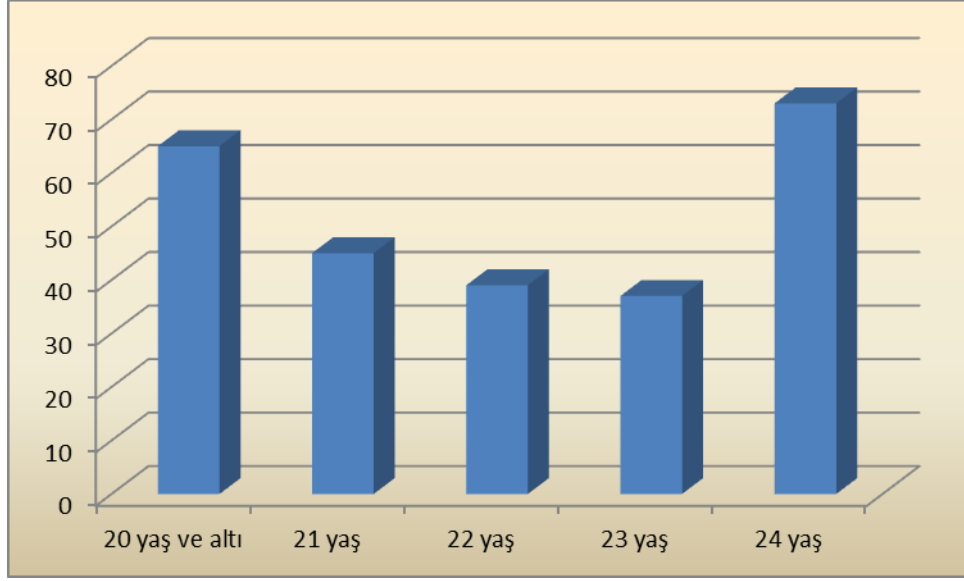

Şekil 1. Cinsiyet Dağılımları

Tablo 8. Yaş Dağılımlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

	Frekans	Yüzde
20 yaş ve altı	65	25,1
21 yaş	45	17,4
22 yaş	39	15,1
23 yaş	37	14,3
24 yaş	73	28,2
Total	259	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş dağılımlarına ilişkin frekans analizi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların %25,1’inin 20 yaş ve altında, %17,4’ünün 21 yaşında, %15,1’inin 22 yaşında, %14,3’ünün 23 yaşında, %28,2’sinin 24 yaşında olduğu gözlenmiştir. Yaş dağılımları genel olarak incelendiğinde 24 yaşındaki öğrencilerin sayısının daha fazla olduğu görülmüştür. Yaş dağılımlarına ilişkin grafiksel gösterim Şekil 2’de verilmiştir.

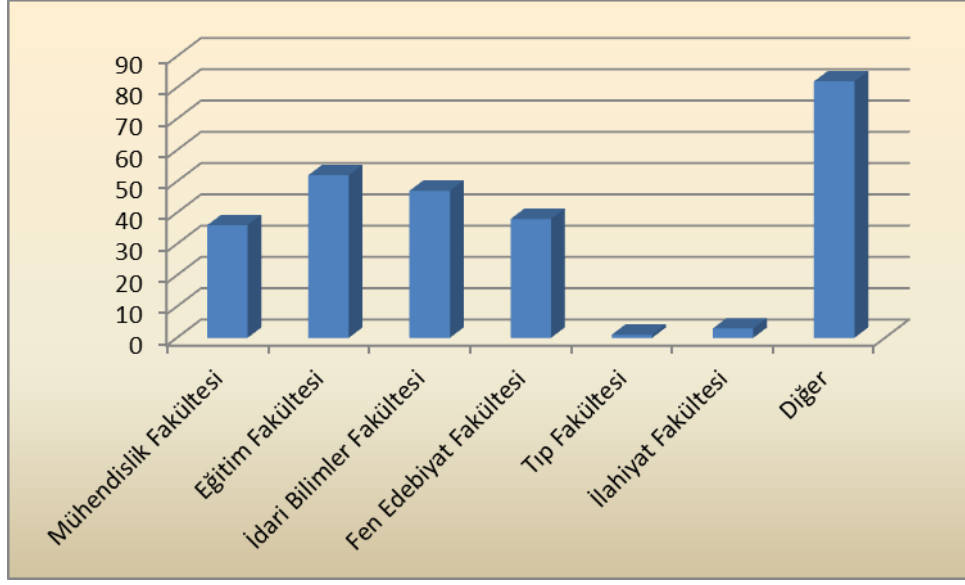

Şekil 2. Yaş Dağılımları

Tablo 9. Fakülte Dağılımlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

	Frekans	Yüzde
Mühendislik Fakültesi	36	13,9
Eğitim Fakültesi	52	20,1
İdari Bilimler Fakültesi	47	18,1
Fen Edebiyat Fakültesi	38	14,7
Tıp Fakültesi	1	,4
İlahiyat Fakültesi	3	1,2
Diğer	82	31,7
Total	259	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin fakülte dağılımlarına ilişkin frekans analizi sonuçları Tablo 9’da verilmiştir. Buna göre katılımcıların %13,9’unun mühendislik, %20,1’inin eğitim, %18,1’inin idari bilimler, %14,7’sinin fen edebiyat, %0,4’ünün tıp, %1,2’sinin ilahiyat ve %31,7’sinin de diğer fakültelerde eğitim gördüğü gözlenmiştir. Fakülte dağılımları genel olarak incelendiğinde diğer fakültelerde eğitim gören öğrencilerin sayısının daha fazla olduğu görülmüştür. Fakülte dağılımlarına ilişkin grafiksel gösterim Şekil 3’de verilmiştir.

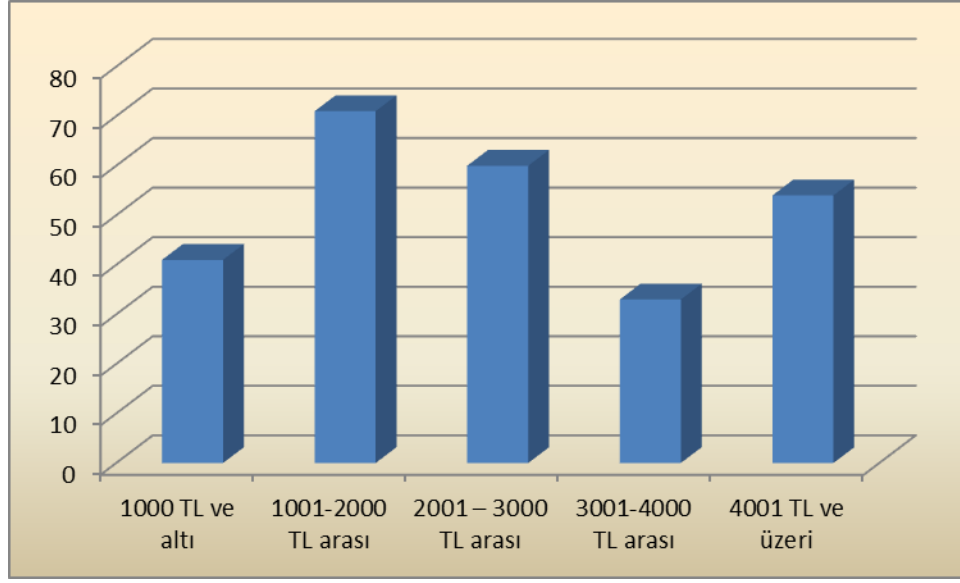

Şekil 3. Fakülte Dağılımları

Tablo 10. Ailenin Aylık Geliri Dağılımlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

	Frekans	Yüzde
1000 TL ve altı	41	15,8
1001-2000 TL arası	71	27,4
2001 – 3000 TL arası	60	23,2
3001-4000 TL arası	33	12,7
4001 TL ve üzeri	54	20,8
Total	259	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin aylık gelir dağılımlarına ilişkin frekans analizi sonuçları Tablo 10’da verilmiştir. Buna göre katılımcıların %15,8’inin ailesinin aylık geliri 1000 TL ve altında, %27,4’ünün 1001-2000 TL arasında, %23,2’sinin 2001-3000 TL arasında, %12,7’sinin 3001-4000 TL arasında, %20,8’inin 4001 TL ve üzerinde olduğu gözlemlenmiştir. Ailenin aylık geliri dağılımları genel olarak incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun ailelerinin 1001-3000 TL arasında aylık geliri olduğu görülmüştür. Ailenin aylık geliri dağılımlarına ilişkin grafiksel gösterim Şekil 4’de verilmiştir.

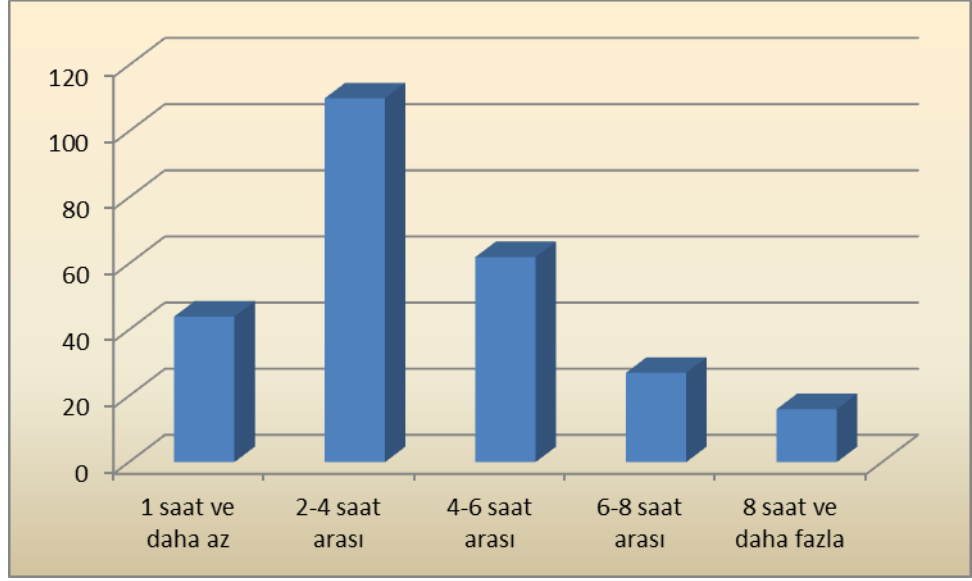

Şekil 4. Ailenin Aylık Geliri Dağılımları

Tablo 11. Günlük Sosyal Medya Kullanım Sürelerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

	Frekans	Yüzde
1 saat ve daha az	44	17,0
2-4 saat arası	110	42,5
4-6 saat arası	62	23,9
6-8 saat arası	27	10,4
8 saat ve daha fazla	16	6,2
Total	259	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin günlük sosyal medya kullanım sürelerine ilişkin frekans analizi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların %17,0’ının 1 saat ve daha az, %42,5’inin 2-4 saat arası, %23,9’unun 4-6 saat arası, %10,4’ünün 6-8 saat arası, %6,2’sinin 8 saat ve daha fazla günlük sosyal medyayı kullandıkları gözlenmiştir. Günlük sosyal medya kullanımları genel olarak incelendiğinde 2-4 saat arası kullanan katılımcıların sayısının daha fazla olduğu görülmüştür. Günlük sosyal medya kullanım sürelerine ilişkin grafiksel gösterim Şekil 5’de verilmiştir.

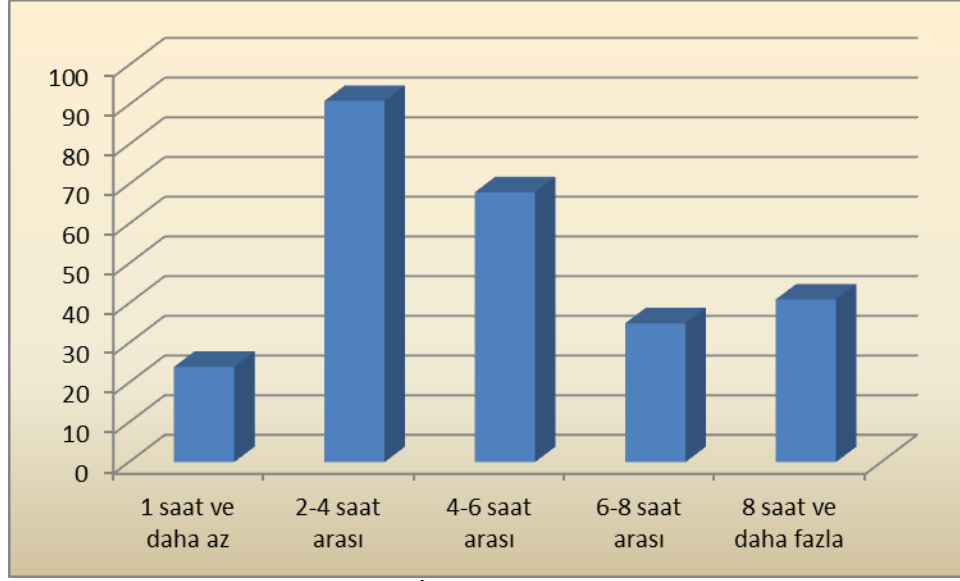

Şekil 5. Günlük Sosyal Medya Kullanım Süreleri

Tablo 12. Günlük İnternet Kullanım Sürelerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

	Frekans	Yüzde
1 saat ve daha az	24	9,3
2-4 saat arası	91	35,1
4-6 saat arası	68	26,3
6-8 saat arası	35	13,5
8 saat ve daha fazla	41	15,8
Total	259	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin günlük internet kullanım sürelerine ilişkin frekans analizi sonuçları Tablo 12’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların %9,3’ünün 1 saat ve daha az, %35,1’inin 2-4 saat arası, %26,3’ünün 4-6 saat arası, %13,5’inin 6-8 saat arası, %15,8’inin 8 saat ve daha fazla günlük internet kullandıkları gözlenmiştir. Günlük internet kullanımları genel olarak incelendiğinde 2-4 saat arası kullanan katılımcıların sayısının daha fazla olduğu görülmüştür. Günlük internet kullanım sürelerine ilişkin grafiksel gösterim Şekil 6’da verilmiştir.

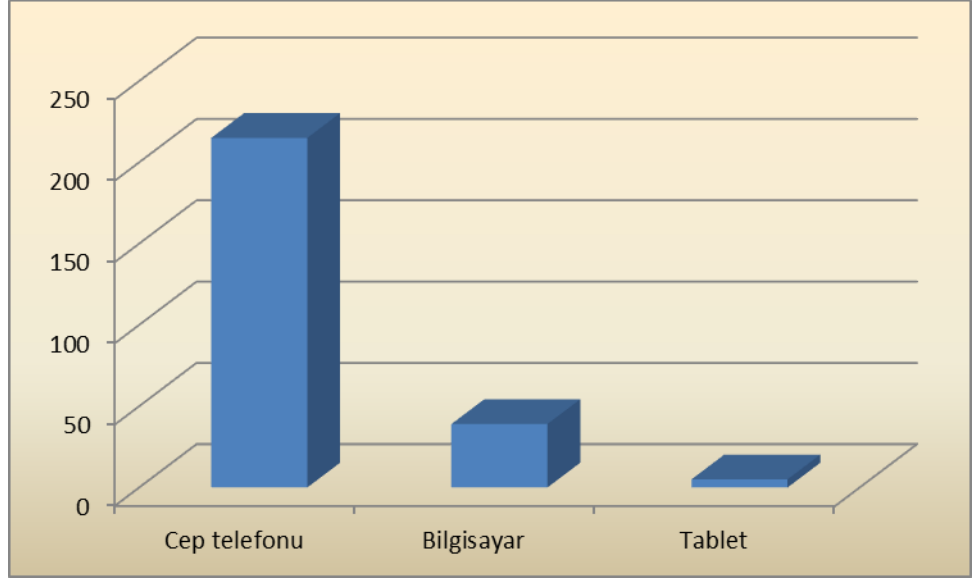

Şekil 6. Günlük İnternet Kullanım Süreleri

Tablo 13. İnternete Girme Yoluna İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

	Frekans	Yüzde
Cep telefonu	215	83,0
Bilgisayar	39	15,1
Tablet	5	1,9
Total	259	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin internete en sık hangi yolla girdiğine ilişkin frekans analizi sonuçları Tablo 13’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların %83,0’ının cep telefonu, %15,1’inin bilgisayar, %1,9’unun tablet ile internete girdikleri gözlenmiştir. İnternete en sık girme yolları genel olarak incelendiğinde cep telefonu ile internete giren katılımcıların sayısının daha fazla olduğu görülmüştür. İnternete girme yollarına ilişkin grafiksel gösterim Şekil 7’de verilmiştir.

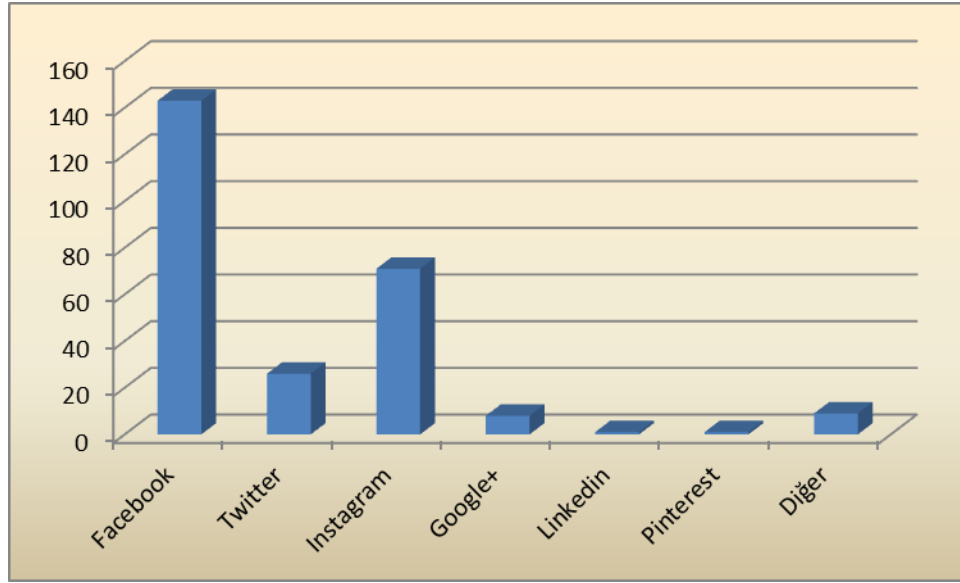

Şekil 7. İnternete Girme Yolları

Tablo 14. En Sık Ziyaret Edilen Sosyal Medya Aracına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

	Frekans	Yüzde
Facebook	143	55,2
Twitter	26	10,0
Instagram	71	27,4
Google+	8	3,1
Linkedin	1	,4
Pinterest	1	,4
Diğer	9	3,5
Total	259	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin en sık ziyaret ettikleri sosyal medya aracına ilişkin frekans analizi sonuçları Tablo 14’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların %55,2’sinin Facebook, %10,0’nun Twitter, %27,41’ünün Instagram, %3,1’inin Google+, %0,4’ünün linkedin, %0,4’ünün Pinterest, %3,5’inin diğer sosyal medya sitelerini en sık ziyaret ettikleri gözlenmiştir. En sık ziyaret edilen sosyal medya araçları genel olarak incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun Facebook ve Twitter’ı en sık ziyaret ettikleri görülmüştür. En sık ziyaret edilen sosyal medya araçlarına ilişkin grafiksel gösterim Şekil 8’de verilmiştir.

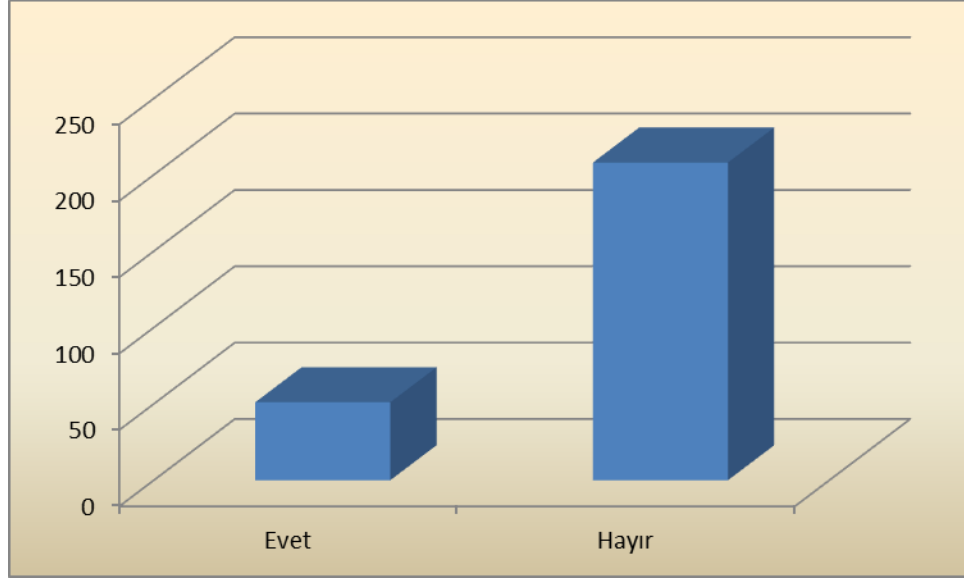

Şekil 8. En Sık Ziyaret Edilen Sosyal Medya Aracı

Tablo 15. Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma Durumuna İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

	Frekans	Yüzde
Evet	51	19,7
Hayır	208	80,3
Total	258	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumlarına ilişkin frekans analizi sonuçları Tablo 5.9'da verilmiştir. Buna göre katılımcıların %19,7'sinin üye olduğu, %80,3'ünün ise üye olmadığı gözlenmiştir. Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumları genel olarak incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadığı görülmüştür. Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumlarına ilişkin grafiksel gösterim Şekil 9'da verilmiştir.

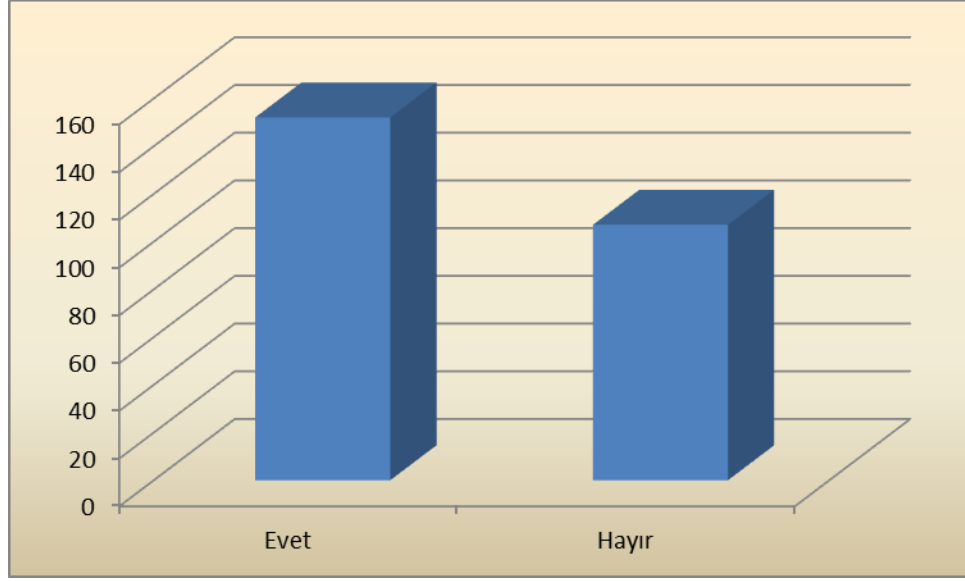

Şekil 9. Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma Durumu

Tablo 16. Sivil Toplum Kuruluşunu Takip Etme Durumuna İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

	Frekans	Yüzde
Evet	152	58,7
Hayır	107	41,3
Total	259	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin herhangi bir sivil toplum kuruluşunu sosyal medyadan takip etme durumlarına ilişkin frekans analizi sonuçları Tablo 5.10'da verilmiştir. Buna göre katılımcıların %58,7'sinin takip ettiği, %41,3'ünün takip etmediği gözlenmiştir. Herhangi bir sivil toplum kuruluşunu sosyal medyadan takip etme durumları genel olarak incelendiğinde takip edenlerin sayısının daha fazla olduğu gözlenmiştir. Herhangi bir sivil toplum kuruluşunu sosyal medyadan takip etme durumlarına ilişkin grafiksel gösterim Şekil 10'da verilmiştir.

Şekil 10. Sivil Toplum Kuruluşunu Takip Etme Durumu

4.2 Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 17. Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma
Eğlenceli zaman geçiriyorum	3,66	,859
Boş zamanlarımı değerlendiriyorum	3,69	,940
Günlük yaşamın stresinden uzaklaşıyorum	3,28	1,031
Arkadaşlarım ve tanıdıklarım ile sürekli iletişim içinde olabiliyorum	4,02	,867
Yeni insanlarla tanışabiliyorum	3,12	1,226
Kendimi bir gruba ait hissediyorum	2,50	1,118
Yalnızlık hissinden kurtuluyorum	2,66	1,181
Yüz yüze iletişime göre kendimi daha rahat hissediyorum	2,64	1,294
Sosyal medya kullanmamak çevrem tarafından bir eksiklik olarak algılanıyor	2,60	1,170

Yakın çevremde olup bitenlerden haberdar oluyorum	4,16	,717
Güncel gelişmeleri sürekli takip edebiliyorum	4,22	,686
Çeşitli etkinliklerden kolaylıkla haberdar oluyorum	4,19	,730
Diğerlerinin hayatında olup bitenleri takip edebiliyorum	3,89	,886
Merak ettiğim konularda görüş ve tavsiyelere başvurabiliyorum	3,86	,951
Durumları ve olayları farklı bakış açılarından değerlendirebiliyorum	3,81	,833
Kendim gibi düşünen insanlarla bir araya gelebiliyorum	3,56	,979
Düşüncelerimi özgür bir şekilde ifade edebiliyorum	3,39	1,105
Kendime güvenim artıyor	2,80	1,141
Potansiyelimi keşfetmemi sağlıyor	2,89	1,162
Kendimi farklı bir kimlikle tanıtabiliyorum	2,32	1,182
Fikirlerimin dikkate alındığını düşünüyorum	3,16	1,027
Tepkilerimi özgürce ifade ederek bir değişim yaratabileceğime inanıyorum	3,07	1,146
Toplumsal/siyasal konularda inançlarım ve değerlerim doğrultusunda tepki verebiliyorum	3,44	1,148

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine verdiği yanıtlara ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 4.11’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların en olumlu görüş belirttiği ifadelerin “*Güncel gelişmeleri sürekli takip edebiliyorum*”, “*Çeşitli etkinliklerden kolaylıkla haberdar oluyorum*” ve “*Yakın çevremde olup bitenlerden haberdar oluyorum*” olduğu gözlenmiştir. Ayrıca katılımcıların diğer ifadelere oranla daha az katıldıkları ifadelerin ise “*Kendimi farklı bir kimlikle tanıtabiliyorum*”, “*Kendimi bir gruba ait hissediyorum*” ve “*Sosyal medya kullanmamak çevrem tarafından bir eksiklik olarak algılanıyor*” olduğu görülmüştür.

Tablo 18. Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma
Varolan üyeleriyle kolaylıkla iletişim sağlarlar.	3,70	,888
Potansiyel üyelerine kendilerini daha iyi ifade ederler.	3,77	,856
Projeleri hakkında çok daha geniş kitlelere ulaşabilirler.	4,14	,807
Basın yayın organları ile daha kolay iletişim halinde olurlar.	4,12	,797
Üyesi olmayan insanlarda da farkındalık yaratabilirler.	3,81	,948
Hizmetlerinin organizasyonunu daha rahat sağlarlar.	3,96	,837
İnsanların görüş ve önerilerini daha kolay alabilirler.	4,07	,826
Geniş kitleleri harekete geçirebilirler.	4,21	,812
Online kampanyalar düzenleyebilirler.	4,30	,825
Medyanın ilgisizliğinden kurtulmuş olurlar.	3,81	,974
Düşük maliyetle daha büyük çalışmalar yapabilirler.	4,19	,865
İmza kampanyalarına katılımın artmasını sağlayabilirler.	4,15	,854
Kendilerini objektif bir şekilde tanıtabilirler.	3,67	1,049
Kurumsal kimliklerini daha iyi ifade edebilirler.	3,92	,867
Kurumsal imajlarına pozitif katkı sağlarlar.	3,89	,861
Mesajlarını daha hızlı şekilde iletebilirler.	4,32	,717

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine verdiği yanıtlara ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 4.12’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların en olumlu görüş belirttiği ifadelerin “*Mesajlarını daha hızlı şekilde iletebilirler.*”, “*Online kampanyalar düzenleyebilirler.*” ve “*Geniş kitleleri harekete geçirebilirler.*” olduğu gözlenmiştir. Ayrıca katılımcıların diğer ifadelere oranla daha az katıldıkları ifadelerin ise “*Varolan üyeleriyle kolaylıkla iletişim*

sağlarlar.”, “Kendilerini objektif bir şekilde tanıtabilirler.” ve “Potansiyel üyelerine kendilerini daha iyi ifade ederler.” olduğu görülmüştür.

4.3 Hipotez Testleri

Tablo 19. Cinsiyete Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Sig.
Erkek	102	79,5980	11,98535	2,723	0,007
Kadın	143	75,3147	12,24309		

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre sosyal medya kullanım ölçeğine ait görüşlerine ilişkin T testi Sonuçları Tablo 4.13’de verilmiştir. Buna göre erkeklere ilişkin ortalama değeri 79,59 olarak elde edilirken, kadınlara ilişkin ortalama değeri 75,31 elde edilmiş olup, hesaplanan 2,723 t istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($0,007 < 0,05$). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan erkek öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri kadınlara oranla daha olumludur.

Tablo 20. Cinsiyete Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Sig.
Erkek	102	64,1765	9,37388	0,051	0,959
Kadın	135	64,1111	10,01243		

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ait görüşlerine ilişkin T testi Sonuçları Tablo 4.14’de

verilmiştir. Buna göre erkeklere ilişkin ortalama değeri 64,17 olarak elde edilirken, kadınlara ilişkin ortalama değeri 64,11 elde edilmiş olup, hesaplanan 0,051 t istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($0,959 > 0,05$). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan erkek öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ilişkin görüşleri kadınlarınki ile benzerdir.

Tablo 21. Yaşa Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	F Değeri	Sig.
20 yaş ve altı	63	80,2063	12,37734	2,250	,064
21 yaş	43	77,9535	13,77360		
22 yaş	37	75,8378	11,83806		
23 yaş	35	77,6286	8,85533		
24 yaş	67	74,0448	12,53774		
Total	245	77,0980	12,29515		

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlarına göre sosyal medya kullanım ölçeğine ait görüşlerine ilişkin varyans analizi Sonuçları Tablo 4.15’de verilmiştir. Buna göre 20 yaş ve altındakilere ilişkin ortalama değeri 80,20, 21 yaşındakilerin 77,95, 22 yaşındakilerin 75,83, 23 yaşındakilerin 77,62 ve 24 yaşındakilerin ortalaması 74,04 olarak elde edilmiş olup, hesaplanan 2,250 F istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($0,064 > 0,05$). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan farklı yaş grubundaki katılımcıların sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri benzerdir.

Tablo 22. Yaşa Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	F Değeri	Sig.
20 yaş ve altı	59	64,7627	8,00504	0,843	0,499
21 yaş	40	62,3750	12,13743		

22 yaş	37	62,7838	11,30913		
23 yaş	35	65,7714	6,51733		
24 yaş	66	64,5455	9,98334		
Total	237	64,1392	9,72251		

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlarına göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ait görüşlerine ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 4.16’da verilmiştir. Buna göre 20 yaş ve altındakilere ilişkin ortalama değeri 64,76, 21 yaşındakilerin 62,37, 22 yaşındakilerin 62,78, 23 yaşındakilerin 65,77 ve 24 yaşındakilerin ortalaması 64,54 olarak elde edilmiş olup, hesaplanan 0,843 F istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($0,499 > 0,05$). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan farklı yaş grubundaki katılımcıların sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ilişkin görüşleri benzerdir.

Tablo 23. Fakülteye Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Fakülte	N	Ortalama	Standart Sapma	F Değeri	Sig.
Mühendislik Fakültesi	33	79,7576	11,88231	2,082	,056
Eğitim Fakültesi	49	78,0204	10,35714		
İdari Bilimler Fakültesi	45	79,4000	12,97270		
Fen Edebiyat Fakültesi	36	77,5833	11,19790		
Tıp Fakültesi	1	89,0000	.		
İlahiyat Fakültesi	3	83,6667	4,50925		
Diğer	78	73,4359	13,26316		
Total	245	77,0980	12,29515		

Araştırmaya katılan öğrencilerin fakültelerine göre sosyal medya kullanım ölçeğine ait görüşlerine ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 4.17’de verilmiştir. Buna göre mühendislik fakültesi öğrencilerin ortalaması 79,75, eğitim fakültesi öğrencilerinin 78,02, idari bilimler fakültesi öğrencilerinin 79,40, fen edebiyat

fakültesi öğrencilerinin 77,58, tıp fakültesi öğrencilerinin 89,00, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin 83,66, diğer fakülte öğrencilerinin ortalaması 73,43 olarak elde edilmiş olup, hesaplanan 2,082 f istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (0,056>0,05). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan farklı fakülte öğrencilerinin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri benzerdir.

Tablo 24. Fakülteye Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Fakülte	N	Ortalama	Standart Sapma	F Değeri	Sig.
Mühendislik Fakültesi	33	64,7576	9,06239	,980	,440
Eğitim Fakültesi	47	63,2553	8,99388		
Tıp Fakültesi	1	72,0000	.		
İlahiyat Fakültesi	2	63,5000	3,53553		
Diğer	75	62,7333	11,67271		
Total	237	64,1392	9,72251		

Araştırmaya katılan öğrencilerin fakültelerine göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ait görüşlerine ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 4.18'de verilmiştir. Buna göre mühendislik fakültesi öğrencilerin ortalaması 64,75, eğitim fakültesi öğrencilerinin 63,25, idari bilimler fakültesi öğrencilerinin 66,72, fen edebiyat fakültesi öğrencilerinin 64,31, tıp fakültesi öğrencilerinin 72,00, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin 63,50, diğer fakülte öğrencilerinin ortalaması 62,73 olarak elde edilmiş olup, hesaplanan 0,980 f istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (0,440>0,05). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan farklı fakülte öğrencilerinin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri benzerdir.

Tablo 25. Aile Aylık Gelirine Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Aylık Gelir	N	Ortalama	Standart Sapma	F Değeri	Sig.
1000 TL ve altı	39	78,1538	12,77650	0,254	0,907
1001-2000 TL arası	67	76,6119	13,43554		
2001 – 3000 TL arası	56	76,7321	11,42484		
3001-4000 TL arası	32	78,5313	9,86680		
4001 TL ve üzeri	51	76,4314	12,97421		
Total	245	77,0980	12,29515		

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile aylık gelirlerine göre sosyal medya kullanım ölçeğine ait görüşlerine ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 4.19’da verilmiştir. Buna göre 1000 TL ve altında geliri olanların ortalaması 78,15, 1001-2000 TL arası geliri olanların ortalaması 76,61, 2001-3000 TL arası geliri olanların ortalaması 76,73, 3001-4000 TL arası geliri olanların ortalaması 78,53, 4001 TL ve üzerinde geliri olanların ortalaması 76,43 olarak elde edilmiş olup, hesaplanan 0,254 f istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($0,907 > 0,05$). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan farklı aile gelirine sahip öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri benzerdir.

Tablo 26. Aile Aylık Gelirine Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Aylık Gelir	N	Ortalama	Standart Sapma	F Değeri	Sig.
1000 TL ve altı	37	63,7297	6,44485	4,180	0,003
1001-2000 TL arası	57	60,1404	13,68842		
2001 – 3000 TL arası	57	64,5088	7,84703		
3001-4000 TL arası	33	66,8485	6,55802		
4001 TL ve üzeri	53	66,6415	8,76640		
Total	237	64,1392	9,72251		

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile aylık gelirine göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ait görüşlerine ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo

4.20’de verilmiştir. Buna göre 1000 TL ve altında geliri olanların ortalaması 63,72, 1001-2000 TL arası geliri olanların ortalaması 60,14, 2001-3000 TL arası geliri olanların ortalaması 64,50, 3001-4000 TL arası geliri olanların ortalaması 66,84, 4001 TL ve üzerinde geliri olanların ortalaması 66,64 olarak elde edilmiş olup, hesaplanan 4,180 f istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($0,003 < 0,05$). Elde edilen ortalama değerleri karşılaştırıldığında 3001-4000 TL arası aile geliri olan öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ilişkin görüşlerinin daha olumlu olduğu gözlenmiştir.

Tablo 27. Günlük Sosyal Medya Kullanım Süresine Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Sosyal Medya Kullanım Süresi	N	Ortalama	Standart Sapma	F Değeri	Sig.
1 saat ve daha az	40	72,8000	10,95726	4,508	0,002
2-4 saat arası	107	75,8411	12,82403		
4-6 saat arası	58	78,8966	10,90902		
6-8 saat arası	25	79,5200	11,35459		
8 saat ve daha fazla	15	86,5333	12,86116		
Total	245	77,0980	12,29515		

Araştırmaya katılan öğrencilerin günlük sosyal medya kullanım sürelerine göre sosyal medya kullanım ölçeğine ait görüşlerine ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 4.21’de verilmiştir. Buna göre 1 saat ve daha az girenlerin ortalaması 72,80, 2-4 saat arası girenlerin ortalaması 75,84, 4-6 saat arası girenlerin ortalaması 78,89, 6-8 saat arası girenlerin ortalaması 79,52, 8 saat ve daha fazla girenlerin ortalaması 86,53 olarak elde edilmiş olup, hesaplanan 4,508 f istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($0,002 < 0,05$). Elde edilen ortalama değerleri karşılaştırıldığında günlük 8 saat ve daha fazla sosyal medyayı kullanan öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine ait görüşlerinin daha olumlu olduğu görülmüştür.

Tablo 28. Günlük Sosyal Medya Kullanım Süresine Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Sosyal Medya Kullanım Süresi	N	Ortalama	Standart Sapma	F Değeri	Sig.
1 saat ve daha az	42	63,6429	7,49901	1,130	0,343
2-4 saat arası	99	64,0707	9,50215		
4-6 saat arası	56	64,4464	10,84757		
6-8 saat arası	27	62,1852	11,33761		
8 saat ve daha fazla	13	69,0000	8,72735		
Total	237	64,1392	9,72251		

Araştırmaya katılan öğrencilerin günlük sosyal medyayı kullanım sürelerine göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ait görüşlerine ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 4.22’de verilmiştir. Buna göre 1 saat ve daha az girenlerin ortalaması 63,64, 2-4 saat arası girenlerin ortalaması 64,07, 4-6 saat arası girenlerin ortalaması 64,44, 6-8 saat arası girenlerin ortalaması 62,18, 8 saat ve daha fazla girenlerin ortalaması 69,00 olarak elde edilmiş olup, hesaplanan 1,130 f istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($0,343 > 0,05$). Başka bir ifade ile farklı sosyal medya kullanım sürelerine sahip öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ait görüşleri benzerdir.

Tablo 29. Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma Durumuna Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları

Üyelik Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Sig.
Evet	47	80,8511	11,02759	2,400	0,017
Hayır	197	76,1168	12,40357		

Araştırmaya katılan öğrencilerin bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumlarına göre sosyal medya kullanım ölçeğine ait görüşlerine ilişkin T testi

Sonuçları Tablo 4.23’de verilmiştir. Buna göre üyeliği bulunanlara ilişkin ortalama değeri 80,85 olarak elde edilirken, üyeliği bulunmayanlara ilişkin ortalama değeri 76,11 elde edilmiş olup, hesaplanan 2,400 t istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($0,017 < 0,05$). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşu üyesi öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri üyeliği bulunmayanlara oranla daha olumludur.

Tablo 30. Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma Durumuna Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları

Üyelik Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Sig.
Evet	46	66,5000	7,71650	1,905	0,058
Hayır	190	63,4842	10,03682		

Araştırmaya katılan öğrencilerin bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumlarına göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ait görüşlerine ilişkin T testi Sonuçları Tablo 4.24’de verilmiştir. Buna göre üyeliği bulunanlara ilişkin ortalama değeri 66,50 olarak elde edilirken, üyeliği bulunmayanlara ilişkin ortalama değeri 63,48 elde edilmiş olup, hesaplanan 1,905 t istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($0,058 > 0,05$). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşu üyesi öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ilişkin görüşleri üyeliği bulunmayanlarıki ile benzerdir.

Tablo 31. Bir Sivil Toplum Kuruluşunu Takip Etme Durumuna Göre Sosyal Medya Kullanım Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları

Takip Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Sig.
Evet	142	77,9930	12,32106	1,304	0,193
Hayır	102	75,9118	12,26207		

Araştırmaya katılan öğrencilerin bir sivil toplum kuruluşunu takip etme durumlarına göre sosyal medya kullanım ölçeğine ait görüşlerine ilişkin T testi Sonuçları Tablo 4.25’de verilmiştir. Buna göre takip edenlere ilişkin ortalama değeri 77,99 olarak elde edilirken, takip etmeyenlere ilişkin ortalama değeri 75,91 elde edilmiş olup, hesaplanan 1,304 t istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($0,193 > 0,05$). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan bir sivil toplum kuruluşunu takip eden öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri takip etmeyenlerle benzerdir.

Tablo 32. Bir Sivil Toplum Kuruluşunu Takip Etme Durumuna Göre Sosyal Medya ve Sivil Toplum Kuruluşları Ölçeğine İlişkin T Testi Sonuçları

Takip Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Sig.
Evet	138	65,1087	8,58507	1,905	0,058
Hayır	98	62,8367	11,06559		

Araştırmaya katılan öğrencilerin bir sivil toplum kuruluşunu takip etme durumlarına göre sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ait görüşlerine ilişkin T testi Sonuçları Tablo 4.26’da verilmiştir. Buna göre takip edenlere ilişkin ortalama değeri 65,10 olarak elde edilirken, takip etmeyenlere ilişkin ortalama değeri 62,83 olarak elde edilmiş olup, hesaplanan 1,905 t istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($0,058 > 0,05$). Başka bir ifade ile araştırmaya katılan bir sivil toplum kuruluşunu takip eden öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ilişkin görüşleri üyeliği takip etmeyenlerinki ile benzerdir.

SONUÇ

Sivil toplum, bireyin çıkarlarını korumak üzere meşruiyet kazanmış, gönüllü örgütlenmeler biçiminde ortaya çıkmış, batı kökenli bir kavramdır. Öncelikli amacı devletin yönetim aygıtının dışında kalan, belirli toplumsal çıkarları gerçekleştirmektir. STK'lar, siyasi iktidarı etkilemeye çalışırlar, fakat siyasi partilerden farklı olarak siyasi iktidarı elde etme amacıyla değildirler. Sivil toplum kuruluşları son dönemlerde sağlıktan kültüre, politikadan eğitime kadar çok geniş bir yelpazeye yayılmışlardır. Artık her bireyin kendi meslek ve ilgi alanına dair gönüllü olarak çalışabileceği, etkinliklerine katılabileceği, bilgi paylaşımı yapabileceği ve hakları öğrenip kazanması konusunda yardım/danışma alabileceği bir örgüt bulunmaktadır.

Enformasyon teknolojisi devriminden sonra ortaya çıkan ağ toplumunda alternatif medya toplumsal bilinçlenmede etkili bir araç haline gelirken, sivil toplum kuruluşlarının bu araçları hangi şekillerde kullandıkları da önem kazanmaktadır. Çift yönlü bilgi akışı sayesinde insanların çok daha katılımcı tavır sergilemeleri yeni medya araçları tarafından sağlanmaktadır.

İnsanın değerini koruma üzerine inşa edilen, etik kurallardan oluşan insan hakları kavramının gelişim sürecinde de görüldüğü üzere, pek çok ihlallere rağmen, insan hakları bir mücadele sürecidir. İnsan haklarının daha fazla gelişebilmesi, evrenselleşebilmesi için sivil toplum örgütlenmelerine büyük görevler düşmektedir. İnsan hakları sorunlarına dair farkındalık ve bilinç düzeyinin artırılması bağımsız, sivil örgütlenmelerin gücüyle doğru orantılı olarak artış göstermektedir.

21.yüzyılda alternatif medya araçları ile belirli bir mekana bağlı kalmaksızın, coğrafi ve zamansal engeller aşılarak iletişim sağlanabilmektedir. Yatay iletişimin hakim olduğu sivil toplum kuruluşlarının insanlara ulaşmada ve onları harekete geçirmede de yatay iletişim araçlarını kullanmaları böylelikle daha fazla önem kazanmaktadır. Özellikle dünyanın her yerindeki insan hakları ihlallerinden ve

mücadelelerinden haberdar olmak, kamuoyu oluşturarak aktif bir şekilde eylemde bulunmak daha kolay hale gelmektedir. Bu durum aynı zamanda aktivist medya olan alternatif medyanın kullanımının, sivil toplum örgütleri için kaçınılmaz olduğunu göstermektedir.

Yapılan araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımlarında sivil toplum kuruluşlarına ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Anket yöntemi ile ulaşılan veriler bilgisayar ortamına aktarılmış, frekans analizi, t testi, varyans analizi ve güvenilirlik analizi gibi istatistiksel uygulamalarda araştırmanın amacına ulaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular ve yorumları ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Öğrenciler sosyal medya kullanımı hakkındaki ifadelerle ilişkin en çok *“Güncel gelişmeleri sürekli takip edebiliyorum”, “Çeşitli etkinliklerden kolaylıkla haberdar oluyorum”* ve *“Yakın çevremde olup bitenlerden haberdar oluyorum”* maddelerine katıldıklarını belirtmiştir.
- Öğrenciler sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları hakkındaki ifadelerle ilişkin en çok *“Mesajlarını daha hızlı şekilde iletebilirler.”*, *“Online kampanyalar düzenleyebilirler.”* ve *“Geniş kitleleri harekete geçirebilirler.”* maddelerine katıldıklarını belirtmiştir.
- Erkek öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri kadınlara oranla daha olumludur.
- Erkek öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ilişkin görüşleri kadınlarınkı ile benzerdir.
- Farklı yaş grubundaki katılımcıların sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri benzerdir.
- Farklı yaş grubundaki katılımcıların sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ilişkin görüşleri benzerdir.
- Farklı fakülte öğrencilerinin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri benzerdir.
- Farklı fakülte öğrencilerinin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri benzerdir.

- Farklı aile gelirine sahip öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri benzerdir.
- 3001-4000 TL arası aile geliri olan öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ilişkin görüşlerinin daha olumludur.
- Günlük 8 saat ve daha fazla sosyal medyayı kullanan öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine ait görüşlerinin daha olumludur.
- Farklı sosyal medya kullanım sürelerine sahip öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ait görüşleri benzerdir.
- Sivil toplum kuruluşu üyesi öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri üyeliği bulunmayanlara oranla daha olumludur.
- Sivil toplum kuruluşu üyesi öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ilişkin görüşleri üyeliği bulunmayanlarıki ile benzerdir.
- Bir sivil toplum kuruluşunu takip eden öğrencilerin sosyal medya kullanım ölçeğine ilişkin görüşleri takip etmeyenlerle benzerdir.
- Bir sivil toplum kuruluşunu takip eden öğrencilerin sosyal medya ve sivil toplum kuruluşları ölçeğine ilişkin görüşleri üyeliği takip etmeyenlerinki ile benzerdir.

KAYNAKÇA

1982 Anayasası. [Çevrimiçi] <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> (e.t. 30.04.2015).

Adem Karabıyık. **Sivil Toplum Kavramına Farklı Yaklaşımlar**. VII. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi. Bildiriler Kitabı. 3 – 5 Aralık 2010. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Adem Karabıyık. VII. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Bildiriler Kitabı. **Sivil Toplum Kavramına Farklı Yaklaşımlar**. 3-5 Aralık 2010. Çanakkale. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Ahmet Akgündüz. **İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**. Ankara. 1988.

Ahmet Mumcu. **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**. Ankara: Savaş Yayınları. 1992.

Ahmet N. Yücekök, İlder Turan ve Mehmet Ö. Alkan. **Tanzimattan Günümüze İstanbul'da Sivil Toplum Kuruluşları**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. 1998.

Ahmet Taylan. **Alternatif Medya ve Bianet Örneği: Türkiye'de Alternatif Medyaya Dair Etnografik Çalışma**. T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. 2012.

Ahmet Yücekök. **Türkiye'de Dernek Gelişimleri**. Sevinç Matbaası. Ankara. 1972.
Ali Yılmaz Gündüz, Mehmet Kaya. **Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerine Üzerine Bir Değerlendirme**. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi. Yıl 6, S: 10. Mayıs 2014.

Andreas M. Kaplan, Michael Haenlein. **The Fairyland of Second Life: About Virtual Social Worlds and How to Use Them**. 2009. C: 6. S: 52. s. 563-572.
Anıl Çeçen. **İnsan Hakları**. İstanbul: Gündoğan Yayınları. 1990.

Aydın Gönel. **Araştırma Raporu: Önde Gelen STK'lar**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları. 1998.

Ayşen Seymen Çakar. **Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru**. Antalya: Hukukun Gençleri Sempozyumu.

Baki İ. Engin. **Dernek Üyeliğinin Kazanılması ve Kaybedilmesi**. İstanbul: Everest Yayınları. 1995.

Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü. <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=3> (e.t. 12.05.2015).

Bobbio Norberto ve Texier Jacques. **Gramsci ve Sivil Toplum**. Kenan Somer(Çev.). Erhan Göksel.(Ed.). İstanbul: Savaş Yayınları. 1982.

Bülent Köprülü. **Medeni Hukuk Genel Prensipler, Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler- Tüzel Kişiler)**. İstanbul 1984.

Bülent Köprülü. **Toprak Hukuku Dersleri**. İstanbul. 1958.

Chris Atton. **Alternative media**. Sage. 2001.

Çağdaş Ceylan. **Ana Akım Medyaya Karşı Alternatif Medya: Alternatif Gazeteler Olarak Ahali ve Mülksüzler**. T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. 2008.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgeb/dosyalar/istatistikler/2015_isciuyesayi (e.t. 13.05.2015).

D.M. Boyd. **American Teen Sociality in Networked Publics**. 2008. Berkeley Üniversitesi Doktora Tezi. California.

Dernekler Dairesi Başkanlığı. <http://www.dernekler.gov.tr/tr/Mevzuat/kanun/5253-Dernekler-Kanunu.aspx> (e.t. 13.05.2015).

Erdoğan Mustafa. **Sivil Toplum; Bir Kavramın Anatomisi**. Liberal Düşünce Dergisi. Sayı 10-11. Ankara. 1998.

Erkan Yüksel. **“Kamuoyu Oluşturma” ve “Gündem Belirleme” Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır?**. TASAM. 2008. [Çevrimiçi]
http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/858/kamuoyu_olusturma_ve_gundem_belirleme_kavramlari_nerede_kesismekte_nerede_ayrilmaktadir (e.t. 11.05.2015).

Esra Yüksel Acı. **Kalkınma Sürecinin Yeni Aktörleri Sivil Toplum Kuruluşları**. İstanbul: Günizi. Ekim 2005.

Fatih Duman. **Sivil Toplum**. Siyaset, Mümtaz’er Türköne (ed.), İstanbul: Opus Yayınları. 10. ve 11. b. Ekim – 2009. Ekim – 2010.

Ferhat Erçin. **Türk Hukuku’nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayrırcı Özellikleri**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. İstanbul. 2002.

Filiz Aydoğan, Ali Murat Kırık. **Alternatif Medya Olarak Yeni Medya**. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. S: 18. 2012. s. 58 – 70.

Filiz Değer Çelen. **22. Dönem Yasama Çalışmalarında İnsan Hakları (Yürürlüğe Konan Yasalar)**. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.

Gerçek Gövercin. **İnsan Hakları Alanında Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimine Katkısı**. İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Gülcan Işık, **Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareketler**, Nobel Yayınları, 2013.
Gülüm Şener, **Küresel Kapitalizmin Yeni Kamusal Alanı Olarak İnternet: Yeni Toplumsal Hareketlerin İnterneti Kullanımı**, 1. Ulusal Doktora Çalıştayı. Kadir Has Üniversitesi. İstanbul. 2-3 Mart 2006.

Güven Yiğit. **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları**. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul. 2011.

Hande Paker. **Çevre Rejimleri ve Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Akdeniz’de Sürdürülebilirlik**. Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi. C: 20. S: 1. 2012.

Hasan Akay. **Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetim Anlayışındaki Değişime Etkileri**. T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. 2012.

Hasan Şahan ve Vedat Çınar. **Kitle İletişim Araçlarının Spor Kamuoyu Üzerine Etkisi**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S. 12. s. 277 – 291.

Hediye Esra Arcan. **İnsan Hakları ve Medya: ABD Elit Medyasında Türkiye’ye İlişkin İnsan Hakları Haberlerinde Söylem İnşası; The New York Times Gazetesi Örneği**. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazete Anabilim Dalı Doktora Tezi. 2010.

Hou Chen-Nang. **Creating the Internet as Alternative Media: A Study of the Role of Gay Virtual Community in Taiwan's Political Participation**. E-Society. 2005.

http://www.konseylar.org.tr/toplantilar/federasyon_gorus.htm (e.t. 14.05.2015).

Hüseyin Hatemi. **Vakıf Kurma Muamelesi**. İstanbul Üniversitesi Yayınları. İstanbul. 1969.

ISPALA. http://www.ipsala.gov.tr/bolum_sayfa_goster.asp?SayfaID=109 (e.t. 02.05.2015).

İbrahim Hakan Karataş. **Türk Eğitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Konumları ve İşlevlerine Yönelik STK Yöneticilerinin Görüşleri**. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Bahar 2013. C: 12. S: 45.

İbrahim Kaboğlu. **Anayasa Hukuku Dersleri**. İstanbul: Legal Kitabevi. 2011.
İbrahim Yıldırım. **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları, ve Yönetişim**. Seçkin Yayınevi. Birinci Baskı. Ankara. 2004.

İlhan Tekeli. **Yerelleşme ve Yönetimler**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. 2002.

John Keane. **Sivil Toplum ve Devlet**. Yedi Kıta Yayınları. 2004.

Kenan Çayır. **İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin**. Ankara: Tarih Vakfı Yayınları. 2003.

Kristina Lerman. **Social Information Processing in News Aggregation, IEEE Internet Computing**. 2007. s. 16-28.

Lauren Kessler. **The Dissident Press: Alternative Journalism in American History**. Newbury Park: Sage Publications. 1984.

Lester M. Salamon. **America's Nonprofit Sector: A Primer**. New York: The Foundation Center. 1999.

M. Refik Korkusuz. **Dünyada İşçi Sendikalarının Faaliyetleri**. Birleşik Matbaacılık. İzmir. 2003.

Mehmet Kabasakal. **Sivil Toplum ve Demokrasi**. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı. Denetçi Yeterlilik Tezi. Ankara. 2008.

Mehmet Merve Özaydın. **Vakıfların Sosyal Politika İşlevleri ve Günümüzde Artan Önemi**. Kamu-İş Dergisi. C: 7. S: 2. 2003.

Metin Elkatmış. **İnsan Hakları Eğitimi**. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları. 2007.

Mustafa Bostancı. **Sosyal Medyanın Gelişimi ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları**. 2010. T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Mustafa Talas. **Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'de Perspektifi**. TÜBAR. XXIX. Bahar. 2011.

Nesrin Kale. **Hümanizm**. Ankara Üniversitesi Dergisi. C: 25. S: 2. 1992. [Çevrimiçi] <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/501/6014.pdf> (e.t. 04.05.2015).

Nihal Boztekın. **AB Uyum Süreci ve STK'lar**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları. 2004.

Oktay Uygun. **Devlet Teorisi**. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. 2014.

Oktay Uygun. **Türkiye'de Demokrasi ve İnsan Hakları**. TODAİE. Ankara. 1996. Olga Bailey, G. Cammaert & Nico Bart Carpentier. **Understanding Alternative Media**. McGraw Hill. Open University.

Osman Arslan. **Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği**. Bayrak Yayınları. Birinci Baskı. İstanbul. 2001.

Ömer Çaha. **Aşkın Devletten Sivil Topluma**. İstanbul: Gendaş Yayınları. 2003.

Ömer Çınar. **Taviz Bedeli ve İcareteynli ve Mukataalı Vakıfların Tasfiyesi**. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C. XV. S. 1–22. 2007.

Özer Kaya. **Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma**. Yeterlilik Tezi. Ankara. Şubat 2008.

R. Erdem Erkul. **Sosyal Medya Araçlarının (Web 2.0) Kamu Hizmetleri ve Uygulamalarında Kullanılabilirliği**. Aralık 2009. Türkiye Bilişim Derneği Dergisi. S: 116. s. 96-101.

Rıdvan Karalar. **Kooperatifçilik Teknikleri**. MEB. İstanbul. 2002.

Rüştü Yeşil. **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**. Ankara: Nobel Yayınları. 2002.

Said Vakkas Gözlügül. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Etkisi**. Ankara: Yetkin Yayıncılık. 2002.

Sakarya Valiliği İl Dernekler Müdürlüğü. [Çevrimiçi]
http://www.sakaryadernekler.gov.tr/default_B0.aspx?content=85 (e.t. 14.05.2015).

Sasha Costanza-Chock. **Mapping the Repertoire of Electronic Contention**. In A. Opel and D. Pompper, *Representing Resistance: Media, Civil Disobedience, and the Global Justice Movement*. 2003. Westport, CT: Praeger. s. 173-188.

Sevil Hacıoğlu. **Bir Örgütsel Bağlılık Türü Olarak Sendikal Bağlılık ve Bir Sendika Örneği**. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Psikolojisi ve İnsan Kaynakları Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Bursa. 2014.

Siyasi Partiler Kanunu. [Çevrimiçi]
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf> (e.t. 01.05.2015).

STEP. **Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası**. Türkiye Ülke Raporu II. STGM. **STGM Haritalama Çalışması Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaçlar ve Sınırlılıklar**. Ekim, 2005.

Suat Ballar. **Yeni Vakıflar Hukuku**. Ankara. 2008.

Sunay Demircan. **Avrupa Birliği ve Sivil Toplum**. 2003. [Çevrimiçi]
<http://www.stgp.org/makaleler> (e.t. 29.04.2015).

Şakir Engin Yüksel. **Kooperatiflerde Örgüt Kültürü**. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı. Ankara. 2006.

Şennur Şenel, Zehra Tuyan. **1926-1967 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Kurulan Tesisler (Vakıflar)**. Akademik Bakış. C: 3. S: 5. 2009.

T24. **Sivil Toplum Örgütleri için Bilişim Rehberi.** [Çevrimiçi]
<http://ekitap.alternatifbilisim.org/stkler-icin-bilisim-rehberi-stgm.html> (e.t. 03.05.2015).

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. **Medyada Yer Alan Bazı Haberlerin, Masumiyet Karinesini İhlal Ettiği İddialarının Araştırılması ile İlgili İnceleme Raporu.** Ankara, 2009. [Çevrimiçi]
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/03_03_2010_medya_raporu.pdf (e.t. 10.05.2015).

Tijen Dünder Sezer. **Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme.** Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. C: 10. S:1. 2008.

Türk Dil Kurumu (TDK). **Büyük Türkçe Sözlük.**
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5526ebd2423177.11220035 (e.t. 03.05.2015).

Türk Medeni Kanunu. (RG. 22.11.2001- 4721).

TÜSEV. **Hak Temelli Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgütlenme Özgürlüğü.** Vaka Analizi. 2013.

Vakıflar Genel Müdürlüğü. <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=35> (e.t. 13.05.2015).

William Barrow. **Community Radio in the US: the struggle for a democratic medium.** Media, Culture and Society. S: 10. s. 81 – 105. 1988.

Yasemin Karaman Kepenekçi. **İnsan Hakları Eğitimi.** Ankara: Anı Yayıncılık. 2000.

Yılmaz Ensaroğlu. **Yükselen Bir Değer: İnsan Hakları.** b.t. [Çevrimiçi]
<http://www.google.com.tr/url?url=http://www.ihad.org.tr/file/project/doc/y%25DCkselen%2520b%25DDr%2520de%25D0er%2520%25DDnsan%2520haklari.doc&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=46snVb3EM4L8aLDIgaAL&ved=0CBIOFjAA&usg=AFQjCNEdICeUYsd-5zRw12hGSmxwVoO7RQ> (e.t. 01.05.2015).

Yusuf Alpaydın. **Türkiye’de STK’ların Yetişkin Eğitime Katkısı.** Sivil Toplum Dergisi. C:3. S: 12. 2005.

Yücel Mete. **Alternatif Medya Biçimi Olarak İnternet: Bağımsız İletişim Ağı (Bianet) Üzerine Bir Araştırma.** T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara. 2008.

Zehra Gönül Balkır. **Sosyal Fayda Zemininde Sivil Toplum Örgütlerinin Gelişimi.** Kocaeli: Kuban Matbaacılık. 2010.

Zeynep Boratav. **Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. 7 – 8 Nisan 2000.
Zeynep Engin. **İnsan Haklarının Evrimi ve Sınıflandırılması**. SODEV.
[Çevrimiçi]
http://www.sodev.org.tr/okullar/sdo/ders_notlari/insan_Haklarinin_Evrimi.htm#_ftn7 (e.t. 03.05.2015).

Ziya Gökalp Mülayim. **Kooperatifçilik**. Yetkin Yayınları. Ankara. 1995.